Hayat

TARİH

MECMUASI

Sayı : 3

Nisan 1970 • 250 Kuruş

farubi

Anamur'da Mâmurlye Kalesi
Fotoğraf: Dikmen Diköz

Hayat TARİH MECMUASI

Bu sayıda neler var

Lâle Devri 4
Lamartine, Türkiye'de Ölmek İstemişti 10
Türkiye'de Millî Hâkimiyetin 50. Yılı 18
XVI. Yüzyılda Elçiler ve Elçilikler 20
Dünden Bugüne Dilenciler 25
Hobart Paşa'ya Dair 29
Bir Padişah Kızının Evi 33
Anamur ve Mâmûriye Kalesi 36
Hitler Nasıl İktidara Geldi? 38
Son Mihrâceler 45
60 Yıl Önceki Türkiye 54
Tarihe Akan Bir Ay 56
Asırlık Hastanelerimiz: Haseki 57
General Harrington'un Gizli Raporu 64
Bizans Devrinde İkonoklazm Akımı 71
Dârüssaâde Ağaları 75
Orman Teşkilâtımız 80
İnsanların Yedikleri, İçtikleri 83
Ülkeler ve İnsanlar 88
Kitaplar Arasında 93
Karikatür 94
Tarih Bilmecesi 96
Tarih Postası 97

Hayat TARİH MECMUASI

Aylık Kültür Mecmuası

1 Nisan 1970 Yıl: 6 Cilt: 1
Sayı: 3 Sıra: 63

İMTİYAZ SAHİBİ:
Şevket RADO

NEŞRİYAT MÜDÜRÜ:
Yılmaz ÖZTUNA

MESUL YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ:
Orhan Ş. YÜKSEL

BASILDIĞI YER:
Tifdruk Matbaacılık Sanayii A. Ş. Basımevi - Divanyolu Türbedar Sok. No: 22, İstanbul
TEL: 27 95 10 (5 hat)

ABONE:
Bateş Bayilik Teşkilâtı. Cağaloğlu-İstanbul TEL: 27 61 10

Zamanında bütün zarâfetiyle Lâle Devri'nin
yaşandığı III. Sultan Ahmed.

Osmanlı Tarihçilerinden Seçmeler: 8

Ahmed Refik

Lâle Devri

Sadeleştiren: Yılmaz Öztuna

AHMED Refik Altınay (1881 - 1937), Osmanlı tarihçilerinin son halkası sayılabilir. Piyade subayı idi. İyi Fransızca öğrendi ve ordudan istifa etti. İttihad ve Terakki'nin mutaassıp üyelerinden olan Ahmed Refik Bey, iktidar partisinin âdetâ resmî tarihçisi idi. Pek genç yaşında büyük ve haklı bir şöhret yaptı. «Müverrih» unvanıyla anılmaya başlandı. Son derece verimli bir yazardı. Tamamen ilmî eserler yanında, halk için kitaplar da yazdı. Osmanlı tarihine olan büyük vukufu yanında edîb ve şâir, şahsî üslûp ve pek zevkli bir Türkçe sahibi olması, başarısının esaslarını teşkil eder. Batı tarihçiliğini bilmesi, metod bakımından kendisini önceki ve çağdaş meslekdaşlarından ileri kılıyordu. Bu suretle, Fuad Köprülü'nün modern Türk tarihçiliğini kurmasına hemen takaddüm eden yıllarda Ahmed Refik, büyük tarih otoritesi idi. 1933 üniversite ıslahatında, müderris (ordinaryüs profesör) pâyesiyle Osmanlı Tarihi Kürsüsü'nü işgal eden tarihçi, açığa çıkarıldı. Üniversiteye hiçbir ilmî hüviyeti olmayan birtakım cahiller girdi. Bu darbeye Ahmed Refik, ancak 4 yıl tahammül edebildi. 56 yaş gibi bir olgunluk çağında öldü.

Ahmed Refik, Adalar'ın büyük âşıkı, Türk musikisi'nin büyük dostu, Çallı İbrahim'in pek yakın arkadaşı ve nihayet «mest-i müdâm» olarak da tanınmıştır. Yalnız kitap şeklindeki eserleri bile 50'yi bulur. Çoğu bugün de değerlerini muhafaza etmektedir. Tabii bazı bahisleri, eskimiştir. Aşağıda, büyük tarihçinin, edebî üslûp bakımından şâheseri sayılabilecek olan ve 5 baskısı bulunan «Lâle Devri»nin son (IX.) bahsini takdim ediyoruz. «İsyandan Sonra» başlığını taşıyan bu bahis, Patrona İhtilâli ile III. Ahmed'in tahttan indirilip devrin yaratıcısı büyük imarcı ve medeniyetçi Nevşehirli Dâmâd İbrahim Paşa'nın şehid edilmesi ile son bulan Lâle Devri'nden (1718 - 1730) sonraki günleri, tahta geçen I. Mahmud'un ihtilâl içine düşmüş muazzam bir imparatorluğa, düzenini iade edebilmek için gösterdiği çabaları anlatıyor. «Lâle Devri», 1913'te, tarihçinin 32 yaşında iken yazdığı bir eserdir. Gerçi İbrahim Paşa'nın iktidar yıllarına «Lâle Devri» adını veren Yahyâ Kemal'dir, fakat bu isim, ancak Ahmed Refik'in kitabı ile yerleşmiş ve dünya tarih literatürünce kabûl edilmiştir. Tarihçinin üslûbuna, sadeleştirmek gayesiyle, ancak birkaç yerde müdahale edilmiştir. Bu suretle okuyucularımız, Meşrutiyet devri Türkçe'si hakkında da açık bir örnek okuyacaklardır.

Patrona Halil'in
Batılı bir ressam tarafından
yapılmış gravürü.

Lâle Devri'nin ünlü sadrâzamı
Nevşehirli Dâmâd İbrahim Paşa.

SULTAN MAHMUD'UN KILIÇ ALAYI

Birkaç gün sonraydı ki, Sultan Mahmud, Eyüp'te kılıç alayı icrâ ediyordu. O gün bütün halk Eyüb'e toplanmıştı. Sultan Mahmud, at üzerinde, sorguçlu peykler ve solaklar arasında müdebdeb ve muhteşem bir alayla ilerliyordu. Sarayın altın ve elmasları, halkın gözlerini kamaştırıyor, Sultan Mahmud'un simasında elem ve sükûn müşâhede olunuyordu... Alayın önünde korkunç bir sima görünüyordu: Patrona Halil. 1730 isyanının bu cahil sergerdesi, baldırıçıplak, yeniçeri kıyafetinde, ahaliye para dağıtmakla meşguldü. Zâhiren öyle görünüyordu ki, bütün bu muhteşem alayı kendi vücude getirmiş, milleti felâketten o kurtarmıştı. Fakat kalben duyduğu hisler, bir şakıynin hukuk gasbetmek, ırz ve namus pâymâl eylemekle duyduğu şekaavet zevkından başka bir şey değildi. İsyanı tertîb edenler arasında Patrona'nın siması dikkati câlîb bir surette tebârüz ediyordu. Patrona, bütün Istanbul'un ve Saray'ın sergerdesi kesilmişti. Eşkıyâ cemiyeti, kâmilen onun emrine ve fikrine tâbî idi. Patrona, arkasında üç uşakla geziyor, sadrâzam bile kendisini merdivenin alt başından karşılıyordu.

Bu sebepten Sultan Mahmud, Patrona'yı bir müddet için okşamak istedi. Kendisine bilvâsıta rütbe teklîf etti. O zaman Patrona, kıymet ve meziyetini kendi de takdir ederek:

— Ömrümün ne suretle neticeleneceği-

ni bilmiyor değilim, dedi; şimdiye kadar padişah iclâs edenlerden hiç bir kimse yatağında ölmemiştir ki, ben öleceğim!...

Patrona Halil, başına gelecek felâketleri tamamen anlıyordu. Fakat muvakkat hayatını hiç olmazsa zevk ve neş'e içinde geçirmeyi düşündü; bir müddet sonra vezirliği kabûle râzı oldu... Zâten hempâlarından Saraç Mehmed yeniçeri ağası, Urlu sekbanbaşı, Deli Mustafa kapı kethudâsı, Deli İbrahim Istanbul kadısı olmuştu...

SÂDÂBÂD KÖŞKLERİ YAĞMA EDİLİYOR

Patrona'nın hâkimiyeti esnasında Istanbul hercümerc içindeydi. Dükkânlar kapalı, ticaret mefkut, ahali heyecan içinde yaşıyordu... Patrona ve avenesinin bütün istedikleri olmuştu. Bütün eşkıyâ, kendilerini sair halktan ayırt etmek için başlarına kırmızı sarık sarmışlar, kendilerine vatan hâmîsi süsünü vermişlerdi... Eşkıyâ, metâlibini o derece ileriye götürmüştü ki, Istanbul kadısı Deli İbrahim'in ictihâdı ile Sâdâbâd köşklerinin yakılmasına bile karar verilmişti. Âsîlerin bu arzusu Sultan Mahmud'a söylendiği zaman, pek ziyade canı sıkıldı. Fakat bu arzuyu is'âf etmemek de büyük bir tehlike olacağını düşündü. Köşklerin yakılmasına râzı olmadı:

«Yakılmalarına rızây-ı hümâyûnum yoktur; bu kadar din ve devlet düşmanına gülme vesilesi olur; ancak hedm ve tahrîbine ruhsat ve iznim olmuştur» diyerek yıkılmalarına müsaade etti...

Eşkıyâ ise, sahiplerinden evvel tasallut ederek köşkleri yıkıyorlar, bahçeleri bozuyorlar, ağaçları sökerek gasb ve yağmaya devam ediyorlardı. O suretle ki, üç gün içinde, Sâdâbâd'ın müezeyyen ve mâmûr sâhilleri harâbe-zâr şekline konulmuştu.

BİR KASAP, ROMANYA PRENSİ TÂYİN EDİLİYOR

Eşkıyâ cemiyeti artık bütün kuvvet ve nüfuzu ellerine almışlardı... Hattâ İbrahim Paşa'nın doğduğu şehri (Nevşehir'i) bile tahrîb ettirmek istiyorlardı. Dükkânları birer birer yağma ediyorlar, para toplamak çarelerine tevessül ediyorlardı. Patrona'nın idamından sonra serveti hesâb edilmiş, üç buçuk milyon altına bâliğ olduğu anlaşılmıştı... Patrona Halil, ihtilâl esnasında kendisine para ve et tedarik eden bir Rum kasabı, Boğdan (Romanya) prensi tâyin etti... Eşkıyâ reisleri, kendilerini o derece büyük ve necîb görmeye başlamışlardı ki, çocukları dünyaya geldiği zaman, Vâlide - Sultan'a şerbet göndermiye kadar cesaret etmişler, kendilerini Osmanoğulları ile bir tutmak istemişlerdi. Artık bu türedilerin istibdâdı çekilmez bir dereceye gelmişti. O zamana gelinceye kadar memleketi idare edenler, hep devletin menâsıb silsilesini kat'ederek ilim ve tecrübeyle temeyyüz eyliyenlerdi. Devletin büyük mertebelerine vâsıl olmak, Saray'da uzun müddet tecrübe görmek, Ordu'da iyi hizmet etmekle kaaimdi. Şimdi bir sürü evbaş, en yüksek mertebeleri cebren ihrâz etmişler, erbâb-ı nâmûsa tahakküm etmiye başlamışlardı.

Ez-cümle Patrona, hiç bir meziyyeti, hiç bir resmiyyeti hâiz olmadığı halde, belinde palası, vüzerâ dîvânına geliyor, devletin siyaseti hakkında mütâlaa beyân etmek cür'etinde bulunuyordu. Kezâ Muslu da, doğrudan duğruya Sadrâzam'ın huzûruna giriyor, istediğini azil ve nasbettiriyordu. Patrona, ulûfe verileceği gün Saray'a gelir, yeniçeriler tarafından selâmlanır, Kızlar - ağası vasıtasıyle Vâlide - Sultân ile görüşürdü.

Milletin cânîler ve şakıyler elinde dûçâr olduğu izmihlâl, insâniyet ve medeniyet fikirleriyle yaşıyan hamiyet erbâbını dilhûn ediyordu. Almanya ve Rusya ittifakı, memleketin hâricen mâruz olduğu tehlike, bütün dehşetiyle göz önünde dururken, devlet işlerinin, ilim ve mârifetten, hükûmet hissinden mahrum, kalbleri mevkı hırsıyle mâlûl, gayeleri para toplamak emeline mâtuf bir eşkıyâ zümresi elinde oyuncak olması, Osmanlı devleti için elîm bir düşüş sayılabilirdi.

PATRONA HALİL'İN KATLEDİLMESİ

Bu hakıykati Birinci Mahmud da idrâk etti... Büyük bir azimle hareket etmiye karar verdi... Neticede eşkıyâ reislerinin Saray'a dâvet edilerek katlolunmaları münasip görüldü...

Nihayet tâyin edilen gün Patrona, Muslu ve daha sair zorbalar Saray'a geldiler. Eşkıyâyı tepelemiye Halil Ağa me'mûr oldu. Yeniçeriler'in bu namuslu çorbacısı (binbaşı), Patrona Halil'in ihtilâlden önce nefer olduğu 17. ortanın kumandanı idi. İsyan günü eşkıyâya iltihak etmediği için azlolunmuş, şimdi namus vazifesini ifaya kıyâm eylemişti. Halil Ağa iki gece evvel, maiyeti efrâdını Saray'ın muhtelif odalarına saklamış, taarruza hazır bir vaziyet almıştı...

Nihayet kararlaştırılan günde Sultan Mahmud, Sofa Köşkü'ne geldi. Kırım Hanı ile ve Şeyhulislâm ile görüştü. Han'la beraber Şeyhulislâm huzûrdan çıkınca, Halil Ağa'ya işaret ettiler. Bütün askerler, Revân Odası'na hücûm eylediler. Halil Ağa, Revân Odası'na girer girmez Patro-

na'nın üzerine atılmayı kahramanlığına yakıştırmadı, birdenbire:

— Yeniçeri Ağası olacak herif kimdir? diye bağırdı.

Patrona, bu galeyân üzerine derhal yerinden fırladı; palasına davranmak istedi; fakat bir kılıçta kolu parçalandı; bir, iki dakikalık feci, gürültülü, can-hırâş bir tepinmeyi müteâkıb kanlar içinde yere yuvarlandı.

İçeride Patrona'nın ölüsü yerlerde sürüklenirken, dışarıda Muslu'nun işi bitiriliyor, eşkıyâdan ele geçenler, birer birer, kılıçla, hançerle temizleniyordu. O suretle ki, Arslanhâne ile Revân Odası dâhilinde bu icrâât ifâ olunduğu sırada, Bâbüssaâde ile Ortakapı arasında bekliyen âsîlerin hiç bir şeyden haberleri olamıyordu.

Sonra sıra onlara geldi. Hepsi de hil'at giydirilecek diye Bâbüssaâde'den içeri alındı, vücutleri birer birer ortadan kaldırıldı. Diğer taraftan sarayın kapıları azîm bir velvele ile kapandı. Eşkıyâya tâbî olanlar, me'yûs ve nevmîd, hepsi de adalet silâhı altında parçalandı. O sırada, âni bir gürültü peydâ eden bir silâh sadâsından havf ve dehşet içinde kalan eşkıyâ, olanca kuvvetleriyle kaçmışlar, bu felâket haberini Etmeydanı'ndaki arkadaşlarına haber vermişlerdi.

MİLLETİN BÜYÜK SEVİNCİ

Artık bütün Saray halkı pencerelere üşüşmüşlerdi. Eşkıyâ ölüleri birer birer dışarıya çıkarılıyor, Bâb-ı Hümâyûn önüne, Sultanahmed Çeşmesi'nin taşlıkları üzerine seriliyordu. Saray'da bu faaliyet hüküm-fermâ olduğu sırada, Etmeydanı'nda da tedrîcî bir surette eşkıyâdan bir fert kalmamıştı. Menfaat ve intikam peşinde koşan bu sefil kalabalık, artık me'yûs ve kemâl-i nevmîdî ile dağılmışlardı. Saray'da azîm bir sürûr hüküm - fermâ olmıya başlamıştı. Herkesin simasında bir neş'e ve bir beşâşet görülüyordu. Vüzerâ ve devlet erkânı, Sultan Mahmud'u parlak muvaffakıyetinden dolayı tebrik ediyorlardı. Ertesi gün, vatanın güzîde şâirleri manzumeler yazıyorlar, Sultan Mahmud'un gazâsını tebcîl ediyorlardı. Bazıları milletin halâsına tarih düşürdükleri gibi, şâir Fasîhî de duygusunu halka şu suretle anlatıyordu:

Bî-aded hamd-ü sipâs ôla Cenâb-i Hakk'a
Verdi nâ-geh bize bir pâdişeh-i zât-i sutûd
Zorbalar mel'anetin başlayıcak, icrâya
Dûd-i âh-î zu'afâ etdi semâvâta su'ûd
Patorônâ'yı şecâ'at ile aktarma edip
Pür iletdî karayâ düşürüp oldû nâ-bûd
Etdiler Yêni Saray içre gazây-i ekber
Cüyyâ hûn-i adû oldu o yerdê bir rûd
Kırıcak zorbaları dêdi Fasîhî târîh
«Arşa asdî bu kılıcın yed-i Sultan Mahmûd»

Sultan Mahmud bu muvaffakıyeti kazandıktan sonra, eşkıyâyı teşvik eden hocaları nefyetti. Orduya yeniden ağalar nasbeyledi. Sonra umûm erkân-ı askerîyeye, ağalara, odabaşılara ve yeniçerilere hitâben yazdığı hatt-ı hümâyûn'da cümleye itâat ve inkıyâd, asâyiş ve sükûn tavsiye etti.

Birinci Mahmud bu hatt-ı hümâyûn'u neşreyledikten sonra, ordunun intizamı te'min edildi. Dükkânlar açılmaya başladı. Adalet kuvveti, bütün felâketleri bertaraf etti...

Artık eşkıyâ cemiyetini idare edecek, onları isyanlara teşvik eyliyecek bir fert kalmamıştı. Vâkıa Etmeydanı'nda toplanan Patrona cemiyeti, reislerinin intikamını almak için cür'et göstermek istemişlerdi. Fakat âsîlere karşı asker sevk edilerek, vatanı, menfaat ve intikam, garaz ve ihtiras uğrunda haftalardan beri iğtişâş içinde yaşatan zorbalar kılıçla, kurşunla tepeletilmiş, Istanbul, eşkıyâ vücudünden kurtarılmıştı.

Şimdi, memleket için yeni bir terakki devri hazırlamak lâzımdı. Filhakıyka, Yirmisekizçelebî - zâde Said Mehmed Efendi gibi diplomatlar, Subhî Efendi gibi müverrihler, Topal Osman Paşa gibi muktedir ve faal seraskerler, ordunun ve Türk' lüğün haysiyetini yükseltecek faaliyetlere başladılar. Lâle Devri'nin müzehher ve mülevven günleri herkesin gönlünde acı bir hâtıra uyandırıyordu. İbrahim Efendi'nin matbaası bir müddetten beri kapalı kalmışken, metrûkesinden satın alındı; büyük bir faaliyetle kitaplar basılmıya başlandı. Hattâ Yalova'da bir de kâğıt fabrikası açıldı. Bir taraftan kütübhâneler te'sisi ile mârifet erbâbı teşvik ediliyor, diğer taraftan ordularımız İran ve Macaristan içlerinde muzafferiyetler ihrâz eyliyordu.

Türk siyaseti bu devirde parlak bir vazife ifa etmiye başladı. Memlekette huzur ve asâyiş takarrür etti. Istanbul halkı, türediler elinden kurtuldu. Herkes işiyle, gücüyle meşgul oldu. Devletin haysiyetini kıracak isyanlardan artık eser görülmedi. Türkiye, Almanya ve Rusya imparatorlukları ile tek başına yaptığı harbi kazandı ve pek parlak Belgrad Muahedesi'ni imzaladı.

LÂLE DEVRİ'NİN SON İZLERİ

Sâdâbâd ziyafetleri tekrar başladı. Ge-

Sâdâbâd'ın en eski resmi: XVIII. yüzyıl gravürü.

Dr. A. S. Ünver koleksiyonundan

ne eskisi gibi elçilere, bey-zâdelere parlak ziyafetler verildi. Istanbul halkı felâket ve musibeti pek çabuk unutmuş, herkes zevk ve safâsına koyulmuştu. İbrahim Paşa'nın mutantan saltanat kayıklarına, Saray halkının sırmalı ve ipek esvablarına mâkes olan sahiller, gene şevk ve neşât içinde medîd terânelerle çınlıyor, Defterdar Bahçeleri'nin gönül açan tarhlarını süsleyen rengîn lâleler, İbrahim Paşa devrinin rengîn birer hâtırası gibi, hisli gönüllerde sönmez teessürler uyandırıyordu.

İbrahim Paşa'yı kimse unutmuyordu. Onun o acınacak hâline destanlar bile yapılmıştı:

Perşenbe gün kopdu büyük kıyâmet
Otaklarım cümle oldu harâbe
Leşimi çıkardı bilin araba
Uryân olup kaldığıma ağlarım.

On üç yıldır ben de etdim vezâret
Bunca evkaaf yapdım etdim akaaret
Lâyık mıdır bana bunca hakaaret
Hakaaretle öldüğüme ağlarım.

Varın söylen oğlum giysin karayı
Çırağlarım gitsin beni arayı
Harâb olsun Üsküdar'ın sarayı
Düşmânlara kaldığına ağlarım.

Yaşa Sultân Mahmûd tahtında yaşa
Fermânın yürüsün dağ ile taşa
Öksüz kaldı oğlum Mehemmed Paşa
Anın yetim kaldığına ağlarım.

İmdâd edin bana Kırklar Yediler
İbrâhim Paşa'ya «maktûl» dediler
Leşimi cümle köpekler yediler
Namâzım kılınmadığına ağlarım.

•

Maamafih ilkbahar, penbe ve nefîs ergavânları, sarı ve al lâleleri, mor ve beyaz sünbülleri ile gene hulûl ediyor, Istanbul'un sâf ve berrak semâsı gene yeşil ve çiçekli ağaçlar üzerinde, rûhu sermest eden kokularıyle gönülleri şenlendiriyordu. Sâdâbâd gene eski neş'esini iktisâb etmişti. Fakat bahçelerin yeşil çemenleri, kadeh-i zerrîn ve sîm-endâm'ın sarışın renkleri arasında, ibrâhîmî ile hibetullaah'ın göz alıcı goncaları temâşâ olunduğu zaman, Lâle Devri'nin uzak ve hazîn hâtıraları kalbte elîm hüzünler uyandırıyor, içli insanların dudaklarından, Nedîm'in şu mısrâları dökülüyordu:

Bir nim neş'e say bu cihânın bahârını
Bir sâgar-î keşideye tut lâle-zarını

Büyük Fransız
Şairi ve
Büyük Türk
Dostu

Alphonse de Lamartine.

LAMARTINE TÜRKİYE'DE ÖLMEK İSTEMİŞTİ

Lamartine'e Türkiye'de hediye edilen çiftlik ve bu hususta bilinmeyen gerçekler.

Yazan: Taha Toros

«Allah, orada (Türkiye'de) buradakinden (Fransa'dakinden) daha fazla görünüyor. Bunun için, Orada ihtiyarlamak ve ölmek istiyorum.»

— Lamartine —

LAMARTINE'İN ölümü üzerinden bir asır geçti. 101 yıl demek, belki daha doğru olacak. Büyük Türk dostunun, 100. ölüm yılında, kadirbilir basınımızdan, hâtırasının etraflıca anılması beklenirdi. Oysaki, doğumunun 150. yıldönümü, Türk matbuatında, parlak bir şekilde, pek muhabbetli olarak yadedilmişti. O zaman, büyük Fransız şâirinin Türkler'e olan hayranlığı, çeşitli kalemler tarafından, sevgi ve takdir dolu yazılarla dile getirilmişti.

Ölümünün 100. yılında, o renkli ve heyecanlı makalelerden, o güzel duyguları aksettiren satırlardan mahrum kalarak, milletimizin büyük dostunu — âdeta — derin bir sükûtla anmayı uygun görmüşe benziyoruz.

Türkler'i, yeryüzünün en şerefli bir milleti, seciyeleri bakımından da en yücesi ve necibi olarak tavsif eden Lamartine, o sıralarda milletimiz aleyhtarı olan Batılılar'a karşı, çok kuvvetli ve asilâne müdafaalarda bulunmuştur.

Bu itibarla, Fransa'nın ünlü şâir ve edîbi — asırlarca unutulamıyacak olan eserleriyle — içten gelen samimî duygularla, XIX. asrın en büyük Türk dostu idi. Şurası muhakkaktır ki, Türkler' in Fransızlar'a karşı, uzun yıllardanberi duydugu muhabbet ve temayülde Lamartine gibi ünlü kişilerin büyük rolü vardır.

Onun göğüs kabartıcı samimî dostluğunu zamanında takdir etmesini bilen Türk büyükleri, şâirin başı dara geldiği ve Türkiye'ye yerleşmek arzusunda bulunduğu sırada, vefalı kucaklarını açmışlar ve Türk'e has olan cömertlikle, kendisine, Aydın civarında bir çiftlik hediye etmişlerdir.

Bu yazımızın çerçevesi içerisine girecek olan çiftliğin hikâyesinden evvel, Lamartine'nin gençliğine, siyasi hayatına kısaca göz gezdirelim:

LAMARTINE'İN GENÇLİĞİ

Lamartine, Fransa'da, Mâcon kasabasında 1790 yılında doğdu. Ailesi, büyük bir çiftlik sahibiydi. Daha küçük yaşta açık havaya, kırlara, kısaca, tabiata âşık olarak büyütüldü. Bir müddet Lyon şehrinde tahsil etti, ama hayat bilgilerinin çoğunu annesinden aldı. Küçükken askerliğe özeniyordu. Sonunda hariciye mesleğini seçti. Napoli, Londra, Toskana ataşeliklerinde bulundu, Atina'da maslahatgüzarlık yaptı.

1811'den itibaren kendisini şiire ve edebiyata verdi. O tarihlerde Napoli'de tabiat aşkı ile kadın aşkını bir arada tattı. Dostluk yaptığı bir balıkçı kızı, Graziella adlı şaheserini yaratmasına sebep oldu.

1817 yılında Fransa'nın meşhur kaplıca şehri olan Aix - les - Bains'de tanıdığı başka bir güzel kadın ona, (Göl) adlı şiirini yazdırdı. Hemen her akşam ve her mehtaplı gecede onunla sandal sefaları yapıyor, çiçeklerden çiçeklere uçan kelebekler gibi aşk hayatı yaşayan Lamartine, nefis şiirler yazıyordu.

İlk şiir kitabı olan «Şâirane Düşünceler»i 1820 yılında yazdı. Edebiyat sahasında ününü sağlayan ve her milletin diline çevrilen eseri, bu oldu.

Gençliği, sevmekle ve sevilmekle geçti. Bunun sebeplerinden biri de, çok yakışıklı olması ve salon adamı olarak yetiştirilmiş bulunmasıydı. Soylu bir aileden geldiği için, çok kibar olarak yetiştirilmişti. Diğer taraftan billur gibi bir sesi vardı. Rahatlıkla ve tatlı konuşması ile büyük bir hatip oldu. Şâirlikle hatiplik gibi iki meziyet, ona ün, şan ve istikbal yolunu açmıştı.

Hele temiz kalbi, dürüstlüğü, zayıfları savunma tutkusu, geniş ve emsalsiz tasvir kabiliyeti, Lamartine'i şöhretinin son basamağına çıkardı.

1830 yılında Akademi âzâlığına seçildi. Fransız edebiyatında, ününü, romantik bir devir açmakla sağladı. Lirizmin kurucusu oldu. Eserlerinde genellikle aile, insanlık, sevgi ve ölüm temalarını işledi.

LAMARTINE'İN TÜRKİYE'YE İLK SEYAHATİ

Lamartine, debdebeyi, gösterişi seven

bir şâirdi. Hayalindeki Şark seyahatine böyle bir hava içinde çıktı. Krallara lâyık bir şekilde çıktığı bu seyahat, onu maddeten büyük çapta yaraladı. Altından kalkamıyacağı bir borca girdi. Çünkü seyahatine, hususî bir gemi kiralıyarak çıkıyordu ve yanına eşi ve kızından başka, birçok dostlarını ve müstahdemlerini almış bulunuyordu. Lamartine'in yaptığı bu zengin Şark seyahati, iki yıla yakın sürdü.

Seyahat için en müsait mevsimi seçmişti. 1 temmuz 1832 tarihinde Marsilya'dan kalkan özel gemi, bir prens tantanası içerisinde, Akdeniz sahillerine ve adalara uğrayarak aylarca sonra sonra Filistin ve Suriye kıyılarında demir attı.

Bu seyahatta Lamartine hayatında hiç unutamadığı, büyük bir felâkete uğradı. Çok sevdiği ve tek kızı Julia, ciğerlerinden rahatsızdı. Şâir baba, bu Şark seyahatinin, hassas kızının sıhhatine elverişli olacağını sanıyordu. Gezinin 4'üncü ayında, 6 aralık 1832'de, sevgili Julia, Beyrut'ta, veremden öldü. Lamartine'in kalbi parça parça oldu. Osmanlı topraklarına gömdüğü Julia değil, şâirin kendi kalbiydi. Ona ne büyük sevgisi vardı! Ölümünden evvel, onun için bir dostuna yazdığı mektupta, kızını şöyle tarif ediyordu:

«... Julia, hârikalar hârikasıdır. Öyle sanıyorum ki, onun kanında hem bal, hem ateş vardır! Bir melek kadar güzel, güzel olduğu kadar da, iyi bir insandır. Hiç bir fizik ve moral eksikliği yoktur. Beni böyle söylemeye sevkeden âmil, babası olmam değildir. Bu görüş, herkesin ifadesi ve hakikatin sesidir.»

Lamartine'in vaktiyle de küçük bir çocuğu ölmüştü. Kızının bahar yaşında Beyrut'ta ölümü şâire kan ağlattı. Istırapla dolu kalbinin feryatlarını Türk sularında, mısralara döküyordu:

Doğduğum günden beri, ıstırap insanıyım,
Kalbimde kan yerine, gözyaşı dolaşıyor.
Bütün güzellikleri Tanrı elimden aldı,
Kalbimin gözyaşları donarak taşlaşıyor.

LAMARTINE'İN ISTANBUL'A İLK GELİŞİ

Lamartine'in kiraladığ gemi Marsilya'dan 1 temmuz 1832 tarihinde yola çıkmıştı. Kızı Julia'nın 6 aralık 1832'de Beyrut'ta ölümünden sonra şâir, seyahatine refakatindeki dostları ile devam etti. Madam Lamartine ise perişan bir vaziyette idi.

Hususî gemi, bütün Akdeniz sahillerini dolaşmış, rotasını Istanbul'a çevirmişti. 20 mayıs 1833 tarihinde Lamartine'in gemisi bütün haşmetiyle Boğaz'a girdi ve Sarayburnu önlerinde demir attı.

Şâir, Istanbul'a girdiği günün intıbalarını, «Doğu'da Seyahat» adlı hâtıratında şöyle anlatıyor: «... Allah ve insan, tabiat ve sanat, yeryüzünde, beşer gözünün seyredebileceği en hârikalı manzarayı burada yaratmıştır.»

Lamartine'in Istanbul'a gelişi, günün hâdisesi oldu. Bâbıâlî tarafından, kendisiyle temasa, daha doğrusu mihmandarlığına, Nâmık Paşa (1) ile Kapdân-ı deryâ Halil Paşa (2) memur edildi. Bunların her ikisi de gayet güzel Fransızca bilirlerdi. Hattâ Nâmık Paşa Fransa'da tahsil ettiğinden, bir Fransız gibi konuşuyordu. Lamartine, bu iki kumandan için: «Fransızca'yı bütün zevk ve incelikleriyle konuşuyorlar. Onlarla sohbet ederken, insan kendisini, Paris'te veya Londra salonlarında zannediyor...» demektedir.

Lamartine, Istanbul'da iki aydan fazla kaldı. Günlerini, daha çok, hayran olduğu Boğaziçi'nde geçirdi. Tarabya'da, Büyükdere'de misafir edildi. Topkapı Sarayı'nı ve kütüphanesini gezdi. Gördüğü her şey onu hayretlere düşürüyordu. Hayranlığı o kadar üstündü ki, hâtıralarında Boğaziçi'ni anlatırken, mübalagadan mübalagaya düşüyordu: «Yüksek sivri tepelerin dibinde, 14 fersahlık uzunlukta, mavi sudan kıvrılmış bir yol...» (3).

Lamartine devrin padişahı II. Sultan Mahmud tarafından Beylerbeyi Sarayı'nda kabul edildi. Padişahın fizyonomisini, «Doğu'da Seyahat» adlı eserinde, «... Erkekçe bir enerji ve derin bir hassasiyet ifşa eden çizgiler...» şeklinde anlatmaktadır.

LAMARTINE'İN TÜRKLER'E HAYRANLIĞI

Lamartine'in Türkiye'deki temasları ve

---

(1) Mehmed Nâmık Paşa (1804—1892) seraskerlik yapan müşir vezirlerdendir.

(2) Halil Rif'at Paşa (1791—1855) Serasker ve Kaptan-ı Derya Müşir Halil Rif'at Paşa'dır ki, daha sonra, Saray'a damat olmuştur. Lamartine'in Türkiye'yi ilk ziyaretinden 17 yıl sonra ikinci kere ve 1850 tarihinde İzmir'e gelişinde orada vali olarak, onu selâmlayacaktır.

(3) Lamartin'in kitaplarını okuyarak tesiri altında kalan bazı Fransız ressamları, Boğaziçi'ni görmeden «Bosphore» adıyle hayalen, bir çok tablolar yapmışlardır. Dimdik tepeler ve bunlar arasında gözüken arabesk cami ve minarelerle acayip manzaralı tabloların vebali, bir bakıma hayalperest fırçalara olduğu kadar, Lamartine'e de ait denilebilir. 1891 yılında Lamartine hakkında Mâcon Akademisi tarafından yayınlanan eserde, Istanbul'da böyle bir yer yoktur, diye Lamartine'e çatılmaktadır .

Lamartine'in kızı Julia'nın, annesi tarafından yapılan bir resmi.

intıbaları kalbinde o kadar derin iz bırakmıştır ki, Türkiye'yi ziyarete gelen binlerce Avrupalı'nın hepsinden üstün olan görüşü ile milletimiz hakkındaki duygularını, asil cümlelerle hâtıratında şu şekilde anlatmaktadır: «Irk ve millet olarak Türkler, büyük imparatorlukların kavimleri arasında, önde gelen, en şerefli insanlardır. Sağlam ve üstün karaktere sahiptirler. Cesaretleri su götürmez. Dinî, vatanî faziletleri, ruha saygı ve hayranlıklar verir. Asaletleri, alınlarından ve muamelelerinden bellidir. Eğer, mükemmel kanunları ve münevver hükümetleri olabilseydi, dünyanın en birinci milletleri arasında yer alırlardı. Bütün sevkıtabiîleri, asilânedir. Vecd içerisinde yaşayan, duygulu ve olgun, bir topluluktur. Yurtları, efendiler diyarı, kahramanlar ve şehidler ülkesidir. Bence, insanlığa şeref veren böyle bir milletin düşmanı olmak, insanlığa düşman olmaktan farksızdır.»

Lamartine, Türkler'e olan derin muhabbetini, Türkiye Tarihi'nde dile getirmiştir. Meselâ, Türkler'i, istilâ hareketleriyle barbar olarak niteliyen bazı Avrupalı yazarlara karşı, goğsünü gere gere şu sözleri söyler:

«Türkiye, Avrupa hürriyetinin bir ileri karakoludur».

LAMARTİNE İÇ POLİTİKAYA ATILIYOR

1830 yılında, Fransa'da ihtilâle benzer, küçük bir hareket olmuş, Atina elçiliğinden istifa ederek Paris'e gelen şâirin, Kral Louis - Philippe ile arası açılmıştı. Bu küçük ihtilâl hareketinin tesiri altında kalan Lamartine, siyasî görüşleri ve toplulukları sürükleyebilen hitâbesi ile, iç politika sahasına itildi. 1831 yılında girdiği seçimi kazanamamasından dolayı zerrece üzüntü duymadı. Bir müddet sonra, tasarladığı Doğu seyahatine çıktı ve bu seyahatinin sonuna doğru, mebus seçildiğini haber aldı.

1834 yılında ve daha sonra 1839 seçiminde büyük farklı reylerle meclise girdi. Meclisin, zevkle dinlenen tek hatibi oldu. Edebiyat sahasındaki şöhretini, parlamentoda da sağlamasını bildi. Gururunu hırpalatmamak için, ilk yıllarda tarafsız kalmayı uygun buldu. 1847 yılında yazdığı (Jirondenler Tarihi) ni yayınladı. Bu suretle, siyasî görüşünü belli etti. Bu kitap bir bakıma, 1848 ihtilâlinin Fransa'da hazırlanmasına sebep oldu.

1848 İHTİLÂLİNDE LAMARTİNE

Lamartine'in bu sözü, parlamentodaki

Lamartine'i, Doğu seyahatine götüren gemi.

şiddetli bir münakaşa üzerine söylenmişti. Fransa kaynıyordu. 1848 ihtilâli, ona çok şeyler borçluydu.

Nitekim ihtilâlin oturtulmasında büyük rol oynadı. Sosyalistler'in kırmızı bir bayrağı, Fransa'nın resmî bayrağı yapmak hususundaki taşkınlıklarını o göğüsledi. Bu suretle üç renkli bayrağın, dünyadaki yerini o korudu.

İhtilâlcilere karışan halk o kadar coşkun, o kadar taşkındı ki, kan dökmek isteyenler ve hükümet şeklinin ne olacağını bilmeden sonu meçhul hâdiseler yaratmak isteyenler vardı. Krallığı isteyen muhafazakârlar, ona karşı çıkan sosyalistler pek çoktu. Lamartine, kitlelerin önüne çıktı, dünya hitâbetinin parlak bir örneğini verdi ve çılgınca alkışlandı. O sırada isteseydi cumhurbaşkanı bile olabilirdi. Nitekim halk ona taparcasına sevgi gösterisinde bulundu ve saraya oturtmak istedi. Lamartine, evvelâ kan döktürmedi, cumhurbaşkanlığını istemedi. Ancak memleketi muvakkat olarak yönetmek üzere kurulan 5 kişilik heyete seçildi. Muvakkat hükümetin, hariciye nâzırlığını üzerine aldı. Politikası şuydu: Kansız bir hayat ve mazlumların ezilmemesi.

Bu siyasî ikbal kısa sürdü. Çünkü Lamartine şâirdi, dürüsttü ve temiz kalpliydi. Toksozluluğu, tarafsız düşünceleri olan bir kimse, böyle buhranların sonunda siyasî bir sandalyenin adamı olamazdı.

O, bir tabiat dostu, hassas yürekli bir kişiydi; şâirdi, âşıktı. Siyaset yüzünden servetinin mühim bir kısmını tehlikeye düşürmüştü, büyük borçlar altında eziliyordu. Aslında, eli çok açık, cömert bir insandı. Hayatı boyunca peşini bırakmayan ve gün geçtikçe çoğalan borçları, şâirin huzurunu bozdu. Çiftçilik yaparak, kitaplar yazarak, dağlar gibi büyüyen borçlarını eritmek istiyordu. Siyasetten de tiksiniyordu.

Nitekim o sıralarda cumhurbaşkanı Prens Louis - Napoléon, bir darbe ile III. Napoléon olarak imparatorluğunu ilân ediverdi. Lamartine de 2 aralık 1851 tarihinde siyasî hayattan tamamen ayrıldı.

Lamartine, politika hayatına veda etti. Tek endişesi, çoğalan borçlarından nasıl kurtulacaktı? Buhranlı düşünceler içerisinde hatırına, Doğu'ya gitmek, Türkiye'ye yerleşmek ve orada inzıva hayatı yaşayarak ölmek, geldi.

1848 hâdiseleri sonucundan, bütün ümitleri kırılmıştı. Türkiye'ye yerleşebilirse, kararan bulutların ardından güneşi görebilecekti. İstikbale ümitle bakabilecek, toprağını ve insanlarını sevdiği bir ülkede, tabiatla başbaşa yaşayabilecekti.

Türkiye özlemini şu satırlarla ifade ediyordu: «Ruhum, hep o ülkelere ve o iklime meyletmektedir. Hayallerim o semalarda ve mavi denizlerin suyundadır. Düşüncelerim, hep o pırıltılar içerisinde do-

laşmaktadır. Allah, oralarda, buradakinden daha fazla kendisini gösteriyor. Bu sebeptendir ki, orada ihtiyarlıyarak ölmek arzusundayım. Türkler, doğruluğu şiar edinmiş insanlardır. Bu ülke için beslediğim derin dostluk duygularım, beni, onlar arasına katılma kararına sevkediyor...»

LAMARTINE'E ÇİFTLİK TAHSİSİ

Lamartine, 1832 - 33 yıllarında Osmanlı İmparatorluğu'na yaptığı uzun seyahatin hâtıralarını asla unutamıyordu. Mebusluk, nâzırlık gibi ikbal koltukları onu sarmamıştı. O, tabiata âşıktı. Artık yaşlanıyordu, toprakla uğraşarak çiftçilik yapmak, para kazanarak siyaset yüzünden çoğalmış bulunan borçlarını ödemek istiyordu. Ruhunu saracak bir çevrede yaşamak ve bu suretle ömrünü, sevdiği bir ülkede bitirmek istiyordu.

1848 ihtilâlinin kendisine sağladığı büyük şöhret kısa sürmüştü. Büyük felâketlerden kurtarmış olduğu hemşehrilerinin, nankörlüğüne uğramıştı. Terkedilmişliğin, içine akıttığı zehirleri temizlemek, 60'ından sonra ruhunu yeni bir hayata bağlamak için günlerce düşündü. Gözünde senelerce evvel yaptığı Doğu seyahati canlandı. Sevgili ve tek kızı olan Julia'nın Osmanlı topraklarında kalan mezarını düşündü. Kalbini Türk topraklarına bağlayan hislerin belki en kuvvetlisi buydu. Meyus şâir, ihtiyarlık basamağına adım atmıştı.

Osmanlı padişahına ve onun Batılı sadrâzamı Reşid Paşa'ya birer mektup göndererek, Türkler'i çok sevdiğini ve bunu ispatlayan eserleri bulunduğunu bildirdi. Kendisine Istanbul yakınlarında, İzmit'te veya Marmara çevresinde, olmadığı takdirde, İzmir yakınlarında bir çiftlik verilmesini, burada modern usullerle ziraat yapacağını ve bu suretle Türkler'e sığınmaktan memnuniyet ve huzur duyacağını belirtti.

Ünlü tarihçimiz Ahmed Refik Altınay'ın, arşiv vesikalarını inceleyerek hazırladığı (Lamartine — Türkiye'ye Muhaceret Kararı, İzmir'deki Çiftliği) adlı broşürde bu konuda, geniş malûmat verilmektedir.

Türk arşivlerinde Lamartine'in yazdığı mektupların bazılarının asılları ile beraber tercümeleri, bazılarının da yalnız tercümeleri bulunduğuna işaret eyleyen merhum tarihçimizin bu değerli tetkikleri,

yalnız, Bâbıâlî arşivlerine inhisar etmektedir. Muharrir, Lamartine'in ilk Doğu seyahatini yaptığı 1832 - 33 yılından sonra, 1853 yılına kadar Türkiye'ye gelmediğini, eserinde sarahaten ifade etmektedir.

Halbuki, Fransız arşivlerinden, o yıllara ait bazı gazete koleksiyonlarından, yazılan hâtıralardan ve bilhassa, Doğu'da Yeni Seyahat adlı kitaptan anlaşıldığına göre, ünlü Fransız şâiri, Türkiye'ye ikinci kere, 1853 yılında değil, 1850 yılında gelmiş, Sultan Mecid'i İstanbul'da ziyaret etmiş, bundan sonra İzmir'e giderek, çiftliğini gezmiştir.

Diğer taraftan, birçok ansiklopedilerimizde rastlanan ve yanlış anlamalara sebebiyet verecek olan bir konuya da, burada temas etmek yerinde olacaktır.

Lamartine'in Doğu'ya yaptığı ilk seyahat sırasında, İstanbul'da, Sultan Mecid'i de ziyaret ettiği, kendisine mükâfat olarak bir çiftlik verildiği, genellikle birçok ansiklopedilerimizde ve sözlüklerde yer almış bulunuyor. Şâirin, ilk Doğu seyahati 1832 - 33 yıllarında yapılmış olup, o yıllarda, Osmanlı Padişahı Sultan Abdülmecid değil, babası II. Sultan Mahmud idi. Bu tarihlerde Lamartine'e bir çiftlik verilmesi mevzuu asla mevcut değildi. Çiftlik tahsisi için, Lamartine'in 1849 nisanında Sultan Abdülmecid'e ve Sadrâzam Reşid Paşa'ya yazdığı mektuplar üzerine vuku bulmuştur.

SADRÂZAMA MEKTUP

Şimdi bu konunun başından sonuna kadar özetine, bir göz atalım:

Lamartine, Paris'ten 24 nisan 1849 tarihini taşıyan iki mektup gönderdi. Bunların biri, devrin sadrâzamı Reşid Paşa'ya yazılmıştı. Bu mektupta özel olarak Lamartine şöyle diyordu:

«Zât-ı âlîlerine, şevketmeâb Sultan Hazretleri'ne hitabeden istidamı takdimle, kesb-i şeref eylerim. Tetkikinden de anlıyacağınız üzere, memleketimde meydana gelen hâdiseler, beni başka yere giderek, ekmeğimi kazanmaya zorlamaktadır.

«Ben, yazılarımda ve bilhassa «Şark'ta Seyahat» adlı kitabımda, Türkler'in dostluğunu, kendilerine karşı beslemekte olduğum derin dostluk hislerimi belirtmiş bulunmaktayım. İşte bana, onlara iltica kararı verdiren sebep budur.

Hayatımın yarısını kırlarda geçirmiş olduğumdan, ziraatte kullanılan usulleri bildiğimden dolayıdır ki, Majeste Sultan Hazretleri'nden, üzerinde bir çiftlik tesis edebileceğim bir toprak bahşetmesini, istirham eyledim.

Bu arazinin İzmit, Marmara, yahut İzmir yakınında olmasını arzu ederim. Bu suretle eşim, kış aylarında İstanbul eğlencelerinden mahrum kalmamış olur.

Bu talebimi yaparken, büyük itimadımı arzetmek isterim. Dileğimin kabulü halinde, bahşedilecek arazinin benim adıma tahsisini teklif ederim. Ortak kullanmıyacağım. Şayet, bazı dostlarımı yanıma alacak olursam, onları, ancak müteahhit gibi kullanacağım.

Sözlerime nihayet verirken, rica hususunda kat'î ve resmî bir cevap almadan evvel, Fransa'daki mallarımı tasfiye edemiyeceğimden, sonucunun bildirilmesini istirham ederim.

Hürmetlerimi bildiririm. Bu vesile ile ..

Lamartine

LAMARTINE, PADİŞAHA BAŞVURUYOR

Aynı tarihi taşıyan Lamartine'in diğer mektubu, Sultan Abdülmecid'e yazılmıştı. Şâir, padişaha gönderdiği mektubun başında, Fransa'daki şöhretinden, edebiyattaki şânından ve devlet işlerindeki hizmetlerinden bahsederek, bunu, padişahın da duymuş olacağını ifade eylemektedir. Daha evvel Doğu'ya yaptığı seyahatte, padişahın babasının huzuruna kabul edildiğinden, bu defa da, Osmanlı vükelâsının kendisini tanıyacaklarından emin bulunduğunu, hasbelkader Fransa'daki politika hayatına karışarak hizmet etmiş olduğunu ve fakat son yıllarda gelirinin azalması ve vehameti karşısında vatanından uzaklaşmaya karar verdiğini, kimseye yük olmadan yaşayabilmek gayesiyle bir çiftlik tahsisini belirtmekte ve dilemektedir. Çiftliğin yeri ve tahsis müddeti, vesair hususlar hakkında Reşid Paşa'ya gönderdiği mektuptakine yakın bir tarzda, ifade kullanan Lamartine, verilecek çiftliği çalıştırmak maksadıyle Avrupa'dan getireceği yeniliklerin, çevrenin ziraat ve ticaretinin gelişmesine de hizmette bulunacağını, bu mektubunda izah etmektedir.

Sadrâzam Reşid Paşa, Lamartine'in gerek kendisine, gerek padişaha gönderdiği mektupları tercüme ettirerek kabinede görüşüldükten sonra padişaha sunmuş ve Lamartine'in böyle bir talebiyle hangi devlet karşılaşsa, derhal kabul edileceğinden şüphe edilmeyeceği mütalaasını da eklemiştir. Hattâ Reşid Paşa, padişaha takdim ettiği yazıda, Lamartine'in Türkiye'ye iltica etmesinin, gururumuzu okşayacak hâdiselerden olarak her tarafta tasvib göreceğini de belirtmiştir.

Reşid Paşa, İzmit veya Marmara havalisinde, daha doğrusu İstanbul yakınla-

Lamartine'in katıldığı 1848 ihtilalinden bir görünüş.

rında bir çiftlik tahsisinin uygun olamayacağı görüşü ile, İzmir civarında, Aydın'a yakın bir yerin tahsisini düşünmüş, ileride zuhuru muhtemel anlaşmazlıkların önlenmesi bakımından da Lamartine'le bazı şartları kapsayan bir anlaşma imzalanmasını uygun görmüştür.

Sultan Abdülmecid, Batılı bir hükümdardır. Öncelikle Fransızlar'a karşı sempatisi vardır. Reşid Paşa'nın bu mevzuda bütün tekliflerini kabul etmiş ve Lamartine'e muvafık cevap yazılmasını emretmiştir.

Türk hükümetinin bazı şartları hâvi olarak Lamartine'e gönderdiği cevap, şâiri iç huzuruna kavuşturmuştur. Lamartine'in Paris'ten gönderdiği 1 ağustos 1849 tarihli ikinci mektubu, teşekkürlerle, minnet ifadeleriyle doludur. Lamartine, Türk hükümetinin şartlarını aynen kabul etmiş, tam selâhiyetli vekil olarak hemşehrisi ve Mâcon Mebusu Charles Rolland'ı İstanbul'a göndermiştir. Ona verdiği vekâletnâme, Paris'teki Türk elçisi Kalimaki Bey tarafından tasdik olunmuştur.

Reşid Paşa, Aydın taraflarında bir çiftlik alınmasını, sadık adamlarından Manol Baltacı'ya havale etmiştir. Bu sıralarda Lamartine'in vekili Charles Rolland, İstanbul'a geldiğinden, Aydın'da tasarlanan çiftlik yerini görmek üzere refakatine, tercüme odası memurlarından Ahmed Vefik Efendi (Paşa) verilerek, mahalline gönderilmiştir. Charles Rolland gösterilen çiftlikleri uygun bulduğundan, Manol Baltacı'dan devletçe satın alınan çiftlikler, kendisine 25 sene müddetle tahsis edilmiştir. Fakat çiftliğin başkasına devredilmesini önlemek maksadıyle de, sarayca bir formül düşünülmüş, mülkiyeti Reşid Paşa üzerinde gösterilerek, kira bedelinin hazinece ödenmesine karar verilmiştir.

Büyük kısmı Aydın'da Burgas Ovası namıyle anılan yerde olmak üzere Lamartine'e tahsis edilen 4 çiftliğin adı ve dönümleri aşağıda gösterilmiştir:

1) Akçamescit Çiftliği (20.000 dönüm).

2) Tulumcu ve Subaşı çiftlikleri (8.000 dönüm).

3) Hayrettin Çiftliği ve Yeni Çiftlik (5.500 dönüm).

4) Rahmanlar ve Işıklar Çiftliği (5.000 dönüm).

(Devamı var)

Millî Hâkimiyetin 50. Yılını Kutluyoruz

Yazan: İhsan Kemal

30 EKİM 1918'de, Mondros'ta yapılan mütareke, Osmanlı İmparatorluğu'nun sonlarının geldiğini bildiren ilk olaydı. 23 nisan 1920'de Ankara'da kurulan «Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti» ise, Türk milletinin yeni bir dinamizmle, art arda gelen üç savaşa (Trablusgarb, Balkan, Birinci Dünya Savaşları) rağmen hâlâ ayakta durabileceğini bütün cihana ispatlamaktaydı.

Bugün, 23 nisan 1970'i, yani, Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin, halk hâkimiyetinin, Türkiye'de kuruluşunun, ellinci yılını kutluyoruz. Türkiye, elli yıldır (saltanat resmen 2 kasım 1922'de kaldırılmış olmasına rağmen) kendi kendini idare etmektedir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun bir çöküş halinde olduğunu gören ve sezenler, belki çoktu. Bu çöküntüye ilk yapıcı eli uzatan Atatürk oldu.

Yunan devlet adamlarından V. Stratigos, 1925'te yayınladığı «Yunanistan Küçük Asya'da» adlı kitabında; 1812'de yirmi beş bin olan İzmir'deki Rum azınlığını, 1840'ta elli beş bine, 1868'de 75 bine, 1884'de 120 bine, 1910'da da 135 bine ulaştırdıklarını açıklamaktadır. Adalar, Girit, bugün Kıbrıs, aynı çalışmanın eseri olarak ellerine geçme yolundadır.

Elli yıl önceki bugünü hazırlayanlar şöyle çalışmaktaydı:

Sıvas'tan Ankara'ya gelen Heyet-i Temsiliyye, Ankara'da İngiliz mümessili Vitol'un komutasında 200 kadar İskoç askeri ve Fransız mümessili kurmay yüzbaşı Buazo ile karşılaşmıştı. Ankara'da 20. kolordu komutanı olarak bulunan Ali Fuad Paşa, askeri gücün arttırılması için gereken hazırlığı, her türlü kontrola rağmen, gizli gizli başarmaktaydı. Bu durumu gören İngilizler, 15 martta Ankara'dan anî olarak ayrıldılar. 16 martta da Istanbul'un işgali gerçekleşti. Yunanlılar'ın Eskişehir'e çekilmeleri üzerine, buranın 20. kolordu tarafından kuşatılması üzerine de, Kocaeli'ne sığınmışlardı. Artık Ankara, düşman ayağından arınmış bir haldeydi. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin kurulmaması için hiç bir engel kalmamış oluyordu.

Saray ve İtilâf devletleri, Anadolu'daki halk hareketlerini kolay durdurmak için, Istanbul'da bir meclis toplanmasını denediler. Düşman topları altında bir hükümet kurulmazdı. Hükümet, İngilizler'i gücendirmekten çekiniyordu. Mustafa Kemal ise: «Merhamet dilenmekle millet işleri, yürütülemez, millet ve devlet şeref ve istiklâli temin edilemez, merhamet dilenmek gibi bir prensip yoktur» kanaatindeydi. Bunda çok haklıydı, çünkü onların isteğiyle kurulan meclis, Misak-ı Millî'yi kabul edince, hemen saldırıya uğramış, Anadolu'yu tutanlar ve İttihatcılar Malta'ya götürülüvermişlerdi. Büyük Atatürk, bir milletin yaşaması için: «Hayat demek, mücadele, müsademe demektir. Hayatta

muvaffakıyet mutlaka mücadelede muvaffakıyetle mümkündür. Bu da, mânen ve maddeten kuvvete, kudrete dayanır» diyordu.

19 mart 1920'de kolordulara ve vilâyetlere, Heyet-i Temsiliyye adına bildiri yayınlayarak, yeni bir seçim yapılmasını istemişti. Bütün memlekette bir seçim heyecanı dalgalanmaya başladı. İstanbul meclisinden Ankara'ya kaçabilenler de bu meclise katılacaklardı. 10 nisanda mebusların bir kısmı toplanmaya başladı. O zaman Ankara, küçük bir şehir olduğu için, yer darlığı vardı. Gelen milletvekillerini, öğretmen okulunun üst katında misafir ettiler.

Meclis binası, İttihad ve Terakki için bir kulup olarak yapılan ve çatısı yarım kalmış bulunan, bugünkü İnkılâp Müzesi'ydi. Bu bina, tek katlıydı, kâgirdi ama henüz bitmemişti. O zamanlar Umucanlar'daki bir okul için getirilmiş olan kiremitler doşenmek suretiyle çatı örtülmüş, meclis içinde derme çatma bir kürsü yapılmıştı. Oturacak sıra bile yoktu. Öğretmen Tatbikat Okulu'nun sıralarıyle, sandalyeleri getirilerek dizildi, şehirde elektrik olmadığından, bir kahvehanenin lüks lambası alınmış, etrafa da birkaç gaz lambası konmuştu. Salonun ortasında bir de kocaman saç odun sobası yerleştirildi. İşte büyük zafere kadar çalışan meclisin ilk yeri burasıydı.

Meclisin kürsüsüne bir de siyah örtü örtülerek, düşmanın yurttan kovulmasına kadar orada kalması, zaferden sonra yeşil ile değiştirilmesi kararlaşmıştı. Meclisin içine Kur'ân-ı Kerîm'in Şûra sûresinden alınan bir âyet yazılmıştı. Bu âyetin mânâsı şuydu:

«Müslumanlar'ın dünya işleri, danışmaya lâyık olanları arasında istişare iledir. İstişare ile hakikat tesbit edilip de icrasına azmedildikte artık hiç bir rey karıştırmadan Tanrı'ya tevekkül ederek icra et!.. İşte o zaman hakla hakikat meydana konmuş olur!...»

Bu âyeti Atatürk yazdırmıştı. Bununla meclisin meşrûluğunu, her şeyin danışmayla, fikir tartışmasıyla daha doğruya yöneltilebileceğini ispatlamak istemişti.

23 nisan 1923 cuma günü Ankaralılar, Hacıbayram Camii önünde yığılmışlardı. Topluca kılınan öğle namazından sonra, Hacıbayram'ın bayrağı alınarak meclise getirilmiş, Sinop Milletvekili Abdullah Efendi, üzerinde yeşil bir örtü bulunan Kur'ân'la rahleyi ve Sakal-ı Şerif'i başında taşımıştı. Halkın tekbir getirerek yürüyüşe geçmesini, iki manga asker, sağlı sollu korumuş, Atatürk de, meclis önünde, bu gelen alayı karşılamıştı. Fehmi Hoca'nın duasından sonra meclise girilmiş ve Atatürk ilk konuşmasında, siyasî durumu özetliyerek, yeni Türkiye devletinin temelini atmıştı.

Atatürk, bundan 50 yıl önce açılan Millet Meclisi'nde konuşurken.

XVI. Yüzyılda

Elçilikler Ve Elçiler

Yazan: Metin And

İSTANBUL'DA Bizanslılar zamanında bile yabancı azınlıklar vardı. Fâtih çağında Cenevizliler, Venediklıler ve çeşitli Frenk tacirler için imtiyazlar yenilenmişti. Kanuni Süleyman çağında İstanbul'da yaşayan yabancıların hemen hepsi tacirlerdi. Diplomatik ilgilerin düzelmesi, hele kapitülasyonların yerleşmesiyle İstanbul'da yabancı elçilikler de kurulmaya başlandı. İlk kapitülasyonlar 1535'de Fransa'ya tanındı. İlk Fransız elçileri Jean Frangipani ile Antoine Rinçon idi. 1580'e kadar kapitülasyonlardan yararlanan ülke yalnız Fransa iken, bu tarihte İngilizler'e de tanındı. İlk İngiliz elçisi William Harborne; imtiyazdan ilk yararlanan şirket de Levant Company idi. 1592'de yeni bir ferman verildi ve ortaklığın işleri düzeldi. Kapitülasyonların Hollandalılar'a tanınması ise daha sonra, 1612'de olmuştu. Yabancı elçilerin başlıca işleri, kapitülasyonların çıkarlarını korumaktı. Bunun için elçiler, balyoslar ve İstanbul dışında konsoloslar görevliydi. Balyos, İtalyanca bailo kelimesinden bozmadır. Önceleri yalnız Venedik elçileri için kullanılırken, daha sonra başka devletlerin elçi ve konsolosları için de kullanılmıştır. İlk defa balyos kullandırmak hakkı Venedik ile yapılan 1454 antlaşmasıyla başlamıştı. İlk Venedik balyosu da Bartolommeo Marcello'dur.

XV. ve XVI. yüzyıllarda henüz elçilikler kurulmamışken bu işi Çenberlitaş'taki Elçi Hanı (Balyos Hanı) veya Nemçe Hanı diye bilinen han görüyordu. Burası daha sonra Tatar Hanı adıyle anılmıştır. Resimlerde bir çan görülmekte ve bu resimler XVI. yüzyıl gezginlerinden Salomon Schweigger'in kitabında çizdiği resmi de doğrulamaktadır. Ortada bir kuyu, iki yanda elçi ve yanındakilerinin 400 kadar atını alacak ahırlar bulunuyordu. Bu han üzerine görgü şahitlerinden Busbecq'in, Reinhold, Lubenau'nun, Adam Wenner'in ve Hans von Hradiczin Dernschwam'ın kitaplarında yeteri kadar bilgi bulunmaktadır.

Galata ve Beyoğlu'ndaki elçiliklere gelince, Venedik, Tophane dolaylarında oturuyordu. İngiliz elçiliği de Galata'da iken, XVI. yüzyıl sonlarında Salıpazarı yakınında Arap Ahmed Paşa yalısına taşınıp, bir süre sonra yeniden Galata'ya geçmiştir. Fransızlar ilk elçiliklerini 1535'de Beyoğlu'nda kurmuşlardı. Şimdiki konsolosluk

binası yerinde olan ilk bina 1784'te elçi Choiseul - Gouffier eliyle gösterişli bir bina olarak yeniden yaptırılmıştı. Bu binada XVII. yüzyılda Parma'da mimar Aleotti'nin çizdiği ünlü Farnesi Tiyatrosunun bir küçük örneği tıpatıp yaptırılmıştı. Öteki elçiliklerin Beyoğlu yakasına yerleşmeleri 1646 yıllarında olmuştur. Bu tarihlerde Elçi Hanı ise Eflâk, Buğdan, Erdel, Raguza maslahatgüzarlarına ayrılmıştı. Doğu'dan, Buhara, Hindistan ve özellikle İran'dan gelen geçici elçiler ise, Üsküdar'dan alınıp Istanbul'da ayrılan bir konağa yerleştirilirlerdi. Elçilerin oturdukları binaların kapılarında yasakçı adı verilen yeniçeriler nöbet beklerdi. Günümüzde Rusya gibi bazı devletlerde de elçiliklerin kapılarında böyle nöbetçiler bulundurulmaktadır. Türkiye'nin sayılı devletlerden başka ilişki kurduğu devletler şunlardı: Nemçe, Rusya, Lehistan, Portekiz, İspanya, İsveç, Prusya, Danimarka ve İtalya'nın çeşitli devletçikleri.

Elçiye zeval olmaz deyimine uygun olarak, elçilere ve elçilik görevlilerine iyi davranılır, saygıda kusur edilmezdi. Ancak bunun istisnaları da yok değildi. Nitekim XVII. yüzyılda bu istisnalar görülmektedir. Fransız elçisi Jean de La Haye de Vantelet hakarete uğramış, elçinin oğlu da Edirne'de dövülmüştü. Venedikliler' le Girit savaşı sırasında da Venedik el-

XVI. yüzyılda Arz Odası'nda padişahın elçileri kabul edişi.

XVI. yüzyılda Elçi Hanı'ndan bir görünüş.

çiliği kâtibi Grillo asılmıştı. Ancak belirttiğimiz gibi bunlar tek tük olağanüstü olaylardır.

Bir elçi sınırlardan içeri girince kendisine Istanbul'dan bir mihmandar gönderilir, ayrıca yol ve yiyecek giderlerini hükümet üzerine alırdı. Türkiye'de devamlı kalan elçi ve işgüderlerin ihtiyaçlarını da gene hukümet karşılardı. Bu uygulama 1538 yılında Floransa elçisinin Türkiye'de daha uzun kalmasının padişahça istenmesiyle başlamıştı. Nitekim 1587 ve 1588 yıllarında Istanbul'da bulunan Prusya'lı Reinhold Lubenau kitabında, elçiye yiyecek, içecek ve hayvanlarının ihtiyaçları için hükümetin verdiklerinin kuruşlandırarak bir listesini sunmaktadır. Bunun içinde şarap, ekmek, koyun eti, tavuk, baharat, şeker, bal, yağ, pirinç, salatalık ve maydanoz, sığır eti ve balık, on at için ot ve arpa bulunmaktadır. Bu hal, daha sonraki yüzyıllarda da süregelmiştir. XVIII. yüzyılda İngiliz elçisi Sir J. Porter ve yanındaki görevlilere günlük yiyecek, içecek ve yakacak için verilenlerin listesini, gerek para, gerek okka olarak biliyoruz. Bu arada elçiye beygirler, arabalar da verilmiştir. Bunun dışında yol paralarını da Türkiye karşılıyordu. Mihmandar, yalnız elçinin sınırdan Istanbul'a gelişinde değil, fakat kaldığı sürece de elçiye yardımcı olmaktaydı. Bunların değeri, elçinin önemine ve temsilcisi olduğu devletin o tarihteki durumuna göre değişirdi. Ayrıca elçinin karşılanma veya uğurlama töreni de bu öneme göre değişirdi. Venedik balyosuna yapılan tören hepsinden daha gösterişli oluyordu. Balyos Çanakkale Boğazı'ndan ona gönderilen bir gemiyle alınır, Tophane'ye çıkarılır, buradan Kalafatçılara kayıkla götürülür, elçiye ve yanındakilere kahve, şerbet sunulur, sonra alayla elçiliğe götürülürdü.

Elçinin itimatnâmesini Paşakapısına sunması için de ayrı bir tören yapılırdı. Elçi, mihmandar aracılığıyla, elçilikten alınır, Sirkeci'deki Kireççibaşı iskelesine getirilerek ağırlanırdı. Daha sonra Paşa-

kapısına gidilirdi. Buraya gelen sadrâzam itimatnâmeyi alır, sonra elçiye samur kürk, yanındakilere de başka kürklerden hıl'atlar giydirirlerdi. Elçiliğe gidişte dört takım mehter müziği çalınırdı. Elçiye ayrıca yemiş ve çiçek gönderildi.

Padişahın elçi kabulü töreni ise ayrıydı. Bu, daha çok ulûfe dağıtımı günü olan salıya rastlatılır, böylece bu tantanalı törenle elçinin gözleri kamaştırılırdı. Bu törende elçi, kendi ülkesinden getirdiği mektupları ve armağanları padişaha sunardı. Belirli günde elçi saraya gider, kapıcıbaşılar eşliğinde iki avluyu geçerek Arz odasına gelinirdi. Sadrâzam elçiyi karşılar, sedir üstünde oturan padişahın önüne götürür, padişah ayağa kalkarak elini, öpmesi için elçiye uzatır, onu, kırmızı kadife döşeli bir koltuğa oturtur, elçi mektupları padişaha verir, padişah bunları açar, Türkçe'ye çevrilerek, yüksek sesle okunması için baştercümana verirdi. Bundan sonra elçinin yanındakiler huzura girip padişahın elini öperler, sonra geri giderek çıkarlardı. Padişah da odadan çıkar, elçiyi yalnız bırakırdı.

XVI. yüzyılda elçilere yemek de verilirdi. İslâm ülkelerinden özellikle İran'dan gelen elçiler daha büyük saygı görürlerdi. Bunlar, padişahın huzuruna, yanlarında kırk, elli kişiyle birlikte çıkıyorlardı. Venedik elçileri, dîvâna gelirlerken, vezirler ve kazaskerler de ayağa kalkardı. Elçi, dîvândaki oturumu, ulûfe dağıtımını seyreder, sadrâzamla birlikte yemek yerdi. Arz Odası'na önce sadrâzam ve vezirler girer, kapıcıbaşılar elçinin kollarından tutarlar, padişahın önüne götürürlerdi.

Elçinin saraya gelişi de törenle oluyordu. Elçi gelirken Alay Köşkü altında, sadrâzamın Paşakapısı'ndan alayla çıkışına kadar bir süre bekletilirdi. Sadrâzam, çavuşbaşı ve elçiyle biraz konuşup yoluna devam eder, bundan sonra elçinin alayı yola çıkardı. Sarayda elçi Ortakapı'da attan iner, kapıcıbaşıların nöbet odasında bir süre beklerdi. Kapıcılar kethudâsı, elçiyi Kubbealtı'nda karşılar, içeriye alırdı. Sonra sadrâzam gelir, itimatnâmeyi alırdı. Bütün bu protokolün kurallarına kesin ve eksiksiz uymak mecburiyeti vardı. Bu törenleri, gerek çeşitli çağlardaki görgü şahitleri, gerek teşrifatçılık defterleri uzun uzun ve teferruatlı olarak anlatmaktadır. Elçilerin alayla sokaklardan geçmesi, halkın da geniş ölçüde ilgisini çeker, halk, Ayasofya meydanında toplanıp

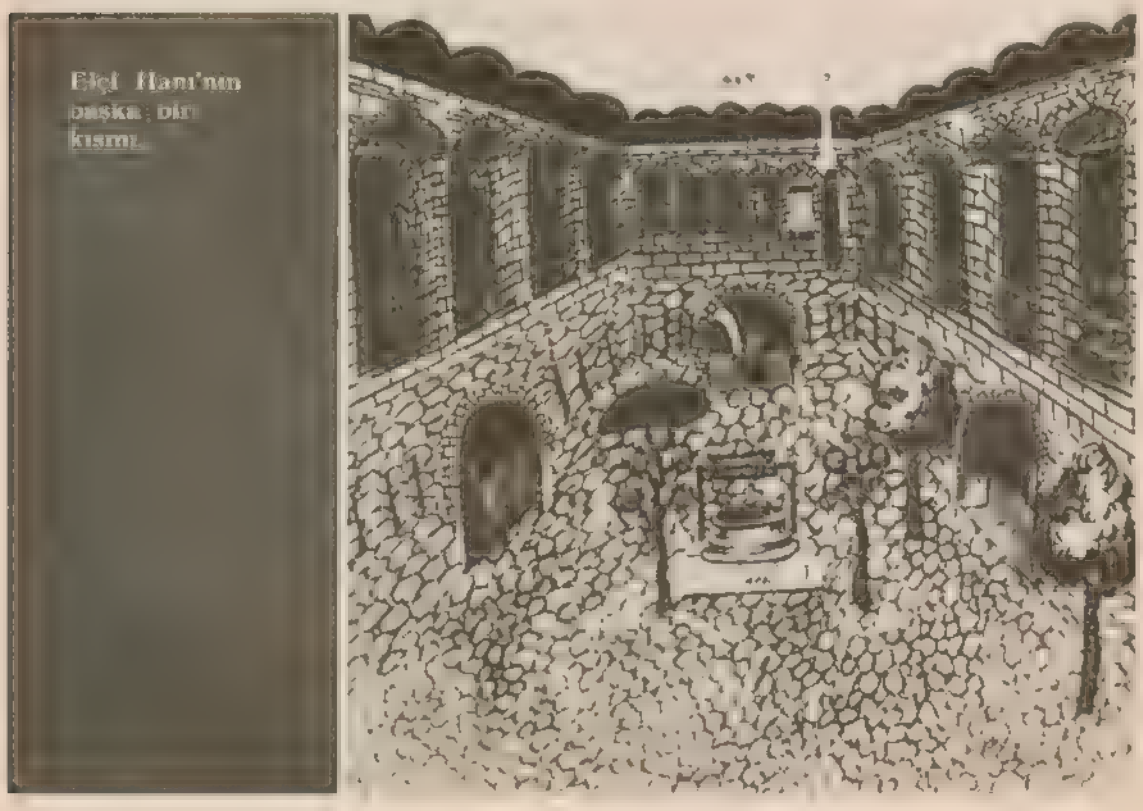
Elçi Hanı'nın başka bir kısmı

XVI. yüzyılda İran elçisinin kaldığı konak.

bu alayı merakla seyrederdi. Elçinin saraya gidişi ve saraydan dönüşü on iki saat kadar sürerdi. Elçi, sarayda kendisine ve yanındakilere giydirilen kürklerle dönerlerdi.

ELÇİLERİN TEMASLARI

Elçiler, önemli işleri reîsülküttâblar ile görüşürdü. Bu görüşmede, elçilik tercümanı ve âmedci bulunurdu. Âmedci, tercümanın konuşmaları çevirişini denetlerdi. Elçilikler, tercüman yetiştirme işine büyük önem verirlerdi. İyi ailelerin çocukları ilerde tercüman olmak üzere özel bir eğitim görürlerdi. Elçiler değişiklik dolayısıyle Türkiye'den ayrılacakları zaman, Osmanlı devletinin iznini almaları gerekirdi. Elçiye dîvândan ülkesine götürmesi için nâme-i hümâyûn verilirdi. Bu nâmenin elçiye verilişi, reîsülküttâb, sadrâzam ve elçi arasında bir törenle olurdu. Bazı elçilerin memleketlerine dönmeden önce huzura kabul edildikleri de görülegelinmiştir. Sadrâzamın önem verdiği elçilere bir veda şöleni düzenlediği de olurdu. Ayrıca elçiye gitmeden önce Ayasofya Camii'ni gezmelerine izin verilirdi. Osmanlı devletinin savaşa tutuştuğu devletlerin elçileri ya kendi elçiliğinde veya Yedikule'de gözaltında tutulur, yiyecek giderlerini hükümet karşılar, bu tutuklanmaya misaferet denilirdi.

ELÇİLİK GÖREVLERİ

Elçiliklerde görevliler arasında dil oğlanı, tercüman, kançılar, başkâtip, kâtip, kethudâ, mirahur, doktor, kaftancı, cerrah, çuhadar, papaz, seyis, kapıcı gibi başka görevliler bulunurdu. Bazı elçilerin gelişleri vesilesiyle büyük şenlikler de yapılırdı. Nitekim 1721'de İran elçisi Murtaza Kulıhan'ın, 1719'da Avusturya elçisi Comte de Virmont'un Istanbul'a gelişi böyle şenliklerle kutlanmıştı. Ayrıca şehzâdelerin sünnet düğünü gibi önemli şenliklerde elçilerin şenlikteki gösterileri seyretmeleri için özel localar yapılıyordu. Nitekim 1582 yılında III. Mehmed'in sünnet düğününde Atmeydanı'nda düzenlenen şenlikleri seyretmek için yaptırılan localarda şu elçiler oturuyorlardı: Üçüncü kattaki locaların ilkinde Fransız elçisi, sonra Venedik elçisi, Ragusa elçisi. Bunun karşısı, Hıristiyanlar'la birarada oturmak istemeyen Müslüman misafirler için ayrılmıştı. Birinci sırada İranlılar vardı, sonra Tatar elçisi, Fas, Transilvanya, Moldavya elçileri geliyordu. Geç geldiği için yeri başkalarınca kapılan Polonya elçisi için ayrı bir loca kurulmuştu.

Dünden Bugüne

DİLENCİLER

Yazan: Reşad Ekrem Koçu

İSTANBUL'DA dilenci ile mücadele XVI. asırda başlamış, fakat bu mücadelede dört yüz yıldan beri başarı kazanılamamıştır. Her kötuluğün anası tembelliktir, derler; dilenci de, o tembelliğin doğurduğu bir piçtir. Ham elli, ham kafalı, bütün sermayesi, hüneri, mârifeti alnındaki ar, utanma damarını çatlatıp avuç açmaktan ve insanlığın şefkat, yardım duygularını iblisâne sömürmekten ibarettir.

Çalışamayan, hakikî düşkünler, hakikaten yardıma muhtaç olanlar, derin bir yoksulluk girdabı içinde, bin bir dertle kıvranarak, muhayyilemizin hududu dışında mahrumiyetlere göğüs gererek yaşarlar, Dârü'l - aceze'ye sığınamazlarsa, el avuç açma zilletini gösteremedikleri için, her an halâskâr ölümü dört gözle beklerler.

Dilenci, işi icabı, müstekreh kıyafetinin içinde iğrenç ve kokmuş bir pislikte yaşar; buna dayanabilmek için beden yapısı harikulâde sağlamdır. Cezâî müeyyideleri kaldırınız, bir kuvvet müsabası olarak tecrübe ediniz, alîl ve yaşlı görünür bir dilenciyi, ayak dirediği zaman üç, dört zabıta memuru yerinden kıpırdatamaz.

Dilenci, her türlü şenaati irtikâp edebilecek mahlûktur. İstisnasız hepsinde, mazlum görünüş bir kabuktur, içinde bir canavar ruhu vardır. Diline doladığı tekerleme dışında konuşmaz, cinsî hırslarını kendi aralarında tatmin ederler; kadın, erkek bütün iffet ve namus kaygularından sıyrılmışlardır. En küçük merhamet duygusu yoktur; çocuk, kıymetli bir âlettir, gözünün nurundan mahrum ederler, elini, kolunu, ayağını, bacağını kırarlar. Dilenci, yerini ve fırsatını bulursa paraya tamah ederek adam öldürmekten dahi çekinmez.

İstanbul'da geniş ve kuvvetli teşkilâta sahiptirler; çete şirketler kurmuşlardır. Reisleri, patronları, genelkurmayları, karargâhları, faaliyet sahalarını tesbit etmiş haritaları, acemileri yetiştiren mektepleri, pay taksiminde ve kusurdan ihânete kadar suç tayininde kanunları, cezaları, patronların, villâ, apartman, han misilli emlâki, altlarında otomobilleri vardır. Sahip olmadıkları tek şey vicdandır.

Kendi başına çalışan dilenci, günlük kazancının pek küçük bir kısmını yer, haftalık veya aylık kazancının birikenini bankaya yatırır, zaman olur ki, üzerinde binlerce lira ile dolaşır. Bunlardan çoğunun hayatı daima ölüm tehdidi altındadır; şerirler tarafından takip edilerek ya kulübelerinde, yahut şehir içinde bir yangın yerinde, ıssız bir köşede pusuya düşürülüp katledilirler.

İstanbul'da dilenci ile mücadele eden şebekeler, çeteler meydana çıkarmak, teker teker, kafile kafile, sürü sürü dilenci toplamak, yakalamakla başa çıkamaz.

Dilencilik bir ocaktır; Anadolu'nun, zabıtaca malûm bir bölgesinden çıkıp, yurdumuzun her tarafına yayılırlar. Bu ocak-

ları yok etmek, dağıtmak lâzımdır.

Dilencilik memleketimizde içtimaî bir yara, bir çıbandır. Dilenciliği zabıta takibi ile önlemek, kocakarı ilâcı, havacıva merhemi ile tedaviye benzer. Bu yaraya, çıbana, operatör eliyle ameliyat lâzımdır.

ESKİ DİLENCİLER

Eskiden, bakacak hiç kimsesi olmamak şartıyla, kadın yahut erkek, bir iş yapamıyacak kadar ihtiyar, iki gözden de mahrum, iş görmeyecek derecede sakat, kötürüm, bir yanı meflûç, inmeli, bir kazada elleri, kolları veya ayakları, bacakları kesilmiş olanların dilenmelerine şer'an cevaz verilir, Istanbul asâyişine memur yeniçeri ağalığınca dilenciler üzerine «Dilenciler başbuğu» unvanı ile tayin edilen bir zâbit tarafından bu gibilerin ellerine «cer kâğıdı» denilen bir dilencilik ruhsatnâmesi verilirdi. Elinde cer kâğıdı olmayanların dilenmeleri şiddetle yasaktı. Buna rağmen yukarıda da kaydettiğimiz gibi, dilencilik XVI. asırda Istanbul'un en büyük dertlerinden biri olmuştu. Aşağıdaki satırlar, dilenci meselesi üzerine Istanbul kadısına hitaben yazılmış Hicrî 982 (Milâdî 1574) tarihli bir fermanın bugünkü dile çevrilmiş suretidir:

«Istanbul Kadısına hükümki;

«Istanbul'da şer'an dilenmeye izin verilmeyecek bazı adamlar ve kadınlar türemiştir. Düşkün ihtiyar, fakir, kör ve sakat olmadıkları, pekâlâ çalışıp para kazanabilecek halde iken, kimi mahalleler arasında dolaşarak, kimi bir yerde oturup dilencilik etmekte, gelip geçenden para toplamaktadılar. Bazı kimseler de, kör ve sakat köleler ve cariyeler satın alıp dilendirmektedirler. Bazı taze hatunlar da köhne esvaplar giyerek, dilenciler arasına katılmıştır. Dilencilere başbuğ olan adam da, bu gibilerin parasını (rüşvetini) alarak, ellerine cer kâğıtları vermiştir. Bu arada (para toplayanın da) edebden hariç işler olduğu da duyuldu.

«Şer'an dilenmeye mezun olmayanlarla şiddetle mücadele edilecek; bu işe Istanbul Subaşısı Şah Çavuş'u memur ettim. İstisnasız bütün dilenciler teftiş edilecek, halleri dilenciliğe uyanların cer kâğıtları kendilerinde bırakılacak, diğerleri kâğıt gösterseler de, ellerinden alınıp dilenmekten men edilecek, yasağı dinlemeyenler küreğe gönderilecektir. Dilendirmek için kör ve sakat köle alınıp satılması da men edilecektir.»

İKİ FERMAN

Dilencilik meselesi üzerine İstanbul kadısına hitap eden Hicrî 976 (Milâdî 1568) tarihli şu ferman da şâyânı dikkattir:

«Istanbul Kadısına hükümki:

«Istanbul'da bir takım dilenci Araplar türedi. Sapasağlam oldukları halde, mahalleler arasında dolaşmakta, halka yağlı kara gibi yapışmakta, âdeta zorla para almaktadır. Şehir halkından bazı yaramazlar da birer adamın boynuna zincir takarak: «Borçludur...» diye sokak dolaştırıp halkı soymaktadır. Bazı softalar, üçer beşer toplanıp, keza sokak sokak dolaşıp, Kur'ân ve ilâhî okuyarak kapılarda para toplamaktadırlar; bir kısım adamlar da yanlarına bir hasta alarak onu dolaştırıp dilnmektedir, bu hastaların arasında sârî illete müptelâ olanlar da vardır. Bütün bu rezaletler süratle ve şiddetle önlenecektir...»

Kocaeli Sancağı Paşası ile İzmit kadısına hitâben yazılmış Hicrî 1173 (Milâdî 1759) tarihli bir fermanda şunlar okunuyor:

«... Cümle âzâsı tam ve sıhhati yrinde olduğu halde Istanbul'da dilenmekte olan 43 nefer dilenci toplanmış ve bir kayığa konularak İzmit'e gönderilmiştir. Her birini muhtelif işlerde kullanmak üzere köylü ve sanatkâr yanına amele ve ırgat olarak dağıtın ve kaçmamaları için, gereken tedbir alınsın...»

Görülüyor ki, dilenciliği, insanlık şeref ve haysiyetini feda ederek kârlı bir iş haline getirnlerle, asırlardan beri başa çıkılamamıştır.

XVI. asırda Avusturya elçisi olarak Istanbul'a gelmiş olan Busbecq dilenciler için şunları yazıyor:

«... Dilenciler burada bizde olduğundan fazladır. Mûtadları üzere kendilerinde bir kudsiyet olduğu iddiasındadırlar; yer yer dolaşırlar ve din kisvesi altında dilenirler. İçlerinde çoğu dilenciliklerini mazur göstermek için akıllarında hafiflik olduğunu söylerler, çünkü meczublar, Türkler arasında daima teveccühe nâil olurlar. Türkler, yarı aptal, meczup kimselerin cennetlik olduğuna itikad ederler.

«Dilencilerin bir takımı Arap'tır, bunlar dilenirken bayrak taşırlar, cedlerinin İslâm dinini yaymak için o bayrak altında harbettiklerini söylerler; yoldan geçenlere bir balmumu parçası, yahut bir limon, bir nar verirler ve fiyatlarının iki, üç mislini isterler; bir şey satmak suretiyle dilencilik zilletinden sözde kurtulmuş olurlar».

EVLİYÂ ÇELEBİ NE DİYOR?

Evliyâ Çelebî, XVII. asır ortasındaki Istanbul dilencilerini, esnaf ordu alayını tasvir ederken pek renkli, hareketli bir

Bilhassa, eski devirlerde dilencilerin pek bol olduğu Eyup Camii avlusu.

sahne çiziyor:

«Dilenciler esnafı 7.000 adettir. Bir alay cerrar, kerrar gariplerdir. Her biri yünden, sofdan hırkaları, ellerinde çeşit çeşit alemleri, başlarında hasırdan ve hurma lifinden destarları olduğu halde, «Yâ Fettah» ism-i şerifiyle cümle körler birbirlerinin omuzuna yapışub, kimi anadan doğma ve kimi sonradan olma topal, kimi kambur, kimi inmeli, kimi sar'alı, kimi elsiz, kimi ayaksız, kimi çıplak, bir hengâme ile nice bin bayrakların arasında cerrar şeyhini ortaya alıp, şeyh dahi dua edub yedi bin fukarâ bir ağızdan, Allah Allah ile âmin dediklerinde, sadaları gökyüzüne ulaşır.

«Bu tertip üzere dilencilerin şeyhi Alay Köşkü dibinden geçerken durup, padişaha hayır duâ ederler. Pirleri, Eşşeyh Sâfi' dir, Selman belini bağladı. Bu zat, Medine'de medfundur.»

Surlar dışındaki mezarlıkların, bilhassa Edirnekapı ile Eyüp arasında cenaze dilencileri, şehir içinde faaliyet gösterenlerden tamamen ayrı bir tabaka teşkil edegelmiş idi. Hepsi Istanbullu'ydu, ayak takımı da posası, batağın tortusu, anası, babası, karısı, kocası, kızı ve oğlu ile fuhuş yolunda pervâsız, hayâsız idiler; Istanbul şivesiyle konuşurlardı; ve ölüm üzerine zengin bir dilenci edebiyatına sahiptiler. Zamanımızda çok azalmışlardır. En canlı tasvirleri, Hüseyin Rahmi'nin, «Hayattan Sayfalar» isimli hikâyesindedir, eserin kahramanı Sürtük Hacer, çok iyi etüd edilmiş bir tiptir. Aşağıdaki satırları oradan naklediyoruz:

«Kiminin elinde testi, kiminde teneke, maşrapa, sopa, değnek, kadın erkek, çoluk çocuk akın akın yola döküldüler...

«Üçler, yediler, kırklar, bülegâ, füsehâ, ulemâ diye haykırırken, ağzından salyaları elindeki yazılı bakır tasa akan sebilci... Eyyub'da kebapçılar köşesinde sakat kedi gibi etrafını koklayarak oturan şiş bacak dilenci... sürücü beygirinin kuyruklarından oltalık kıl çeken hırpani külâhlı veledizinâ... «Dolap niçin inersin» ilâhisiyle Unkapanı köprüsünden tamam üç saatte geçen ağır - aksak Ruhi Dede...

«Kadir geceleri cami papuçluğunda «Kaçan ki, Hazret-i Yûnus Aleyhisselâm balığın karnında ikamet buyururken...» cümle-i iftitahiyesiyle etrafına bakınan ce-

maatsiz vâiz Molla Uryânî... Baharlarda sarığını koltuğuna sıkıştırarak Silâhdara-ğa meygedesinde «Ceyhûn arayan dîde-i giryânımı görsün!» gazeli ile meclis-i ıyşı cezbelendiren hoşnevâ Zâkir Rıza... Cenazelerden aldığı sadakalarla her akşam kulüpte cebinde tek mangır kalmayıncaya kadar kafayı tütsüleyen, sonra da, meyhaneciye: «Bu gece can verip de, rahat döşeğinden yarın Eyyub'e nakledilecek cenazelerin kredisine, bana bir tekçik sunmaz mısın?» sözleriyle birkaç kadeh daha çeken Zom sâlih...»

Geçen asır sonlarında bir dilenci Sâniye'nin Üsküdar'da mükellef bir konağı vardı; okumuş oğlu da, tahsiline eklenen güzelliğinin câzibesiyle, kibar bir aileye dâmad olmuştu.

17 haziran 1306 (30 haziran 1890) tarihli Sabah gazetesinde şöyle bir fıkra vardır: «Zengin bir dilencinin karısı, bir hizmetçi tutar; akşam dilenci hanesine geldikte, hizmetçi:

— İnâyet olsun!... Diyerek kapıdan kovar. Mesele anlaşıldıkta hizmetçi, dilenci evinde çalışamayacağını söyleyip gitmiştir.»

Dârü'l - aceze açıldıktan sonra dilencilik yasağı yenilendi; bu yeni yasağın mesnedi de 16 kânunusâni 1311 (28 ocak 1896) tarihli Dârü'l - aceze nizamnâmesi oldu. Kısaltılmış sureti şudur:

«Kendisini geçindirecek hâli, takatı olmayan sakatlar ve hastalar, kendilerine şer'an bakmakla mükellef kimseleri yok ise, yahut yakınları bulunup da kendilerini geçindirmekten âciz ise, bu gibileri barındırmak ve beslemek için Dârü'l - aceze açılmıştır. Kadın, erkek, Müslim, gayr-i Müslim herkes alınır.

«Dârü'l - aceze'ye müracaat etmeyip dilenmeye devam edenler, zabıta tarafından toplanıp Dârü'l - aceze'ye sevkedileceklerdir; taşralı olanlar da, memleketlerine sevkedileceklerdir. Halkı iz'ac etmeyerek bir şey satarak dolaşacak dilencilere dokunulmayacaktır...»

Ahmed Rasim, Malûmat gazetesinde, «Şehir Mektupları» başlıklı fıkralarından birinde şunları yazıyor:

«Halkı bî-huzûr eden fukarây-ı gayr-i sâbirîn nerede diye düşünüyordum... Meğer her biri bir tüccar olmuş!... Polis bizi yakalar, Dârü'l - aceze'ye götürür korkusu ile ufak bir mum kutusuna on, on beş şem'alı kibrit koymuşlar, sokak başlarını yine kesmiş oturuyorlar. Gördünüz mü fikr-i ticaretil!... Herifleri biraz daha sıkıştıracak olurlarsa, belki de, her biri birer köşe sarrafı olur!...»

Zamanımızda dilencilik, mevcut yasağa rağmen tam bir serbestî içindedir. Kadın, erkek, çocuk, ihtiyar, kılık ve kıyafetleri ne olursa olsun sadakaya muhtaç durumda tek dilenci yoktur. Sakatların büyük bir kısmı ise, her sabah sahneye çıkacak aktör dikkati ile makyajını yapan sapasağlam insanlardır.

DİLENCİ DEFTERİ

İslâm şeriatine göre dilenmesi mâzur görülen ve ellerine dilenci tezkeresi verilen acezenin isimlerinin kaydedildiği defter; aslı kadılıkta, birer sureti de, subaşılarda bulunurdu.

Vesikaları tetkik edilmemiş, tasnif edilmemiş, Istanbul Kadılığı arşivinde dilenci defterinin de bulunacağı muhakkaktır; kayıtları her halde son derece dikkate lâyık olmak gerektir.

Şu hicviye, bir ara kâğıt emînliği yapmış ve Hicrî 1140'da vefat etmiş olan hattat İbrahim Tırsî'ye yazılmıştır:

Eyleyüb âb-ı ruyini rîzân
Derbeder gezme mesrebin kurusun
Dün yazıldın dilenci defterine
Hele Tırsi mürekkebin kurusun

Eskiden İslâm şeriatine göre dilenmeleri mazur görülmeyecek kimselere bir para karşılığı dilenci kâğıdı temin eden adamlar hakkında kullanılmış deyimdir. Fakat bunlar dilenciliği meslek, iş edinecek olana ruhsat kâğıdı satmaz, ondalıkla hattâ topladığı paranın yarısını kendisine getirmek şartıyle verirdi. Böylece 8 - 10 dilencisi bulunan bir îratçı, kiraya verilmiş o kadar dükkânı olan bir adamdan daha çok gündelik gelir toplardı; aslında dilenci îratçılığı cezası, zındanda prangabendlik olan ağır suçlardandı.

Dilenci kâğıtları kaldırılıp, dilencilik men edildikten sonra da çocuk, kadın, ihtiyar bir takım sakat ve illetlileri toplayarak dilendiren ve akşamları da ellerinden kazandıkları paralar alınarak, onları sadece doyuran, eğer yatacak yeri yoksa, sefil bir de in temin eden adamlara da dilenci îratçısı denildi.

DİLENCİ KÂHYASI

Istanbul'da eskiden beri asla önlenememiş olan dilencilik, Tanzimat'tan önce hiç olmazsa kontrol altına alınmak istenmiş, Istanbul dilencileri bir esnaf zümresi kabul edilerek, yeri Eyüp Camii olmak üzere, «Seele Kethudâlığı» adı ile bir kâhyalığa bağlanmıştı. Halk, «Dilenciler Kâhyası» derdi. Bu suretle cenaze dilencilerinin çokluğu ve yapışkanlığı ile meşhur Eyüp'te dilencilere birer esnaf ruhsat tezkeresi verilmiş, nisbî bir huzur temin edilmişti.

Hobart Paşa'ya Dair

Yazan: Bahri S. Noyan

HOBART Paşa; Sultan Aziz devrinde bahriyemizde amiral rütbesi ve paşa unvanıyle vazife almış, pek yararlı uzun hizmet yılları sonunda büyükamirallik rütbesine kadar yükselmiş hakikî Türk dostu bir İngiliz deniz subayı idi.

VI. Buckinghamshire Dükü'nün üçüncü oğlu olan Lord Auguste Charles Hobart (1822-1886), on yaşında iken Surrey'de bulunan meşhur Cheam adındaki okula gönderildi. Denizciliğe olan hevesi üzerine, bir savaş gemisinin komutanı bulunan albay rütbesindeki amcazâdesinin yardımıyla, 1835'te aynı teknede deniz talebesi olarak vazife almak suretiyle İngiltere bahriyesine katılmıştı. Uzun ve başarılı bir hizmet süresinden sonra albay rütbesine kadar yükseldi.

O zamanlar İngiltere bahriyesindeki teamüle göre, devlet harpte olmadığı takdirde, albay olanlar, dört sene müddetle bir hizmette kullanılmaz, yarım maaşla açıkta kalır, isterlerse ayrı bir iş görebilirlerdi. Bu sırada bütün şiddetiyle devam etmekte olan Amerika iç harbi, Hobart'a bundan faydalanmak fikrini vermişti. Birkaç arkadaşıyla birlikte sermaye koyarak özel tipte bir gemi inşa ettirdi. Mükemmel bir abluka yarma kaptanı olarak bu tekne ile Kuzeylıler'in ablukaya aldıkları güney limanlarına pek çok seferler yaparak silâh, cephane ve yiyecek maddeleri kaçırdı. Karşılığında; o devirde bütün dunyaca pek lüzumlu bir madde olan pamuk alarak Avrupa'ya sevk ediyordu.

Harp bittiği zaman henüz bekleme süresinin sona ermesine bir yıl bulunduğundan, bu süreyi boş geçirmemek maksadıyle dünya gezisine çıkmış ve birçok yerler gezerek 1867 yılının aralık ayında tesadüfen Istanbul'a gelmişti.

Hobart, takdim mektuplarını sunmak üzere, zamanın Hariciye Nâzırı Keçeci - zâde Mehmed Fuad Paşa tarafından büyük bir nezaket ve memnuniyetle kabul edildi. Görüşme sırasında Hariciye Nâzırı, konuyu Girit meselesine getirerek, asîlere Yunanistan'ın kaçakçı vapurlarıyla yapmakta olduğu yardımlar yüzünden ve ablukanın gereği gibi uygulanamamasından, isyanın önlenemediğini belirtmişti. Bunun üzerine Albay Hobart; devletler hukukuna aykırı harekette bulunmaksızın kaçakçıların bu zararlı faaliyetlerine son verilebileceğini beyan etmiş ve Fuad Paşa da, birkaç gün sonra tekrar kendisini görmesi isteğinde bulundu.

Tekrar Hariciye Nâzırının huzuruna kabulünde; Fuad Paşa, padişahın kendisini Türk bahriyesinde görmek istediğini ve bu suretle donanmamızda yapılacak yeniliklerin mümkün olabileceği düşüncesinde bulunduğunu bildirmişti. Ayrıca; bu hususdan dolayı İngiltere hükümetini gü-

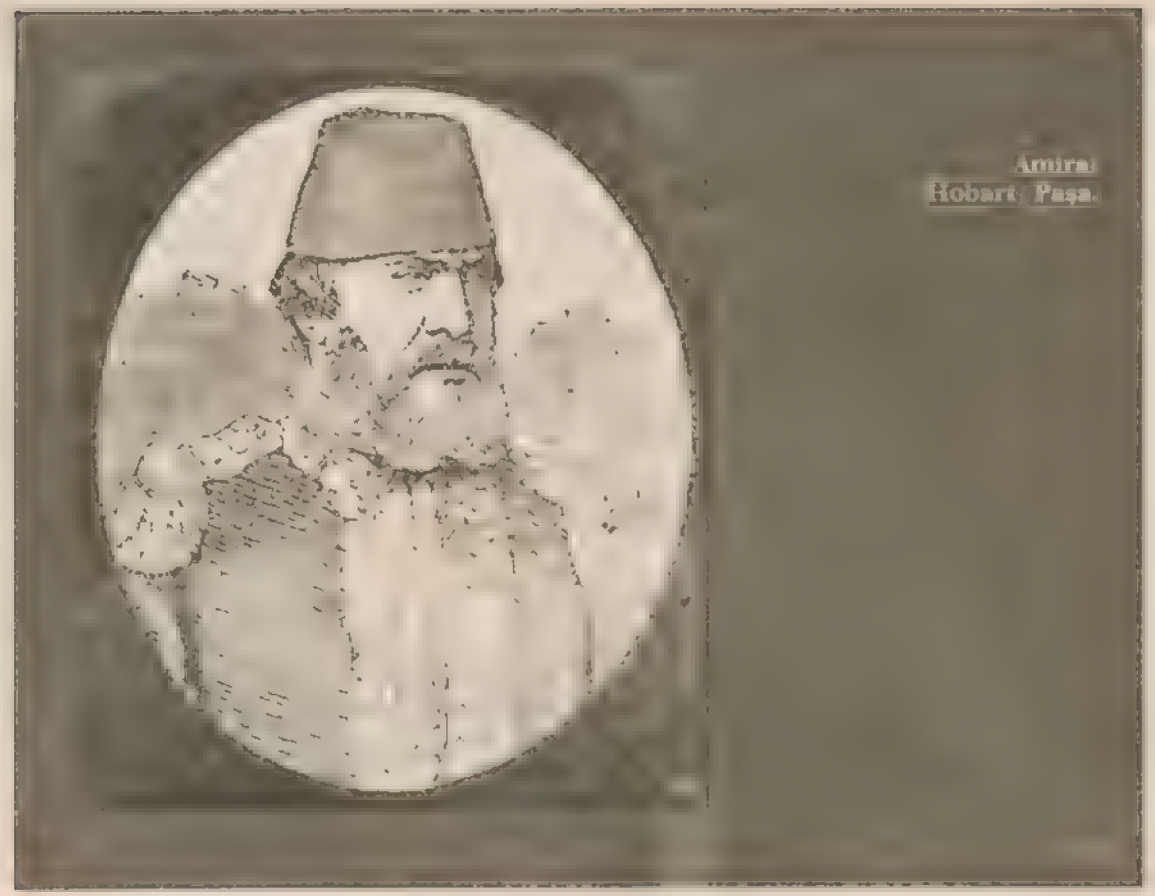

Amiral Hobart Paşa.

cendirmek sorumluluğunun da kendisine ait olacağını sözlerine eklemişti. Teklif edilen şartların pek uygun bulunmasından başka, İngiltere'deki rütbe ve memuriyeti de bâki kalıyordu.

6 şubat 1868 tarihinde, beş senelik bir sözleşme ile Türk bahriye defterine kaydolunarak Bahriye Meclisi üyeliğine atandı. Kendisinden evvel bu vazifede, Avrupa'dan bahriyemiz için ilk danışman olarak getirilen Tuğamiral Sir Adolphus Slade bulunmuştu. Türk bahriyesinde «müşavir paşa» unvanıyla uzun yıllar pek yararlı hizmetlerde bulunduktan sonra, yaşlanması dolayısıyle, 1864'te son vazifesi olan liman reisliği memuriyetinden emekliye ayrılmıştı.

Sadâretten bahriyeye yazılmış olan ve Deniz Müzesi arşivinde bulunan 6 şubat 1868 tarihli aşağıdaki belge; Hobart'ın ne gibi şartlarla hizmete alındığını göstermektedir:

«Hidemat-ı bahriyede istihdam olunmak üzere İngiltere devlet-i fahîmesi zabitanından evvelce celbedilmiş olan Sir Hobart'ın kumanda meclisi âzâlığına tayini hakkında irade-i seniye sâdır olduğu beyan buyurulmuş ve mumaileyhin beş sene müddetle hidemat-ı bahriyede istihdam olunmak üzere geçen kânunuevvel ibtidasından itibaren şehrî iki yüz lira maaş ve Istanbul'da iskânı için dahi peşinen bin lira masarif itası vs...»

Hobart'ın bahriyemizde hizmet alışı üzerine İngiltere bahriye nezâreti, bunu kendisine karşı âdeta bir isyan saymış ve bu vazife için ortaya başka bir aday çıkartmıştı. Ayrıca; yaşlı bir İngiliz amirali olan müşavir paşaya da kötülük edildiğini ileri sürüyordu. Admiralty pek sert bir davranışla derhal İngiltere'ye dönmesini emrediyor, aksi halde kaydının bahriye defterinden silineceğini bildiriyordu. Hobart ise, bu tehditlere aldırmamış ve kararında direnmişti.

Hobart Paşa; komuta meclisi üyeliğine tayininden dokuz ay sonra Istanbul' dan ayrılarak Girit'e gitmiş ve 1868 senesi aralık ayında buradaki Anadolu filosu ikinci tümeninin komutanlığını resmen eline almıştı.

1869 senesi ocak ayında Girit adasındaki hareketler kesin bir safhaya girmişti. Âsîler, her zamandan ziyade silâh, cephane ve yiyecek maddelerine ihtiyaç duymakta idi. Kaçakçılık yapan Yunan tek-

neleri arasında en çok Enosis ve Girit vapurları faaliyet gösteriyordu. Girit'e kaçırılan ikmâl maddeleri ise kaçakçı vapurlara Şira limanından yüklenmekte idi. Girit vali ve komutanı Müşir Hüseyin Avni Paşa, âsîlere son darbeyi vurmaya hazırlanırken, forsunu zırhlı Aziziye firkateynine çekmiş bulunan Amiral Hobart da, komutasındaki filodan iki vapuru beraberine alarak Girit'ten Şira adasına gitti. Bu sularda rastladığı Enosis vapurunu Şira limanına tıktı. Limanda biri Girit olmak üzere iki vapur daha bulunuyordu. Takviye için birkaç tekneyi daha bu sulara getirterek liman ağzını tamamen kontrola alıp, üç korsan vapurunu birkaç hafta limanda mahpus tuttu. Bu suretle Girit'e hiç bir yardım gidemediğinden, âsîler üç gün sonra silâhlarını terk etmeye başladılar. Nihayet âsî hükümet adayı boşaltacağını bildirdi ve isyan son buldu. 31 ocak 1869'da emrindeki filo ile Girit'e gelen Hobart Paşa 12 mart 1869'da Istanbul'a döndü.

Istanbul'da Avrupalı devletlerin temsilcileri tarafından memnuniyetle karşılandı. Genel bir harbe engel olduğundan nişanlarla taltif edildi. Öz yurdu İngiltere ise hâlâ kendisine olan kırgınlığını sürdürüyordu. İngiliz amirallik dairesinin ileri gelen yüksek rütbeli bir subayından almış olduğu yarı resmî bir mektupta, bahriyeden çıkarılacağı yazılmıştı. Takdir beklerken karşılaştığı bu işleme son derecede kırılan Hobart Paşa, bu mektuba verdiği cevapta: «... istediğin kadar sil, lânet olsun...» tarzında pek ağır bir lisan kullanarak cevap verdi. Bu mektup Avam Kamarası'nda aleyhine kullanılmış ve ismi deniz subayları listesinden silinerek uzun yıllar listeye tekrar konmamıştı.

Girit isyanındaki hizmeti dolayısıyle padişah tarafından pek lûtufkârâne bir şekilde kabul edilmiş, nişanlarla taltif olunarak Ferikliğe (Koramiralliğe) yükseltilmişti. Bir Türk deniz subayı olarak imparatorluk bahriyesinde kurmay heyeti başkanı olmuş, daha sonra yaptığı hizmetlere karşılık hükümdârın yaverliğine tayin edilmişti.

Hobart Paşa bahriyemizdeki uzun hizmet yılları zarfında bazı yenilik hareketlerinde de bulunmuştu. Ateş Mehmed ve Hacı Ahmed Vesim Paşalar'ın kapdân-ı deryâlıkları zamanında uygulanmasına başlanılan çabalara katılarak, donanmamızın dünya devletleri arasında İngiltere'den sonra Fransa ile birlikte ikinciliği kazanmasında büyük rolü olmuştu. En ziyade deniz okulumuzun modernleştirilmesine önem vermişti.

Said Paşa'nın Mekteb-i Bahriye Nâzırı bulunduğu 1870 yılında; Hobart'ın tavsiye ve aracılığı ile İngiltere'den; Woods, Morris, Conelly adındaki deniz subayları getirilmiş, bunlar sırasıyle albay, yarbay ve yüzbaşı rütbesiyle deniz okulumuzda ve Hudâvendigâr eğitim gemisinde görev almışlardı.

Hobart Paşa; 1877 - 78 Türk - Rus harbinde de büyük yararlıklarda bulundu. Harbin ilânından birkaç gün evvel, deniz

Sultan Aziz devrinde Ingiltere'de yaptırılan Aziziye firkateyni.

O devrin Türk donanması Boğazlçi'nde

savaşları yönünden keşiflerde bulunmak üzere Tuna'ya gönderilmişti. Ruscuk'taki ordu karargâhında; çıkması yakın görülen bir harpte düşman saldırılarına karşı gerekli planların hazırlıklarıyle meşgulken, 24 nisan 1877'de Ruslar harp ilân etmişti. Almış olduğu acele tedbirlerle düşmanın her türlü saldırılarını önlemek istemişse de, Sulina ağzında bulunan donanmaya katılması için Balkan cephesi komutanlığından emir almıştı.

Ruslar, aşağı Tuna'yı işgalden sonra, harp ilân etmiş ve nehre hâkim tepeleri tahkim etmişlerdi. Ayrıca; nehre fazla sayıda mayın doktüklerine dair söylentiler de bulunuyordu. Hobart Paşa, emrine verilen «Resmo» adındaki yandan çarklı bir vapurla tehlikeli bir yolculuk yaparak Sulina'ya vardı.

Bu suretle; Karadeniz'deki donanmanın komutanlığına getirilmiş olan Amiral Hobart, forsunu 13 mil süratindeki Asâr-ı Tevfik zırhlı firkateynine çekerek, harbin sonuna kadar Karadeniz'in bütün bölgelerinde büyük bir faaliyet gösterdi.

10 haziran 1877'de Ruslar'ın beş torpido - stimbotla Sulina limanında bulunan Türk filosuna yapmış olduğu torpido hücumu, kendisinin evvelden almış olduğu tedbir sayesinde sonuçsuz kalmıştı.

19 ağustos 1877'de 6.000 kişilik bir düşman kuvvetinin karadan Sulina'ya yaptığı hücum da, onun kara geçidine mayın döşemiş bulunmasından başarısız kaldı.

24 ağustos 1877'de Varna önlerinde iki yelkenlimizi yakan Ruslar'ın «Livadya» yardımcı kruvazörünü Balçık'tan gören Amiral Hobart, beraberinde Feth-i Bülend zırhlı korveti olduğu halde, düşman gemisine saldırmış ve onu kaçıp Sivastopol'a sığınmaya mecbur etmişti.

Temmuz 1877 sonunda Sohum'daki tümenimizin geri alınması için Istanbul'dan emir verilmişti. 25 ağustos 1877'den itibaren askerimizin ve evvelce düşmanla çarpışmış olan buradaki Müslüman halkın gemilere yüklenmesi işine Hobart Paşa da filosu ile katılmıştı. Bu suretle asker Varna'ya ve 50.000 kadar Müslüman halkı da Anadolu sahiline çıkarılmış, 29 aralık 1877'de Rus torpido - stimbotlarının Batum limanında yatmakta olan Türk filosuna yapmış olduğu torpido hücumu, yine onun evvelden almış olduğu tedbir sayesinde bir başarıya ulaşamamıştı.

1881'de müşirliğe (büyükamirallik) yükseltilmiş olan Hobart Paşa, akciğer hastalığına tutulmuştu. 1886 yılında sağlık durumu iyice bozulduğundan, bu yılın başlarında Istanbul'dan izinle ayrılarak Riviera'ya gidip birkaç hafta dinlendi. Fransa dönüşünde 21 haziran 1886'da yolda öldü. 24 temmuz 1886'da Istanbul'da kendisine parlak bir cenaze töreni yapıldı.

Amiral Hobart, Sketches From My Life adlı eserinin Türkiye'ye ait kısmında Türkler'den şöyle bahseder:

«Türkler gibi efendi insanlara hizmet etmek zor değildir. Bunlar, hizmetlerinde bulunan yabancılara karşı daima müşfik ve saygılıdırlar.»

Yine aynı kitapta:

«Resmo'nun kaptan ve personeli, Türkler'in her zaman vasıflandırıldıkları iyi huylara sahiptirler — yani aslanlar kadar cesur, kuzular gibi mutidirler.» demiştir.

XVII. Yüzyılda

Bir Padişah Kızının Evi

Yazan: Adnan Giz

TARİHİMİZİN en önemli noksanı, geçmişteki sosyal hayatın, günlük yaşayışın çeşitli yönlerini gösteren eserlerin az oluşudur. Çocuklarımıza, geçmişteki devlet erkânının, beylerin, ağaların ve halkın ne gibi yapılarda ve hangi çeşit eşya içinde ve hangi şartlar altında yaşadığını, Batı'da olduğu gibi canlı örneklerle gösteremiyoruz.

Bu yazımızda birkaç belgenin yardımı ile XVII'nci yüzyılın sonunda bir padişah kızının evi hakkındaki bilgileri değerlendirmeye çalışacağız.

Avcı lakabı ile anılan IV. Mehmed'in kendisinden sonra hayatta kalan iki oğlu ve üç kızı vardı. Oğulları bilindiği gibi, II. Mustafa ve III. Ahmed, kızları da Hadice, Ümmü Külsum ve Fatma Sultanlar'dır. 1696 yılında zamanın padişahı II. Mustafa, kızkardeşlerinin muhtemelen en küçüğü olan Fatma Sultan'ın Silistre Beylerbeyi Çerkes İbrahim Paşa ile evlendirilmesini uygun görmüş, Paşa, İstanbul'a çağrılarak Sultan'la nikâhları kıyılmıştı. 14 ocak 1696 çarşamba günü vezirler ve ocak ağalarının düzenlediği mutad törenle, genç sultan ve çeyizi saray-ı hümâyûndan alınmış ve yeni evlilere tahsis edilen Eski Saray yanındaki binaya götürülmüştü. Padişah II. Mustafa ve annesi Gülnûş Emetullah Vâlide - Sultan, daha önce bu saraya şeref vermişlerdi. Padişah akşama kadar burada kalarak düğün eğlenceleri ile vakit geçirdi. Vâlide - Sultan geceyi de düğün evinde geçirmiş ve sevgili eşinin bir başka hasekisinden doğan kızına gereken ilgiyi göstermişti.

Padişah sarayının etrafında toplanan yüksek Osmanlı sosyetesinin hayatının safhalarını dört dönemde mütalâa etmek mümkündür.

Bursa'da başlayan sade ve Türk geleneklerine uygun hayat tarzı, Edirne sarayının etrafında, Bizans örnekleriyle daha gösterişli bir şekle bürünmüş, İstanbul'un fethinden sonra II. Bâyezid'in uzun saltanat döneminde, İstanbul'daki ihtişamlı hayatın temelleri atılmış ve kanunî devrinde bu temele oturtulan şekil, düzen ve âdetler, Tanzimat'a kadar normal gelişmesini sürdürmüştür.

Kanunî devrinden Tanzimat'a kadar süren üçüncü dönemde, padişah kızlarının ve vezirlerin kışlık sarayları umumiyetle saray-ı hümâyûn'un çevresindeki bölgede, yazlık köşk ve yalılar ise, Haliç ve Boğaz'da olurdu.

Başbakanlık arşivinde mevcut bir mef-

ruşat defteri, 1696 yılında II. Mustafa tarafından kızkardeşi Fatma Sultan'a tahsis edilen Beyazıt'taki sarayın iç yapısı ve döşenişi hakkında faydalı bilgiler vermektedir. Bu bilgilere göre saray eskiden yapılmış olup, yeni evlilere tahsisi sebebiyle tamir görmüştür. Kısmen Istanbul'daki muhtelif saraylardan getirilen, kısmen yeniden satın alınan eşya ile döşenmiştir. Satın alınan eşyanın fiyatı, devlete ait muhasebe defterlerinde mevcut birkaç yıllık rayice göre tayin olunmuştur.

FATMA SULTAN'IN SARAYI

Onarma ve döşeme masraflarının tutarı (5056) kuruştur. Bu deftere göre Fatma Sultan sarayının yirmiyi aşan belli başlı odaları ve bölmeleri şunlardır:

1 — Çinili oda
2 — Sultanın odası
3 — Vâlide - sultan'a mahsus oda
4 — Padişaha mahsus oda
5 — Camekânlı oda
6 — Dâmâd paşanın odası
7 — Kütüphane odası
8 — Haznedar kadının odası
9 — Kethudâ kadının odası
10 — Yemek odası
11 — Kiler
12 — Baş ağanın odası
13 — Baş ağanın kahve odası
14 — Baş kapı oğlanının odası
15 — İkinci kapı oğlanının odası
16 — İkinci ağanın odası
17 — Üçüncü ağanın odası
18 — Baltacılar kethulâsının odası
19 — Baltacılar bölükbaşısının odası
20 — Sarayın dışındaki camlı köşk.

Bu plandan, sultan saraylarında zamanın padişahının ve vâlide - sultan'ın muhtemel ziyaretlerini karşılamak için özel birer oda ayrıldığını görüyoruz. Sarayda bir kütüphane odasının bulunuşu da ilgi çekiyor. Belli başlı odaların şekli ve döşenişi hakkında da kısa bilgiler veriliyor. Sarayın salonu durumunda olan çinili odada fıskıyeli ve yaldızlı bir havuz vardır. Duvarları çini kaplıdır. Yere bir Acem keçesi serilmiştir. Döşeme olarak kırmızı yüzlü Tokat bezinden altı sedir, sarı kadife kaplı üç makat vardır. Sedirlerdeki yastıklar, Venedik kadifesiyle Bursa'nın kırmızı kadifesinden yapılmıştır. Sultan'ın odasında yere, çinili odadaki Acem keçesinin bir eşi serilmiştir. Kırmızı Tokat bezi ile kaplı yedi minder ve Bursa kumaşından yastıkları vardır.

Osmanlı tarihinde, XVII'nci yüzyıldan Tanzimat'a kadar geçen dönemde, vezirlerle evlendirilen padişah kızlarının evlilik hayatlarının sık sık tekrarlanan, değişmez bir kader çizgisi vardır. Küçük yaşta evlendirilen sultanların kocaları ekseriyetle eyalet valileridir. Koca imparatorlukta bir eyaletten, bir eyalete atanır, dururlar. An'aneye göre, Istanbul sınırlarından dışarı çıkamayan sultanlar, ancak kocaları kubbealtı vezirliği, sadâret gibi Istanbul'da bir göreve atandığı zaman bir arada yaşayabilirler. Zaten siyasî düzensizlik yüzünden bu evlenmeler de pek uzun sürmez. Başı kesilen bir vezirin eşi olan sultanın, az sonra bir başka vezirle evlendirildiğini ve bu evlenmelerin birbirini takip ettiğini görürüz. Nitekim IV. Mehmed'in kızı Fatma Sultan'ın bu evlilik hayatı da on yedi aydan az sürmüştür. Eşi İbrahim Paşa'nın, eyaleti olan Karaman'da halka zulmettiği haberi Istanbul'a gelmiş, teftiş için Konya'ya gönderilen Çerkes Osman Paşa, söylenenlerin gerçek olduğu kanaatine varınca, Dâmâd Paşa'nın cezasını vermiş, zaptedilen eşyası ile kesik başını Edirne sarayına göndermiştir. Dul kalan Fatma Sultan, önce Rakka Beylerbeyi Yusuf Paşa ile ve 1699 yılında Trabzon'dan, önce Şam, sonra Diyarbakır valiliğine nakledilen Mehmed Paşa ile evlendirilmişti. Fakat bu bağlantısı da uzun sürmedi. Kocası Diyarbakır'da bulunurken, kendisi Eyüp'teki yalısında oturuyordu. 6 aralık 1700 tarihinde bir felç sonucu öldü. Cenazesi kayıkla Yalıköşkü'ne getirildi. Yenicami'de namazı kılındıktan sonra, karşı türbede büyük anası Turhan Sultan'ın ve babası IV. Mehmed'in yanına gömüldü.

Topkapı Sarayı arşivinde mevcut bir belge, Fatma Sultan'ın bıraktığı menkul mirasını, borçlarını ve mirasın varisler arasında nasıl taksim edildiğini göstermektedir.

Fatma Sultan'ın mirası yirmi dört hisseye ayrılmış, yarısı küçük yalıdaki kızı Safiye Hanım - Sultan'a, altı hissesi, kocası Mehmed Paşa'ya, ikişer hissesi padişah Sultan Mustafa ile Şehzâde Ahmed'e, birer hisse de kız kardeşleri Hadice ve Ümmü Külsum Sultanlar'a verilmiştir. Fatma Sultan'ın mirası arasında 5.614 kuruş değerinde elmaslı mücevher kemer kuşak, 4.800 kuruş değerinde bir elmas yüzük, 2.690 kuruş değerinde elmaslı ve yakutlu bir kuşak, 1.300 kuruş değerinde yedişer ayaklı lâ'l - pençe küpe, 100 kuruş değerinde cildi inci kaplı müzeyyen bir Mushaf-ı şerîf vardı. Borç tutarı 3.058 kuruştu. Alacaklıları arasında vekilharç Ali Ağa'nın, Bezirgân Yako'nun, terzi Mihal ve kayıkçı Seyyid Ahmed'in adları geçiyordu.

Bir padişah kızı Mihrimah Sultan (Kanuni'nin kızı).

BİR SULTAN SARAYININ KİLERİ

Bu dönemde, Osmanlı hanedanının kadın üyelerine, hazineden «Mevacib» adı altında aylık para tahsisatı ve mutfaklarına da nevilerine göre aylık ve yıllık erzak verirlerdi. Erzak yardımlarına örnek olmak üzere, yine IV. Mehmed'in kızı olan Hadice Sultan'a verilen erzak listesini aşağıda sunuyoruz.

Hadice Sultan, babasının sağlığında musahip ve ikinci vezir Mustafa Paşa ile evlendirilmişti. Onun 1686'da ölümünden sonra, 1688'de Moralı Hasan Paşa ile evlendirildi. 1703'te sadârete getirilen Hasan Paşa, karısına çok düşkündü. Sadâretten azlinden sonra bir ara İzmit'e gönderilmiş ve uzun yıllardan beri uygulanan sultanların İstanbul'dan çıkarılmaması yasağı ilk defa bozularak Hadice Sultan'ın bir süre İzmit'te eşi ile beraber oturmasına müsaade edilmişti. Kardeşleri II. Mustafa ve III. Ahmed'in saltanat yıllarında hanedanın en nüfuzlu kadın üyesi sayılan Hadice Sultan'ın gıda maddesi tahsisatı şunlardı:

Her gün:

7	adet has ekmek
20	» fodla
2	tas yoğurt
30	okka et (bir okka 1,282 kilodur)

Aylık taylnat:

200	okka sade yağ
200	» soğan
60	» bal
40	» şeker
20	» pirinç
10	» döğülmüş buğday
10	» un
9	» zeytinyağı
4	» limon suyu
4	» sirke
2	» nohut
1	» baharat
150	adet tavuk
150	» yumurta

Ayrıca mum imali için her ay yirmi okka beyaz, yirmi okka sarı balmumu veriliyordu. Bunlardan başka yazları sultan ve vezir saraylarına her gün ikl denk kar dağıtılıyordu.

Tarihî Bir İlçemiz

Anamur ve Mâmûriye Kalesi

ANAMUR, İçel'in en güney kısmında, yemyeşil ormanlık bölgede bulunan tarihî bir kazamızdır. Denizle arasında, genişçe bir ova vardır; Çorak ovası denilen bu düzlük, dağlarla çevrilidir. Yer yer çıplak olan Çorak ovası, o bölgenin başlıca tarım alanını meydana getirir.

Anamur, tabiî güzelliği ve mutedil iklimiyle ün salmıştır. Zaten hem güzelliği hem de mevkii itibariyle çok eski çağlardan beri insanların dikkatini çekmişti.

Anamur'un eski adı Anamoryum idi. Eski Anadolu'da Aspendos şehrine giden sahil yolu Anamur'dan geçiyordu. Anamoryum, dağlık Kilikya'nın bir şehriydi ve şimdiki Anamur'un yakınındaydı.

Roma İmparatoru Caligula, bütün Kilikya'yı, kıyılarıyla birlikte Kommagenes Kralı IV. Antiokhos'a vermişti. I. asra ait paralara onun resmi basılmıştı. Anamur daha sonra İsauria'ya katılmıştır.

Eski Anamur'da antik devirden kalmış, intizamsız taşlarla yapılmış, çok iyi surlar vardır. Bunlar üzerinde birçok kale ve mazgallar bulunmakta, bu surlar, Akropol ile, sahil boyunda buna eklenen şehir kısmını çevrelemektedir.

Kalenin ikisi, bir dış suru takip ederek sahile kadar iner. Her iki surun çevrelediği sahada, bir tiyatro, bir Odeion ve mahiyeti henüz anlaşılamayan üçüncü bir bina bulunmaktadır.

Şehir surlarının dışındaki geniş Nekropol çok iyi korunmuştur. Burada, birbirinin yanında hususî karakterde birçok mezar âbideleri ve mezar binalarına ait duvar resimlerinin enkazı bulunmaktadır.

Kapakta resmini gördüğünüz Mâmûriye kalesi, Anamur yakınında, ana yolun kenarındadır. Kale, Anadolu'da sağlam kalmış en iyi kale örneklerinden sayılır. Bölge, Karamanoğlu yönetimine geçince, kale, yeni baştan yapılmış, cami, çeşme ve hamam ilâve olunmuştur. Bunlar hâlâ iyi durumdadır.

Anamur'un 1 km. yakınındaki Buğudeliği denen yerde, toprak seviyesinden 4,5 metre derinlikte ve bin metrekarelik yer kaplayan stalaktitli bir mağara vardır. Burası, astım hastalığına iyi gelir.

Çevre, bahçeler, ormanlar ve yeşilliklerle kaplıdır. Bu civardaki başlıca tarihî yapılar, Softa Kalesi, Kanlıviran ve Kaldıran şatosudur.

Yukarıda Anamur'un genel görünüşü, aşağıda, kapakta dıştan gördüğünüz kalenin başka bir kısmı.

Ölümünün 25. Yıl Münasebetiyle:

Çağımızın En Büyük Hatibi

Hitler

Nasıl İktidara Geldi?

Yazan: Alan Bullock
Türkçesi: Oz Dokuman

1889 YILININ 20 [illegible] Avusturya ile Bavyera sınırında İnn nehrine yaslanmış küçücük bir kasaba olan Braunau'un kohne bir hanında, bir erkek çocuk dunyaya geldi. Adını Adolf koydular. Babası Alois Hitler, bir oğlu olduğuna sevindi... Ne var ki, küçük Adolf'un büyüyüp Avrupa'nın taçsız imparatoru olacağını, bir zaman koca Avrupa kıtasına hükmedeceğini, ortalığı kana bulayıp, milyonlarca insanı yoktan ölüme sürükleyeceğini kestiremedi.

Adolf'un iki kardeşi, Gustav ve Ida, bebekken öldüler; küçük kardeşi Edward'ı da, 6 yaşındayken kaybetti. Adolf'un anası Klara Polzl, Alois Hitler'in üçüncü karısıydı, aralarında da büyük bir yaş farkı vardı. Adolf ilkokuldan sonra Realschule'ye gitti, ama babasının ölümü üzerine bu okuldan ayrılıp öğrenimine Steyr'de devam etti.

Babası, Adolf'un memur olmasını istiyordu. Oysa onun memur olmaya hiç niyeti yoktu. Kavgam adlı kitabında şöyle yazmıştır:

«Hayır, memur olmak istemiyordum. Babamın kendi hayatından örnekler vererek bana memur olmam için baskı yapması, bende tam bir tepki uyandırıyordu... Bir gün, babama ressam olacağımı söyledim. Babam bunu duyunca bir an irkildi, sonra:

— Artist mi? Ressam mı? diye kekeledi. Ben hayatta olduğum sürece böyle sulu bir meslek seçemezsin!»

Babasının baskısına rağmen Adolf, sanatçı olmayı kafasına koymuştu. Babası ölünce, soluğu Viyana'da aldı. Sanatçı olmak, resim yapmak özlemiyle yanıyordu. Ne var ki, Viyana Akademisinin giriş imtihanlarında başarı gösteremedi. İlan edilen sonuçlarda şu satırları okuyunca,

Hitler, Alman milletini büyüleyen konuşmalarından birini yapıyor.

yüreğine koca bir çuvaldız saplandı sanki:

Başarı gösteremeyenler:

Adı, Adolf Hitler, 20 nisan 1889 doğumlu; Alman, Katolik, Realschule mezunu. Desen yoklaması başarısız.

HİTLER, VİYANA'YA YERLEŞİYOR

Adolf, akademiye girememesine çok üzülmüştü, buna rağmen ne yapıp, yapıp Viyana'da yerleşmeye karar verdi. Annesinin 21 aralık 1907'de ölümü üzerine Linz'e gitti, ancak çok kalmayıp yine Viyana'ya döndü. O yıllarda Viyana, Avrupa'nın büyük bir ticaret ve sanayi merkeziydi, nüfusu 2 milyondu; koca binaları, elektrikli tramvaylarıyle zenginliğin ve aristokrasinin bir senbolüydü. Öyle, parasızların ve işsizlerin yaşayacağı bir şehir değildi. Bu yüzden de Adolf'un günleri çok sıkıntı içinde geçiyordu. Hâtıralarında, «Karnımı güçlükle doyurduğum günler,» diye yazmıştır.

1913 yılına kadar çeşitli işlere girip çıkan Adolf, bir arkadaşının tavsiyesine uydu, kartpostal resimleri yaparak para kazanmayı denedi. Bu iş ona oldukça iyi kazanç sağlıyordu. Yaptığı kartpostallar öyle pek sanat değeri olan şeyler değildi. Zaten kartpostalları satamadığı zamanlar, hammallıktan, halı silkmeye kadar her işi yapıyordu. Bir de Reinhold Hanisch adlı arkadaşıyla küçücük bir oda kiralamıştı. Belli başlı bir iş edinmediği için, boş vakitlerinde kütüphaneye giriyor, kitap okuyordu. Sistemli bir okuyucu sayılmazdı. Eski Roma tarihinden, hipnotizmaya, yogizmden astrolojiye kadar her dalda eser karıştırıyordu.

I. Dünya Savaşı'ndan sonra terhis edilen Hitler, Münih sokaklarında (1920)

Zor, dayanılması güç yıllardı bunlar. Küçücük bir odada, kıt kanaat ömür sürmek, yırtık pırtık elbiseyle dolaşmak, isteklerini, ihtiyaçlarını zar zor sağlamak Adolf gibi ihtirasla tutuşan bir insan için mesut bir hayat sayılmazdı. Bazı günlerinin boş geçmesi, onu politikaya itiyordu. Parti ve sokak toplantılarını dikkatle takip ediyor, kafasındaki karışık ve beylik siyasî fikirlerle, konuşulanları ölçmeye çalışıyordu.

O yıllarda üç parti Adolf'un ilgisini çekmekteydi: 1 — Avusturya Sosyal Demokrat Partisi, 2 — George von Schanerer'in Pan-Germen Milliyetçileri, 3 — Karl Lueger'un Hıristiyan Sosyal Partisi. Bunların içinde Sosyal Demokratlar'ın propaganda tekniğini beğeniyor, eksik ve yanlış bulduğu yanlarını kafasında düzeltiyordu. Asıl isteği, kitle hareketinin sebeplerinin inceliklerini bulmak, bunları, siyasî düşüncelerine temel yapıp, kendisine kudret sağlamaktı. Yalnız, Schönerer'in aşırı milliyetçiliği ve sosyalizm ve Yahudi düşmanlığı da ilgisini çekmiyor değildi. Bir de, Karl Lueger'in başkanı olduğu Hıristiyan Sosyal Demokrat Partisi'nin Viyana'daki alt - orta sınıfa dayanması ve bu sınıfın ekonomik ve sosyal durumunu düzeltmeye çalışması ile ilgileniyordu.

I. DÜNYA SAVAŞI

Adolf, 1913 yılının ilkbaharında Viyana'dan Münih'e gittiği zaman 24 yaşındaydı, içi ihtirasla tutuşuyordu. Münih'te yoksul bir terzinin evinde bir oda kiraladı. Arasıra resim ve afiş yapıyor, ekmeğini kazanmaya çalışıyordu. Ama günlerinin çoğunu boş, daha doğrusu okuyarak geçiriyordu. Oturduğu ev, Schleissheimerstrasse'deydi. Ev sahibesi Frau Popp, Adolf'un darmadağınık ve kitaplarla dolu odasının karışıklığından ve geceleri arkadaşlarıyle toplanıp, sonu gelmez politika tartışmalarından bıkmıştı. Nietzsche, Houstan Chamberlain, Schopenhauer, Wagner ve Gobineau, okuduğu başlıca yazarlardı.

Münih'e yerleşmesinden bir yıl sonra I. Dünya Savaşı başladı. Bu olay, Adolf'u bir hayli sevindirmiş gibiydi. 1 ağustosta Odeon meydanında toplanan binlerce kişinin arasında o da vardı. Koca kalabalık şarkı söyleyip coşarak savaş ilânını kutluyordu. Bundan iki gün sonra, Bavyera Kralı III. Ludwig'e başvurarak, bir Bavyera alayında çarpışmak istediğini yazdı. Hâtıralarında, gelen cevabı, nasıl karşıladığını şöyle anlatır: «Mektubu ellerim titreyerek açtım. O anda duyduğum hissi hiç bir kelime açıklayamaz... Artık asker elbisesini giyecektim.»

Adolf'u, 16. Bavyera ihtiyat piyade alayının 1. bölüğüne yolladılar. Aynı alayda başka bir gönüllü daha vardı: Rudolf Hess. Alay, kısa bir talimden sonra, 21 ekim 1814'te cepheye hareket etti. İngilizler'le tutuştukları savaş, ağır kayıplara yol açtı, dört gün, dört gece sonra alay Werwick'e geri çekildiği zaman, 3.500 kişiden, 600 kişi kalmıştı.

HİTLER YARALANIYOR

Savaşta, Adolf posta eriydi. Alay karargâhı ile bölük arasındaki emirleri getirip götürürdü. Yalnız cephe gerisinden çok ön saflarda bulunuyordu.

1915 yılında alayı Tourcoing'de dinlendikten sonra yine cepheye hareket etti. Bu defa Neuve Chapelle'e. Sonra Somme'daki ve Bapaume'deki savaşlara katıldı. 7 ekim 1916'da bacağından yaralanan Adolf'u Almanya'ya gönderdiler. Berlin yakınında Beelitz'deki bir hastanede tedavi gördü, yine 1917 yılında cepheye gitti. Artık onbaşı olmuştu.

1918 ilkbaharındaki büyük Alman taarruzuna katılan Adolf, o yılın ekiminde Ypres'in güneyinde Werwick yakınlarında

13 - 14 gecesi, İngilizler'in göz yaşartıcı gazla yaptıkları taarruzda gözünden yaralandı. 14 ekim sabahı gözleri görmez oldu. Hemen Pomerania'daki hastaneye kaldırıldı. O yılın kasımında az çok iyileşmişti ki, savaş bitti.

Savaşın bittiği ve Weimar Cumhuriyeti'nin ilân edildiği sırada Hitler, hastanedeydi. Almanya'nın teslimini, Kavgam adlı kitabında şöyle dile getirir: «Haberi duyar duymaz, gözüme kara bir perde indi sanki; çatlayacak kadar ağrıyan başımı, battaniyeyle yastığımın arasına gömdüm, kala kaldım öylece... Ertesi gün ve gece, dayanılması güç saatler bütün ağırlığıyle üzerime çökmüştü. Hele gece olmuyor mu, nefretim, korkunç cürmü işleyenlere karşı kinim artıyordu.»

HİTLER İŞSİZ KALIYOR

Hitler, iyileşip taburcu edilince, Münih'e döndü. Savaş sonrası Münih, karışıklığın, çöküntünün kol gezdiği bir şehir haline gelmişti. Mütarekenin imzalanması, halk ve askerler üzerinde menfî bir etki yaratmıştı. Gösteriler ve darbe teşebbüsleri birbirini kovalıyordu. Berlin'de başarısızlıkla sonuçlanan bir darbe üzerine, bazı militanlar, Bavyera'da daha emin bir ortam buldukları için buraya geliyorlardı.

Hitler, bir süre şurada burada gezindikten sonra, VII. Bölge Komutanlığı'ndaki siyasî şubenin basın bürosunda bir iş buldu. Bir yandan da politikaya karışmaktan geri kalmıyordu. O sıralardan Anton Drexler'in yönettiği Alman İşçi Partisi, dikkatini çekmekteydi. 12 eylül 1919 akşamı, partinin Sterneckerbrau'daki toplantısına katıldı. Gazeteci Karl Harrer ve Gottfried Feder'in konuşmaları onu heyecanlandırmıştı. Kürsüye fırladı, ateşli bir nutuk çekti.

Hitler'in konuşması, Drexler üzerinde büyük bir tesir yaptı, hemen onu başka bir toplantıya çağırdı. Hitler, hayatında ilk defa partinin Hofbrauhaus'da düzenlediği toplantısında 110 kişinin karşısında konuştu. Karl Harrer, onun hiç de iyi bir hatip olmadığını söyleyince, Hitler toplantılarda konuşmakta ısrar etti. İki ay sonra, onu dinlemeye gelen 500 kişilik bir kalabalık toplanmıştı salonda. Bunun üzerine, 1920 yılının başlarında Hitler, partinin propaganda işlerini yürütmekle görevlendirildi.

Hitler'in düzenlediği ilk gövde gösterisi 24 şubatta yapıldı. Kurnaz ve zekice bir propagandayla 2.500 kişiyi çekebilmişti. Asıl hatip Dr. Dingfelder idi ama, Hitler kürsüye çıkınca 2.500 kişiyi büyüledi âdeta. Partinin yeni görüşünü anlatıp, yeni adını açıkladı: Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi. 25 maddelik bir program-

Almanya'nın 1914'te savaş ilân etmesi üzerine Münih'te toplanan kalabalıkta Hitler de bulunuyordu (daire içinde).

la halka yepyeni bir Almanya vaadediyordu.

HİTLER, HAREKETE GEÇİYOR

O yılın sonlarına doğruydu. Hitler, teşkilâtı toparlamış, canlandırmıştı. Asıl büyük başarısı da Yüzbaşı Röhm'ün desteğini sağlamasıydı. Röhm, Münih'teki bölge kumandanlığının kurmay heyetindeydi ve çok eskiden İşçi Partisi'ne girmişti Bölge Kumandanı Tümgeneral Ritter von Epp'i ikna edip, terhis edilen asker ve subaylardan bir teşkilât kurmuştu. Bu teşkilât ileride S.A. — partinin fırtına birliği — nın çekirdeği olmuştur.

Röhm'ün başka bir yardımı da, Hitler için para toplayıp, parti adına haftalık Volkischer Beobachter — Irkçı Müşahit — gazetesini çıkarmalarıdır. Paranın büyük bir kısmı, ordunun gizli ödeneğinden sağlanmıştı. Hitler durmadan çalışıyordu ar-

1939 mayısında taçsız imparator Hitler, Alman milletine hitab ediyor.

tık, hem gazeteyi yönetiyor, hem de, mitingler düzenleyip, halkı kışkırtıcı konuşmalar yapıyordu.

1921 yılında parti hızla gelişmeye başladı. Hitler'in propaganda dehası çok etkili oluyor, partideki çeşitli çalışma kolları, genç üyelerle doluyordu. 1921 ağustosunda «Jimnastik ve Spor Kolu» faaliyete geçti. Bu, Röhm'ün bir buluşuydu; amaç, Jimnastik ve Spor Kolu adı altında, disiplinli ve talim terbiyeli bir birlik meydana getirmek, askerden terhis edilmiş kişileri yeniden bir araya toplamaktı.

Hitler ise, Alman hükümetinin tedirgin olmasına karşı, «Partimizde birçok gençler vardır, gençlerin boş zamanlarını spor çalışmalarıyle geçirmeleri faydalıdır,» diyordu.

O yılın kasımında, SA'lar, parti amblemi olarak seçtikleri gamalı haçlı (Svastika) bayraklarla büyük bir yürüyüş yaptılar. Polisin gözleri önünde Sosyalistlerle sokak çarpışmasına giriştiler. Sonradan bu olay Nazi Partisi tarafından önemsenmiş ve özel bir madalya çıkarılarak, bu çarpışmaya katılanlara verilmiştir.

Bu olaylar, Hitler'i partiye daha da bağlı bir insan haline getiriyordu. Ne var ki, partinin başkan ve öbür yöneticileri Hitler'in gidişini beğenmiyor, bir yolunu bulup, onu uzaklaştırmak istiyorlardı. Bunu sezen Hitler, dediklerini yapmazlarsa partiden istifa edeceğini söyleyince, bütün yöneticiler boyunlarını eğdiler. Temmuz ayında yapılan bir toplantıda Hitler'i parti başkanı seçtiler.

GELİŞME YILLARI

Hitler'in parti başına geçmesi çok bir şey değiştirmedi. Zaten fiilen partiyi o yönetiyordu. Bu arada partiye katılan Max Amann ile Dietrich Eckart'ın büyük yardımları oldu. Amann, partinin malî cephesini, Eckart da gazetenin yazı işlerini üzerine aldı. Kısa zamanda gazeteyi günlük çıkarmaya başladılar, Schellingstrasse 39'da guzel bir bina kiraladılar.

Dietrich Eckart, gazeteci, şâir, piyes yazarıydı, geniş bir kültürü vardı. Hitler'in mânevî gelişmesinde büyük yardımları oldu. Hitler, Hess ve arkadaşları sayesinde birçok kimseyle tanıştı, partinin finansmanı için büyük paralar toplamayı başardı. Bunda da Almanya'nın o yıllardaki ekonomik ve sosyal şartlarının etkisi büyük oldu tabiî.

Savaşın bitmesinden bu yana Almanya ne ekonomisini, ne de sosyal yapısındaki bozuklukları düzeltebilmişti. Cumhuriyetin ilânından 18 ay sonra yapılan seçimler, hükümeti hayal kırıklığına uğratmış, Sosyal Demokratlar ile Demokratlar'ın büyük oranda oy kaybetmesine karşılık, aşırı sağ ve sol partiler bir hayli kazanç sağlamışlardı.

1918 mütarekesini imzalayan Merkez Parti Lideri Matthias Erzberger'in öldürülmesi olayı hükümette tepki yaratmış Röhm'ün teşkilâtlandırıp silâhlandırdığı birlikleri —Freikorps— dağıtmak için bakan Kont Lerchenfeld'i görevlendirmişti. Yeni Bavyera hükümeti de, aşırı davranışlara ve Freikorps'un tedhiş, siyasî cinayet hareketlerine hoşgörürlü değildi.

Buna rağmen Yukarı Silezya'da yapılan bir plebisit sonucu, bir kısım toprağın Polonya'ya verilmesi, İtilâf Devletleri'nce Almanya'nın ödemesine karar verilen 33 milyar dolarlık —132 milyar altın Mark— tamirat borcunun ekonomide yarattığı dengesizlik ve Alman halkının gittikçe benimsediği «Alman ordusunun yenilmeyip, bazı yöneticiler tarafından ihanete uğratıldığı ve arkadan vurulduğu» fikri, alınan sert tedbirleri işlemez bir hale getiriyordu.

İKTİSADİ BUHRAN

1922 haziranında cumhuriyeti ilân eden hükümette, başbakanlık görevini yüklenen Scheidemann'a bir suikast yapıldı. Aynı ayın 24'ünde de Demokrat Parti mensubu ve dışişleri bakanı Yahudi asıllı Walther Rathenau sokakta vuruldu. Berlin hükümetinin karışıklığa son verecek otoritesi yoktu. Weimar Cumhuriyeti'nin ilk üç yılı içinde 376 siyasi cinayet işlenmiştir.

Markın da gün geçtikçe satın alma gücünü kaybetmesi, işsizliği artırıyordu. O yılın yazında 1 dolar 400 marktı. 1923 yılı başında da 7.000 marka yükseldi.

Başbakan Wirth, Dışişleri Bakanı Rathenau'nun öldürülmesi üzerine, Cumhuriyeti Koruma Kanunu çıkardı. Tedhişçilere ağır cezalar öngören bu kanun da pek işlemedi. Hitler, 11 ağustos 1922'de Vatanseverler Birliği tarafından düzenlenen büyük bir mitinge katıldı, Königsplatz'da düzenlenen mitinge ve Röhm'ün teşkilâtlandırdığı üniformalı SA'lar, gamalı haçlı bayraklarla yürüyüş yaptılar. Hitler de, alanda toplanmış on binlerce kişiye hitap ederek, «Almanya'yı arkadan vuran yüz karası mücrimlerin cezalandırılması zamanı gelmiştir» dedi.

Hitler'in, bir zamandır kafasında evirip çevirdiği bir plan vardı; Berlin'de ve Münih'te bir darbe yapmak. Bunun için Röhm'ün teşkilâtlı SA'ları kullanılacak, Hitler'in Nasyonal Sosyalistleri de yürüyüş yaparak hükümeti devralacaklardı.

1915 yılında
Hitler cephede (soldaki).

I. Dünya Savaşı'nın başarılı generali Erich Ludendorff da onunla beraberdi. Daha doğrusu, Mussolini'nin ünlü Roma yürüyüşü, Hitler'e bu fikri ilham etmiş olabilir.

HİTLER HAPİSHANEDE

Sosyal ve ekonomik vasat Hitler'e çok elverişli görünüyordu ama, «Kapp Darbesi» adıyle anılan teşebbüsün başarısızlığı da onu düşündürmüyor değildi. Bu olay 1920 martında Berlin'de vukubulmuştu. Berlin'in başkomutanı Baron von Lüttewitz, ansızın idareye el koyarak Wolffgang von Kapp'ı başbakanlığa getirmiş, bunun üzerine hükümet önce Dresden'e sonra da Stutgart'a kaçmıştı. Ancak, halktan hiç bir destek bulamayan darbeciler, başarısızlığa uğrayınca Kapp, İsveç'e kaçmış, hükümet de yeniden Berlin'e dönmüştü.

Ne var ki, Bavyera'daki durum, o zamanki durumdan bir hayli farklıydı. Bölge Kumandanı General von Lossow, Hitler'e sempati duyuyordu. Hatta Reich orduları genelkurmay başkanı, başkumandanı General Hans von Seeckt'in Bavyera'yı bir ziyareti sırasında yeni bir siyasi dehanın doğduğunu söylemişti. Hitler de hemen her gün Lossow'u ziyaret ediyor, darbe için onu iknaya çalışıyordu. Ne var ki Lossow, Bavyeralı politikacılar kadar bu fikre elverişli görünmüyordu.

Sonbahara doğru durum daha da karışmıştı. 2 eylülde Nuremberg'de yapılan 1870 Sedan zaferinin yıldönümünde 100 bin kişi hazır bulundu. Hitler, Ludendorff'un yanında geçit törenini izliyordu. Sonra ateşli bir konuşma yaparak hükümete çattı.

Bundan sonraki günler olaylarla dolu olarak geçti. Röhm'ün silâhlandırdığı SA'lar, her an harekete hazır durumda bekliyordu. Kasımın 9'uncu günü, sabah saat 11.00'de Ludendorff, Hitler ve arkadaşları, şehrin merkezine doğru bir yürüyüş yapmaya karar verdiler. Ludendorff, ordunun kendisine karşı gelmeyeceğini, subayların Lossow'dan çok ona itaat edeceğini söylüyordu. Bunun üzerine, 3.000 kişilik bir kalabalık yürüyüşe geçti. Önde gamalı haçlı bayraklar vardı; ilk sırada Ludendorff, Hitler, Scheubner - Richter, Ulrich Graf, Göring, Kriebel yürüyordu. Çoğu silâhlıydı. Hitler de tabancasını eline almış, ateşe hazır durumdaydı. İkinci sırada ise, kuzeyli Alman Nasyonalistlerinin temsilcileri, Rosenberg, Julius Streicher bulunuyordu.

Topluluk, bağırıp şarkı söyleyerek Odeonsplatz'a kadar geldi. Polis, barikatlar kurmuş, köşe başlarını tutmuştu. Bir silâh patladı birden; önce hangi taraf ateş etti, bu belli değil. Ortalık karışıverdi; bir yaylım ateş daha, svastikalı bayraklarda bir dalgalanma oldu, birkaç kişi yere yığıldı. Kargaşalıkta kimin ne yaptığı belli değildi. Yalnız General Ludendorff, dimdik, polis kordonuna doğru ilerledi, kordonu yarıp geçti.

İki saat geçmemişti ki, ortalıkta kimsecikler kalmadı. Durum yatışmış gibi görünüyordu. İki gün sonra, 11 kasımda Hitler'i tevkif ettiler. Göring zaten hemen Avusturya'ya kaçmıştı. Duruşmada çok şiddetli bir nutuk çekerek Almanya'nın içinde bulunduğu sosyal ve ekonomik durumu anlattı, savunmasını Kavgam adlı kitabında şöyle dile getirir: «Bizi mahkûm eden siz olamazsınız. Çünkü hüküm, tarihin ebedî mahkemesinde verilmiştir. Bizi bin defa suçlu bulabilirsiniz, ilâhî mahkeme, döğüşmek ve ölmek isteyen bizleri, halkı ve yurdunun mutlu olmasını isteyen bizleri, beraat ettirmiştir.»

Hitler'e beş yıl hapis cezası verdiler.

Gelecek sayıda:
HAPİSHANEDEN BAŞBAKANLIĞA

Bir İngiliz idarecisinin Hindistan hâtıraları: 1

Son Mihrâceler

Yazan: Sir Arthur Cunningham
Çeviren: Nurten Demiralp

HİNDİSTAN hakkında yazılmış bir sürü kitap varken, yeni bir kitap yazmaya ne lüzum vardı? Bu soru günlerce kafamı meşgul etti; ama yine de bu kitabı yazmaktan kendimi alamadım. Çünkü, Hindistan'da vazifeli bulunduğum devre, Hindistan'ın geliştiği bir devreye rastlıyordu. 1911 ve 1947 yılları, Hindistan için hayatî bir önem taşımıştı ve maalesef Avrupa bu yıllar içinde meydana gelen politik olaylardan habersizdi. Aslında Avrupa, Hindistan'ı ancak birkaç romancının naklettiği şekilde, mistik ve Şarkvârî hava içinde tanıyordu.

Bu kitapta, vazifeyle Hindistan'da bulunduğum süre içinde yakından tanımak fırsatını bulduğum Hind kültür ve medeniyetiyle, Hindistan devletinin o günlerdeki politika anlayışını Avrupalı okuyucuya tanıtmak istedim.

BENGAL

1910 yılında Oxford Üniversitesi'ni bitirdikten sonra, Hindistan idarî teşkilâtında aldığım vazifeyle oraya gittim. Hindistan, üniversitede ders kitapları arasında değil, ancak gezildiği takdirde tanınacak ülkelerden biriydi. Kitaplarda okuyup, merak ettiğim ülkeyi gezip görme imkânını elde ettiğim için çok sevinçliydim.

Benim gibi idarî teşkilâtta vazife alan 6 stajyer arkadaşımla, 28 kasım 1911 tarihinde «SS Kalküta» gemisiyle Hindistan'a hareket ettik. 5 hafta sonra Bengal'in Ganj deltası içindeki ufak limanı Jessore şehrine gelmiştik. Bu ufak liman, 50 yıl önce Hindistan'ın başta gelen çivit endüstrisinin bulunduğu şehir olduğu halde, eski önemini tamamen kaybetmişti. Endüstrinin yok olmasıyle beraber, şehrin sosyal hayatı da sona ermişti.

1911 yıllarında Bengal de hemen hemen aynı durumdaydı. Bengal'deki yönetimin bozuk olması, halkı da şaşkına çevirmişti. Son derece çekingen, korkak ve pısırık insanlar haline gelmişlerdi. Bengal'de karşılaştığım bir olay, Bengal halkının karakterini tanımama sebep oldu.

Motosiklet satın almak için Kalküta'ya gitmiş, dönüyordum. Baraset yakınlarında bir köyde kalabalık bir grup dikkatimi çekti. Bir grup adam, bir tek kişi tarafından dayaktan geçiriliyordu. Gözlerime inanamamıştım. Hemen yanlarına gittim; aşiret reisi olduğu anlaşılan şahsa, adamları neden dövdüğünü sordum. Aşiret reisi öfke içinde titriyordu, o kadar heyecanlanmıştı ki, kesik kesik konuşuyordu. Dayak attığı adamlara iki yıl evvel borç para vermişti. Borcun ödenme vadesi geldiği halde, borçlular parayı ödememişlerdi. Bu da yetmiyormuş gibi, zavallı ağa hastalanıp yatağa düşünce,

Kalkuta'da İngilizler tarafından yapılan Victoria müzesi.

ölup ölmeyeceğine dair ortaya para koyarak iddiaya girmişlerdi. Hasta yatağından kalkan ağanın ilk işi, bu terbiyesizlere haddini bildirmek olmuştu.

Öfkeden delive dönmüştü, elindeki kalın sopayla adamları kıyasıya dövmüş, otekiler de elleri kolları bağlıymış gibi yüzlerine, başlarına, omuzlarına inen sopanın altında put gibi durmuş, ağalarına el kaldırmamışlardı. Öfkeden ve sinirden deliye donmüş ağayı ikna etmek tabii kolay değildi. Onu kenara çekerek, verilen borcun ödenmesini istemek için daha medenî ve insanî yolların olduğunu anlattım. Manzaranın çok gülünç olduğunu, emrindeki insanlara bir ağanın sopayla dayak atmasının çok çirkin olduğunu anlattım. İnsan dünyada kaç ülkede, eli sopalı bir adamın, bir yığın insanı dövdüğünü görebilirdi? Bundan daha garip bir durum tasavvur edilebilir miydi?

KAPLAN AVI

Günler süratle akıp geçmiş, mart ayı gelmişti. Mart içinde Hindûlar'ın büyük festivali yapılmıştı. Holi'de yapılan bu törende, çeşitli oyunlar, ata binme müsabakaları hazırlanmıştı. Eğlenceler sırasında birkaç köylü yanıma gelerek, yakındaki ormanda bir kaplanın olduğunu söylemiş ve bana bir kaplan avına çıkmak isteyip istemediğimi sormuşlardı. Bu, hiç de fena bir teklif değildi. Nihayet hikâyelerdeki gibi ben de bir kaplan avına katılacak, belki de bir kaplanı kendi başıma vuracaktım. Dünyalar benim olmuştu. Hemen, vergi tahsildarıyle beraber gezip dolaştığım Mymensingh kasabasına gittim. Mymensingh mihracesinden, kaplan avına çıkabilmek için bir fil istedim. [illegible]ce büyük bir nezaket göstererek bir verine bana, üç tane fil tahsis etti. Rehberlerimizi de yanımıza aldıktan sonra,

resmî ve gayri resmî vazifeli birkaç arkadaşımla yola koyulduk. Kaplan avcılığı hakkında en ufak bir malûmatım yoktu. Kafile, ormanın derinliklerine girdikten sonra, arkadaki adamlar, ellerindeki davula benzeyen âletlere vurarak gürültü yapmaya başladılar. Meğer, kaplanlar bu sese gelirlermiş. Ufak koruluğu birkaç kere taradığımız halde en ufak bir şeye rastlamamıştık. Bir, iki saat geçmişti; fillerin üzerinde, ellerimizde tüfeklerimizle bekleşiyorduk. Birdenbire fillerin ürkmesiyle heyecanlandık, filler bizden daha hassastılar, mutlaka kaplanın yakında olduğunu hissetmişlerdi. Bu düşünceler kafamdan süratle geçerken, çalıların arasında bir karaltının hareket ettiğini gördüm. Bir saniye bile geçirmeden bütün kurşunlarımı karaltının üzerine boşalttım. Nihayet bir kaplan vurabilmiştim. Zaferimin sarhoşluğu içinde hemen oraya seğirttim... Çalılıkların arasında hantal, şişko bir dişi domuz, vurulmuş yatıyordu.

Bir kaplanla karşılaşırız ümidiyle, ormanda dolaşarak akşamı etmiştik. Ama, karşılaşmadık, köye elimiz boş donduk. Köyluler, büyük bir grup teşkil etmiş, dönüşümüzü bekliyorlardı. Eli boş olarak döndüğümüz için bir yandan beni teselli ediyorlar, bir yandan da müstehzî tavırlarla, imâlı şakalar yapıyorlardı. Onların bu hali beni şüphelendirmişti. Sohbeti daha derinleştirince, o küçük ormanda hiç bir zaman kaplanın yaşamadığını bu masala benim nasıl kandığımı söyleyip, dakikalarca güldüler. Zor durumda kalıp mahcup olduğum halde, bu basit insanların içten gelen neşesi beni de eğlendirmişti.

BİR SEL FELÂKETİ

1913 yılında Kalküta şehrinin 40 mil kuzeyindeki Hoohly kasabasına sulh hâkimi olarak tayin edilmiştim. Vazifeye başladığım yıl Hindistan'ın meşhur Burdvan sel felâketiyle karşılaşmıştım. Damodor ve Rup nehirlerinin taşmasıyle Tarakeshwar şehri sular altında kalmıştı. Sel bölgesine fillerle gittim. Manzara korkunçtu. Evler su seviyesinin altında kalmıştı; insan ve hayvan cesetleri, evlerin üzerinde, su içinde yüzüyorlardı. Yaptığım ilk iş şişmiş cesetlere tabancayla ateş ederek, delikler açmak oldu. Böylece cesetler suyun dibine iniyordu. Hindistan'da vazifeli Avrupalı memur ve yerli halkla gece gündüz çalışıp, geride kalanları Ganj'ın uzağındaki yerlere naklettik. Bu çalışmalar bizi epey meşgul etmişti.

Dağlarda eriyen karlarla kabaran Ganj nehri, nisan ayı içinde taşmıştı, nehir ağustos ayına doğru alçalmış, ağustos ortasında ise yüksekliği 3 - 4 metreye düşmüştü. Felâketzede halka zirâî loncalar ve açlıkla savaş komitesi para ve yiyecek dağıtmıştı. Halkta, bu sel felâketinin, günahlarına karşılık Tanrı tarafından verildiği kanaati hâkimdi.

I. DÜNYA SAVAŞI

1914 yılında Munshiganj'a gittiğim sırada büyük harp patladı. Birinci Dünya Harbi'nin başlamasıyle, Hindistan idarî teşkilâtında vazifeli subay ve sivil memurlara yeni işler yapmak mecburiyeti hasıl oldu. Kendi işlerini bir yana bırakarak çeşitli askerî işlerde vazife aldılar. Harp o zaman bütün cemiyetleri etkilediği gibi, orayı da etkilemiş, bu yüzden idarecilere yeni mesuliyetler getirmişti. Kendi bolgelerinde işleri bir misli artan mülki teşkilât mênsuplarının müracaatını. Bengal hukümeti misli görülmemiş bir kayıtsızlıkla duymazlıktan gelmişti. 1914 yılı eylulünde kısa bir izin alarak Simla'ya gittim. Maksadım oradaki yüksek rütbeli memurlara, teşkilât mensuplarının şikâyet ve taleplerini iletmekti. Fakat, daha evvel de tahmin ettiğim gibi bu teklifi ilgili mercilerden hiç biri müsbet karşılamadı. Hattâ, yüksek görevdeki bir memur da, istediğim takdirde kendi vatanıma dönebileceğimi söyledi. Bu seyahatten tek kazancım, Delhi, Muttra, Agra, Hânpur ve yol üstündeki diğer Luknov ve Darjilini gibi şehirleri görmek olmuştu.

Kasım ayı içinde Bengal'den ayrılarak sahilden epey uzaktaki Nowgong şehrine gittim. O zaman daha motorlu taşıt araçları olmadığından, seyahatimi trenle yapmıştım. Nowgong'ta kaldığım sırada Panna mihracesi beni Noel için düzenlenen av partisine davet etti. Memnuniyetle kabul ettim. Mihrace son derece nazik bir ev sahibi ve çok samimi bir arkadaştı.

Ormandaki yüksek ağaçların üst dallarına yerleştirilen sala benzeyen geniş tahta platformda oturup ağaçların arasından hayvanların geçmesini bekliyorduk. Ama, neyin geçeceğini de doğru dürüst bilmiyorduk. Geçecek av bir kaplan, bir ayı veya bir leopar yahut geyik olabilirdi. Bu bekleme, sanıldığı gibi çok heyecanlı ve eğlenceli değildi. Yalnız sabahın erken saatlerinde, güneş ışınlarının yeryüzünü aydınlatmaya başladığı şafak sırasında manzaranın seyrine doyum olmuyordu. İnsan elinin değmediği bu yerlerin güzelliği, insanın ruhunu kutsal bir heyecan ve tabiat sevgisiyle büyülüyordu.

O manzaranın güzelliği bana dünyanın

insanoğlundan evvelki hâlinin daha güzel olduğu intıbaını vermişti.

Ava katılanlar arasında Korgeneral Poore ile Albay Ronnie Chaplin bulunuyordu. General Poore, platform üzerinde vaktin kolay geçmesi için gevezelik ediyor, unutamadığı kriket oyunlarını anlatıyordu. O gün, pek önemsenmeyecek birkaç avla yetinmek zorunda kaldık.

İlkbaharda sınırda olan bir anlaşmazlığı halle, hâkim olarak tayin edilmiştim. Anlaşmazlık, küçük şehir devletleriyle, İngiltere'ye bağlı Hindistan arasında ortaya çıkmıştı. İlk defa Umri denilen bir köye gittim. Umri köyü, Doğu'daki Bunkelkhand ormanları içindeydi. Köylüler bir türlü köyün sınırını tayin edememişlerdi. Hepsi de birbirlerine düşman kesildiklerinden, mümkün olduğu kadar uzakta kamplar kurmuşlardı.

Köyde çalıştığım süre içinde, atış talimleri yaptım. Bir keresinde tek kurşunla iki ayıyı birden vurunca, bundan evvel başarısızlıkla neticelenen iki avımın acısını çıkardım. Ormanda karşıma çıkan ayıya ateş etmiştim. Kurşun, ayının omuzunda derin bir yara açtıktan sonra geriye sekmiş ve ikinci ayıyı yaralamıştı. Birinci ayı omuzundan yaralanıp hemen orada ölmüş, ikincisi ise kaçmıştı. Ertesi gün köylüler birkaç kilometre ötede ayının ölüsünü bulup bana getirmişlerdi.

Umri'de kaldığım günlerin birinde de tepe üzerine inşa edilen meşhur Kalinjar kalesini gezdim. Evrengzîb'in bir yıl devamlı kuşattığı halde fethedemediği Kalinjar kalesi, yaylanın en yüksek noktasına yapılmıştı.

Kalenin içinde de bir İngiliz askerinin 1802 tarihini taşıyan mezarı vardı. Yoluma orman içinde devam etmek istediysem de, bisikletle ormanın bozuk yollarından ilerlemek son derece zor oluyordu. Dönmeye karar verdim, çünkü bisikletimin lastiği kötü yollarda patlamıştı. Yirmi kilometrelik yolu yaya olarak katettiğim sırada, bir deve kervanı imdadıma yetişti. Ancak gece yarısına doğru kampa dönebildim.

Bu tecrübe bana pahalıya mal olmuştu, kemiklerimin ve adalelerimin günlerce sızlamasından sonra, bir daha kendi başıma Hindistan'ın ormanlarına girmeme kararını aldım. Benden başka bu tehlikeyi üzerine alıp, Cangıl (balta girmemiş orman) fâtihi unvanını alırsa alsın, umurumda değildi.

MİHRACELER ARASINDA

Ekim ayı içinde Delhi'de mihracelerin konferansına katıldım. Bu konferansta ilk defa Hindistan'ın prensleri bir araya geleceklerdi. Ayrıca bu konferansın Hindistan siyasî tarihinde önemli bir yeri vardı. 'Prensler Odası' kurumunun tohumu bu konferansta atılmıştı.

Konferansta benim vazifem de, Merkezî Hindistan hükümdarının işlerini takip etmekti. Gvalyûr Mihârecesi, başka bir festivale katıldığı için konferansa diğer hükümdarlardan tam iki gün sonra katılmıştı. Mülkî vazifeli bir memur arkadaşla beraber, onu karşılamaya gittim. Yolda arkadaşım Scindia gibi ünlü bir mihracenin vekili olduğum için hayatımdan memnun olup olmadığımı sordu. Halimden şikâyetçi değildim. Scindia özel treniyle istasyona gelecekti. Tren istasyona gelmiş ve peronda durmuş, ama içinden kimse inmemişti. Resmî üniforması içinde renkten renge giren rehber arkadaşım hemen trene girerek bütün kompartmanları dolaşmaya başladı. Ben de onu takip ettim. Kompartımanın birinde kısa boylu cılız, kabak kafalı bir adam, sarisine sarınmış, portatif iskemlesine oturmuş, bir şeyler atıştırıyordu. Arkadaşım, adamı bir süre süzdükten sonra, Mihrace Scindia'nın nerede olduğunu bilip bilmediğini sordu. Bir yandan da bana dönmüş: Bu adama da nerden çattık. Bu, mihrace hazretlerini tanımaz ki, gibilerden işaretler yapıyordu. Adam, başını kaldırarak yemeğini bıraktı, arkadaşımı gözlerini kırpıştırarak süzdükten sonra:

— Demek Mihrace Hazretlerini arıyorsunuz. Sizi hayal kırıklığına uğrattığım için çok müteessirim ama, aradığınız mihrace benim, demez mi?

O günlerde Delhi, Hindistan'ın son derece canlı ve hareketli şehirlerinden biriydi. Daha ziyade günlerimi Curzon'un evinde geçiriyordum. İngiltere'de çok samimî bir arkadaşımın erkek kardeşi Delhi'de imtiyazlı bir bankanın hem müşavirliğini, hem de muhasebeciliğini yapıyordu. Onunla askerî mahfelde tanışmış, bir, iki el briç oynamıştım. Aradan bir, iki gün geçti, muhasebecinin evinde hiç bir sebep yokken intihar ettiği haberi geldi. Meğer, daha evvel de aynı şeyi yapmış, fakat kurtulmuştu.

YEMEK MÜSABAKASI

Delhi'de kaldığım sırada iki aşçının yemekleri arasında bir tercih yapma vazifesi bana verildi. Müstemleke Sekreteri John Wood'un önünde Ceypûr ve Patiyâla Mihrâceleri münakaşa ederek, kendilerinin Hindistan'ın en iyi yemek pişiren aşçıları olduklarını iddia etmişlerdi. Sonra da münakaşa uzayınca, Sir John Wood'un bu

meseleye bir hâl çaresi getirmesi için, hakem olmasını teklif etmişlerdi.Curzon' un evinde yapılan bu yemek yarışmasında ise, Sir Wood, ansızın fikrini değiştirerek, hakemliği bana devretmişti. Pırıl pırıl parlayan pirinç tepsilerde, tatlarını asla unutamıyacağım kadar nefis yemekler o kadar da çeşitliydi ki, o günden başka ömrümde o kadar çok çeşitli yemeği bir arada görmek bana kısmet olmadı.

Sonunda yemekleri teker teker tattıktan sonra, Ceypûr mihrâcesinin lehinde karar verdim. Tabiî Patiyâla Mihrâcesi'nin bu kararımı büyük bir nefretle karşıladığını söylemeye luzum yok.

Nowgong şehrinin yakınlarına, Kanjarlar'a bağlı bir aşiretin gelip yerleşmesi beni epey düşündürmüştü. Benim bölgeme yerleşen Kanjar kabilesinde kadınlar fahişelikle, erkekler ise hırsızlıkla geçimlerini temin ederlerdi. Ziraatten anlamadıkları gibi, küçük sanatlar da ellerinden gelmiyordu. Benden evvel Nowgong'ta vazife gören mülkî âmir (Nowgong Valisi) Kanjarlar'ın, bu çevreye ne kadar zarar vereceğini düşünerek, onlardan, şehir kalkınması için vergi almaya karar vermişti. Aksi takdirde hiç bir Kanjarlı Nowgong şehrine gelip yerleşemiyecekti. Vergi sistemini ortaya koyan valinin başlıca düşüncesi hiç bir işe yaramayan bu aylak ve tembel insanları, cemiyete faydalı hâle getirmekti.

Bu usûl, Hindistan'ın diğer bölgelerinde uygulanmış ve başarıyla sonuçlanmıştı. Kanjar aşiretini kovabilmek için, mahallî polis teşkilâtıyla beraber, Kutsal Kurtuluş Ordusu da onları kovmaya çalışmış, muvaffak olamamıştı. Bundan dolayı onların işledikleri her suç için ağır cezalar koymak gerekiyordu. Kazançlarının vergilerle azaltılması, onları bu bölgede barındırmayacaktı. Nowgong'a tayin edilişimin ikinci yılı ekim ayında Kanjar erkeklerinden kimse kalmamıştı.

ÇIRILÇIPLAK KADIN MAHKÛMLAR

Ertesi yıl aynı hâl yeniden başgösterdi. Yine sert tedbirler alındı. Bunların büyük bir kısmı hapse atıldı. Nowgong'daki Türk kampının yanında, Kanjar kadınlarının bulunduğu hapishane vardı. Burada, kadın mahkûmların erkek gardiyanları baştan çıkarmamaları için bir takım tedbirler almak zorunda kalmıştım. İlk iş olarak kadınları boş bir barakaya naklettim. Hapishane müdürü, o tarihlerde izinli olduğu için, hapishanenin bütün

Hindistan'da, ormanlar içinde bir köy.

Hindistan'ın dinî başkenti olan Benares'te, Ganj

...kanarak gunahlarından kurtulmaya çalışan Hintliler.

idaresi ve sorumluluğu omuzlarıma yükleniyordu. Kadınların yaşadıkları bu baraka bir kapı vasıtasıyle diğer hapishaneye açılıyordu. Bu kapı devamlı olarak kilitli tutuluyor ve başında da bir kadın gardiyan bekliyordu. Bu kapının diğer tarafında, erkek mahkûmların halı dokudukları büyük bir oda vardı. Halı tezgâhlarının bulunduğu yer, kalın demir parmaklıklarla bölünerek ayrılmıştı. Bir sabah saat 6.30'da sabah kahvaltımı yaparken, bir gardiyan, büyük bir heyecanla karşıma gelerek, kadınlar bölmesine bakan kadın gardiyanın kapıyı yemek için açtığı sırada bütün kadın mahkûmların çırılçıplak bir vaziyette erkekler bölmesine geçtiğini anlattı. Ancak, erkekler kısmı, demir parmaklıklarla ayrılmış vaziyetteydi. Çırılçıplak soyunan kadınlar, erkek mahkûmların önlerine giderek müstehcen hareketlerde bulunmuşlardı. Hemen hücrelerin bulunduğu kısma gittim, başgardiyan da paniğe kapılmıştı, meseleyi nasıl halledeceğini bilemiyordu. Önce gidip kadınlarla konuşmaya karar verdiysem de bu, neticeyi daha fena bir hâle getirmekten başka bir işe yaramayan bir davranış olacaktı. Bunu düşünerek hemen vazgeçtim.

Kadınların kendi bölmelerine çekilmelerini temin etmek için emir vererek bütün hapishanenin sularını kestirdim. Ayrıca, kadınlar kendi bölmelerine çekilinceye kadar hiç bir mahkûma su ve yiyecek verilmemesini emrettim. Kadınlar akşam oluncaya kadar kendi bölmelerine çekilmemişler, demir kafes arkasında kalan erkek mahpuslar ise, bu korkunç işkenceye katlanmışlardı. Sonunda kadınlar hücrelerine dönmüşler, erkekler de rahat bir nefes alabilmişlerdi. Ama, o gün hapishanenin hâli görülecek manzaraydı doğrusu. Hepsi de küçük suçlardan, basit suçlardan hapse düşen erkekler, Kanjarlı kadınların hayâsız ve yırtık hareketleri karşısında şaşkına dönmüşlerdi. Sonra da kendilerini baştan çıkaran kadınların karşısında zavallı bu adamlar vahşî hayvanlara dönmüşlerdi.

Havalar ısınınca Kanjarlı erkeklerin hırsızlık hastalığı da nüksetmiş, hepsi de evlerinden dışarı fırlayarak ufak ve büyük çapta hırsızlıklar yapmışlardı. Devletin elindeki buğday depolarından yapılan hırsızlıklar adlî mercilere beyan edildiği halde, Kanjarlar'ı yakalamak mümkün olmuyordu. Yakalansalar bile, Hind kanunlarına göre yargılanamıyorlardı. Verilen cezalar son derece hafif kalıyordu, bu durum da onların ekmeğine yağ sürüyor, bildiklerini okuyorlardı. Kanjarlar'ın Nowgong'a gelip yerleşmelerine mani olmadıkça, bu bölgede asayişi temin etmek imkânsız olacaktı. Ne edip edip, onların ayağını bu bölgeden çekmek lâzımdı. Nihayet alınan çeşitli tedbirlerle, iki sene içinde onları bu bölgeden temişlemiştim.

HAYDUTLARLA AHBAPLIK

1918 yılı ağustos ayında, iki aylık izin alarak Keşmir'e gittim. Yolun bir kısmını trenle gittim. Saat iki buçukta Harpalpur istasyonuna geldim. Hava açık, her taraf günlük güneşlikti. Valizlerimi motosikletin selesine koyduktan sonra, istasyondan 20 kilometre uzaktaki asıl Harpalpur şehrine girmek üzere yola çıktım. Yola çıktıktan sonra, altı kilometre gitmiştim ki, bardaktan boşanırcasına yağmur yağmaya başladı. Yağmur o kadar fazla yağmıştı ki, motor stop etti. Motosikletten inerek, itmeye başladım. Böylece birkaç kilometre ilerlemiştim ki, etrafımın 20 kişi tarafından sarıldığını gördüm. Hepsi de silâhlıydı. Üzerlerinde koyu yeşil - haki renkte üniformalar vardı Ağır yağmur altında yürüyen bu adamların Alipura şehrinin polisleri olduğunu tahmin ettim, çünkü o bölgede eşkiyaların evleri basıp, kadın ve çocukları öldürdüklerini ve soygunculuk yaptıklarını duymuştum. Bu üniformalı adamlar mutlaka Darbar adı verilen soyguncuları yakalamaya çıkan polisler olmalıydılar. Onları selâmladıktan sonra, motorumun arızalandığını, bana yardım edip edemiyeceklerini sordum. Memnuniyetle kabul ettiler. Adamlarından biri benim motosikletimi iterken, ben de onlarla ahbaplık etmeye başladım. Alipura kalesi ana yoldan bir kilometre kadar içerdeydi. Oraya yaklaşınca yol arkadaşlarım bana orayı gösterdiler, ama kendilerinin daha ileriye gelmiyeceklerini söylediler. Onlara teşekkür edip, ellerine birkaç kuruş tutuşturduktan sonra vedalaşıp ayrıldım. Kaleye geldiğimde, vakit akşam olmuş, etraf kararmıştı. Rao, beni büyük bir misafirperverlikle karşıladı. Yağmurdan ıslanan elbiselerimi kuruttuktan sonra, kendi Ford markalı arabasını bana tahsis ettiğini söyleyerek, Harpalpur'a kadar kendi arabasıyla gitmemi teklif etti. Saat gecenin 1.30'unda Harpalpur'a girdiğimde Çatarpur Divanı'nı, iki arkadaşıyle hararetli bir konuyu münakaşa ederken buldum. Alipura yolu üzerindeki yol kavşağına bıraktıkları arabalarından eşyaları çalınmıştı. O zaman beynimde bir şimşek çaktı. Benim polis sandığım ve ahbaplık ettiğim adamlar bu soygunu yapanlardı.

Bir Hintli kadın tipi.

Soyguncular, Hindistan'da vazifeli olan bir İngiliz memurunun kılına dokunmadıkları halde, koskoca Bunkelkhand Devleti Başbakanı'nı soymakta tereddüt etmemişlerdi. İngiltere'nin o günlerde Hindistan'da böyle itibarı vardı. Halbuki şaşkın soyguncular zengin olduğunu zannederek Divan'dan pek az şey çalabilmişlerdi. Benim yanımda Divan'dan daha çok para ve çek bulunuyordu.

Bu soygun, Çatarpur Divanı'nın ciğerine işlemiş olmalıydı ki, o yıl Merkezî Bunkelkhand'da tebliğler dağıtarak; soyguncuları ölü veya diri olarak getirenlere 200 rupa ikramiye verileceğini ilân etti. Bir, iki yıl içinde âsilerden çoğu, kendi silâh arkadaşlarını para uğruna öldürüp, bir kısmını ise canlı olarak polise teslim ettiler. Böylece efsâneleri dilden dile dolaşan bu haydutların sayısı son derece azalıp, ortadan yok oldular.

TÜRK HARP ESİRLERİ KAMPI

1916 ve 1917 yılı kışında Nowgong'da büyük bir Türk Harp Esirleri Kampı kurulmuştu. Nowgong'daki vazifeme ek olarak askerin şehirde iskân edilmesi vazifesi bana verilmişti. Harp esirleri kampında epey sivil mahkûm bulunuyordu. Çoğu da sessiz, sakin insanlar oldukları için dikenli teller arasına hapsedilmemişlerdi, diğer mahkûmlara nazaran daha serbest hareket edebiliyorlardı. Hapishanede bana hazırlanan bahçeye girmelerine de izin vermiştim. Onlar da bu iyiliğime karşı bana sık sık kahve pişirip, yemeklerimi getirip götürüyorlardı.

Bu mahpusların arasında bir Yemen şeyhi de vardı. Bir akşam, Yemen Şeyhi bana gelerek enteresan hikâyesini anlatmaya başladı. Sözlerine, 'Siz de benim gibi bir devlet adamısınız, benim derdimi anlayacağınızı ümit etmekteyim' dedikten sonra, başından geçenleri nakletti. Harbin patlamasından evvel Kızıldeniz'de seyreden bir İngiliz gemisinde seyahat eden Yemen şeyhi, haksız yere harp esiri olarak ilân edilmiş, Yemen toprakları yerine Aden'de karaya çıkartılmıştı. Bu adamın hikâyesi beni çok üzmüştü ama, bir yandan da olayların bana anlattığı şekilde olmadığını düşünmüştüm. Kısa bir süre sonra Hindistan hükümeti onu emri altına alarak Yeravda hapishanesine göndermişti.

Harp esirleri kampında bir firar vakası da oldu ve üç esir kaçtı. Ama kaçanlardan biri öldü, ikisi, iki gün sonra yara bere içinde kampa döndüler. Onların bu hâli, diğerlerine bir ibret dersi oldu, bir daha hiç kimse kamptan kaçmaya teşebbüs etmedi.

Gelecek sayımızda:
BAHÂDIR ŞÂH'IN KIZI

Yukarıdaki karikatür, 21 kasım 1909 tarihli Le Perroquet mizah mecmuasından alınmıştır. Osmanlı İmparatorluğu, Meşrutiyet'in ikinci yılı içindedir. Almanya ile bir sofrada yemek yemektedir. Yunanistan, Türkiye'den Girit Adası'nı koparmak için, masaya bu mealde bir dilekçe ile yaklaşmaktadır. Sağda Avusturya - Maca-

ristan, henüz Türkiye'den koparıp kesin şekilde ilhak ettiği Bosna - Hersek'i iştahla yemektedir. Ortada Rusya, Boğazlar'ı kemirmekte, en sağdaki İngiltere ise, yağma furyasında kendi menfaatlerini sağlamaya çalışmaktadır. Dağılmakta olan muazzam bir imparatorluğun üzerinde toplanan ihtiraslar başarıyla canlandırılmıştır.

TARİHE AKAN BİR AY

Şubat 1970

2 ŞUBAT

Diyarbakır Tıp Fakültesi'ni havaya uçurmak isteyen bir şebeke meydana çıkarıldı. Ürdün'deki El - Fetih teşkilâtında komando eğitimi gördükleri bildirilen şahsların, Devrimci Gençlik Federasyonu (Devgenç) üyesi olduğu bildiriliyor. Bunlardan dördünün Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde, ikisinin Erzurum Atatürk Üniversitesi'nde talebe olduğu, ikisinin de TİP üyesi olduğu açıklandı. Tahkikat büyük bir gizlilik içinde yürütülüyor.

3 ŞUBAT

Barışçı düşünceleri yüzünden komünistlerin bayraklaştırdığı İngiliz filozofu Bertrand Russel 98 yaşında olduğu halde öldü.

4 ŞUBAT

Ekrem Dikmen, Arif Hikmet Yurtsever, Kadri Eroğan ve Vedat Önsal A.P.'den ihraç edildiler.

5 ŞUBAT

Bir zamandır süregelen anlaşmazlık sebebiyle, Y. Menderes, T. Asal, S. Bilgiç, M. Turgut, F. Sükan ve C. Bilgehan ile A. N. Erdem A.P. Genel İdare Kurulu'ndan istifa etti.

6 ŞUBAT

Diyarbakır Tıp Fakültesi'ni havaya uçurmak suçuyla yakalanan sanıklardan ikisinin üstünde 10 bin beyanname ele geçti.

7 ŞUBAT

1970 yılı bütçesi, Cumhuriyet Senatosu'nda 54 red oyuna karşı 96 oyla kabul edildi.

10 ŞUBAT

Millet Meclisi bugün 1970 yılı bütçesini görüşmeye başlıyor.

11 ŞUBAT

1970 yılı bütçesi Millet Meclisi'nde 214 kabul oyuna karşılık 224 oyla reddedildi. A.P. milletvekillerinden 41'i kırmızı oy kullandı.

● Kore savaşlarının ünlü kahramanı General Tahsin Yazıcı, tedavi edildiği Haydarpaşa Nümune Hastanesi'nde vefat etti.

12 ŞUBAT

Bütçeye red oyu veren 41 A.P. milletvekili, partiden ihraç talebiyle Haysiyet Divânı'na verildi. Hükümet, bütçenin kabul edilmemesi üzerine geçici bütçe hazırlayacak.

14 ŞUBAT

Başbakan Demirel, Sunay'a istifasını verdi ve tekrar hükümeti kurmak görevini aldı.

15 ŞUBAT

Deniz Nakliyat Şirketi'ne bağlı Amasya şilebi, Fransa'nın Biscay körfezinde «gemi mezarlığı» kesiminde batmış ve 33 kişilik mürettebatından 9'u boğularak ölmüştür.

● Hükümet 3 aylık geçici bütçe kanun tasarısını TBMM'e sevketti.

20 ŞUBAT

Avrupa ile Asya'yı bağlıyacak olan Boğaz köprüsünün temeli Cumhurbaşkanı Sunay ve Başbakan Demirel tarafından törenle atıldı. Bu büyük teşebbüsün gerçekleşmesi vesilesiyle yapılan törene kuvvet kumandanları, kordiplomatik ve büyük bir halk kitlesi katıldı. Temel atma töreni vesilesiyle hâtıra pulları satışa çıkarıldı. Amerika'dakiler hariç, dünyanın en büyük asma köprüsü olacak Boğaz köprüsünün bütün uzunluğu 1560 m., deniz üstündeki açıklığı 1074 m., yüksekliği 64 m. olacaktır. Köprü, 1,5 milyar liraya çıkacak ve inşaatı 34 ayda bitirilecektir.

21 ŞUBAT

AP Temsilciler Meclisi Ankara'da toplandı ve son siyasî olaylar karşısındaki görüşünü açıkladı.

● Amasya'nın kurtulan denizcileri yurda döndü.

25 ŞUBAT

Geçici bütçe Millet Meclisi'nde kabul edildi. Toplantıya katılan 369 üyenin 359'u geçici bütçe lehinde oy kullandı.

● 41'lerin bütçeye red oyu vermesinden sonra Adalet Partisi'ne 7 milletvekili katıldı.

Asırlık Hastanelerimiz : 3

Haseki

Röportaj: Özaydın Dokur
Fotoğraflar: Tamer Güvenç

AKSARAY'DAN Fındıkzâde'ye giderken yolun sol yakasında ağaçlık içinde büyücek binalar görülür. Binalar üç, dört katlıdır; geniş bir alanı kaplar. Burası, büyük şifa müesseselerinden Haseki Hastanesi'dir.

Aslında, Haseki Hastanesi'nin çok eski bir geçmişi vardır. Bundan tam 431 yıl önce, Kanunî Sultan Süleyman'ın zevcesi Hurrem Sultan tarafından inşa ettirilmiştir. Hurrem Sultan ayrıca Haseki Dârüşşifâsı'ndan başka, gene o civarda, Haseki Camii, büyük bir medrese, bir imarethane ve güzel bir sebil yaptırmıştı. Bütün bu güzel binalar Mimar Sinan'ın eseridir.

Bugün hastanenin polikliniği olarak kullanılan Haseki dârüşşifâsı, kurulduğundan bu yana değişik isimler almıştır. 1879'da Haseki Dârüşşifâsı, 1881'de Haseki Sultan Nisâ Hastanesi, 1844'de Haseki Bimarhânesi, 1868'de Haseki Zindanı, 1870'de Haseki Nisâ Hastanesi, 1907'de Mecanin Müşahedehanesi adlarıyle halkın sağlık hizmetindeydi.

Hastane başhekimi Doç. Dr. Mansur Sayın, bizi odasına kabûl etti. Büyücek bir oda, bir köşesinde raf raf kitaplar var. Dr. Sayın, bembeyaz saçları, açık renk gözleriyle insana güven duygusu veren bir yönetici.

— Istanbul'da kurulan hastaneler arasında en eskisi Haseki, değil mi? Kısaca tarihini ve geçirdiği dönemleri anlatır mısınız? dedim.

Dr. Mansur Sayın güleç yüzlü bir insan, konuşmaktan, anlatmaktan da hiç yüksunmuyor.

— Söylediğiniz gibi burası, Istanbul'un en eski hastanesidir. Hastanemizin kuruluşu dört asırdan daha eskilere uzanır. İsterseniz kesin olarak söyleyeyim: Haseki Hastanesi'nin tam 431 yıllık mazisi vardır. Adını da, bânisi Hurrem Haseki - Sultan'dan alır. Evet burası Kanuni'nin en sevgili hasekisi Hurrem Haseki - Sultan'ın eseridir. Mimarı da Koca Sinan. Burası o yıllarda Avrat pazarı denilen büyük bir düzlükmüş. Sonradan bu dârüşşifâ, kadınlara mahsus ve doğumları kabul eden bir hastane haline konuluyor. Yıl, 1848. Hastanede yatak sayısı da 40 ilâ 50 arası bir şey. Hastane böyle gidedursun, 1871 yılında başhekimliğe Dr. Kiryako getiriliyor. Bu zat, Fransa'da tahsil etmiştir. Dr. Kiryako, hastaneye bir çekidüzen veriyor ve yatak sayısını 80'e yükseltiyor.

HASTANE ŞEHREMANETİNE VERİLİYOR

Haseki Hastanesi'nin bir yanı asfalta öbür yanı da Haseki sokağına uzanıyor. Bu kadar geniş bir alan kaplamasına

Haseki Hastanesi'nin yeni pavyonlarından biri

rağmen, binalar düzensiz inşa edilmiş, kiminin de sonradan onarılarak yeni bir hale getirildiği belli. Bunun sebebini sordum. Mansur Sayın

— Binalar çeşitli zamanlarda yapılmıştır, dedi. Hastanenin kapladığı alan geniş olmakla birlikte pek planlı yapıldığını söyleyemeyiz. Bakın Hurrem Sultan'ın inşa ettirdiği bina halen hastanemizin polikliniği olarak kullanılmaktadır. Sonra Haseki Hastanesi eskiden kadın hastanesi olarak düşünülmüş. Bugün Kadın - Doğum'dan başka, Dahiliye, Çocuk, Göz, İntaniye, Üroloji, Cildiye, Kulak - Boğaz - Burun gibi pavyonlarımız da vardır. Zaman zaman yardım görerek, pavyonlar ilâve edilmiş. Bu bakımdan bugün bazı hastanelerde gördüğünüz modern bir mimariye burada rastlıyamıyoruz.

— Sanırım ki, Kanuni'nin zevcesi Hurrem Haseki - Sultan, dârüşşifâyı inşa ettirdikten sonra buranın yönetimini tesis ettiği vakfa bırakmış, öyle mi?

— Evet, eskiden hastane vakıflara bağlıydı. Ama bu durum Dr. Kiryako'nun zamanındadır. Sonra 1878 yılında hastane idaresi evkaftan alınıp şehremanetine verilmiştir. Zaten Dr. Kiryako, hastanenin gelişmesinde büyük rol oynayan hekimlerdendir. O, hastanenin bulunduğu yerde inkişaf edemiyeceğini anlayıp, 1884 yılında Haseki caddesinde hastanemizin şimdiki Göz, İntaniye ve Kulak - Boğaz - Burun kısmının bulunduğu merkez binanın yerindeki Moralı Ali Bey'e ait olan taş binayı satın alıyor ve hastanenin bir kısmını buraya naklederek yatak sayısını 150'ye çıkarıyor

Başhekim Doç. Dr. Mansur Sayın, görevli Orhan Keçeli ile Muzaffer Kavuncuoğlu'na «Nureddin Bey pavyonu bitirilmelidir,» derken (sağda), Çocuk pavyonunda bir köşe (altta).

Hurrem Haseki - Sultan'ın Mimar Sinan'a yaptırdığı binadan bir görünüş.

OPERATÖR NUREDDİN BEY BAŞHEKİM OLUYOR

Mansur Sayın, aşağı yukarı 10 yıldır Haseki Hastanesi'nin başhekimi. Metodlu çalışmayı sevdiği hemen her halinden anlaşılıyor.

— Demek hastanenin bugünkü seviyesine gelişi bir hayli yeni, diyorum. Neşeli neşeli gülüyor:

— 80 yıla yeni mi diyorsunuz yani? Haseki'ye bazı değerli meslektaşlar yardım elini uzatmış, hastaneyi daha modern bir sağlık yuvası haline getirmek için canla başla çalışmışlardır. Dr. Kiryako'yu anlattım ya; onun 1889 yılında ölümünden sonra başhekim olan Hacı Faik Bey, 1891 yılında Moralı Ali Bey'in taş binasını yıktırıp, bahçeye tabii o zamanki anlayış ve düşünceye göre her servis için ayrı ahşap binalar yaptırıyor. Yine 1894 yılında, ahşap bir çamaşırhane ve hamam ilâve ediyor. Bu pavyonların biri şu anda hizmettedir.

— Gelirken görmüştüm, diye sözünü kestim. Ama hangisi olduğunu pek kestiremiyorum şimdi, çünkü binalar aşağı yukarı birbirine benziyor.

Dr. Mansur Sayın:

— İsterseniz, hastaneyi bir gezelim, dedi. Hem çalışmalarımızı görmüş olursunuz, hem de eski arkadaşlarımızın eserlerini.

Tam odadan çıkıyorduk ki, içeri, elinde bir yemek tepsisi hastanenin ahçısı girdi. Mansur Sayın yerinden kalktı, yemekleri itina ile tattı, sonra bana dönerek:

— Hastanemizin yemeği, dedi. Burada paralı parasız hastaya aynı yemek çıkar. Hekim arkadaşlarla personel aynı yemeği yerler. Hiçbir ayrı gayrımız yoktur.

Şöyle göz ucuyle yemek tepsisine baktım: Et, tulumba tatlısı, sebze.

Sonra çıktık. Koridorda öyle pek hasta falan görünmüyor. Tek tük ziyaretçiler de hastalarını görmeye geliyorlar. Mansur Sayın anlatıyor:

— Haseki Hastanesi'nin en unutulmaz başhekimlerinden biri de Operatör Nureddin Bey'dir. Hastanenin gelişmesinde çok çalışmış, büyük emeği olmuştur. Nureddin Bey, 1906 yılında Hacı Faik Bey emekliye ayrıldıktan sonra başhekimliğe getirildi. Hemen kolları sıvayıp hastaneyi geliştirmeye girişti. Kısa zamanda yatak sayısını 250'ye çıkardı. Sonra 1914 yılında ilâve bir pavyon inşaatına başladı. Bugün kendi adıyla andığımız Nureddin Bey pavyonu böylece doğmuştur. Bu pavyon, 1924 yılında tamamlanıp hizmete girdi ama ne yazık ki bunca emek verdiği eserini görmek nasib olmadı, ecel onu alıp götürdü. Bu pavyonun tamamlanmasıyle, hastanedeki yatak sayısı 300'e çıkmıştır.

Öbek öbek çiçek tarhlarıyle bezenmiş bahçeyi geçtik, üç katlı bir binaya girdik: Çocuk Pavyonu burası. Yerlerin temizliği kadar, süslü perdeleri, küçük, kutu gibi odalarıyle dikkati çekiyor. Perdeler de odadaki eşya da canlı renkte; zemin rengârenk muşamba döşeli. Dar bir koridorun iki yanında odalar sıralanıyor; odaların birine giriyoruz, küçük sarı iskemleler, masalar, duvarda irili ufaklı bebek resimleri...

Çocuk pavyonuna Dr. Âkif Ener bakıyor. Pijamalı, küçük çocukların koridorda, odadan odaya gidip geldiklerini göstererek sordum:

— Bu çocukların hepsi hasta değil mi?

Dr. Âkif Ener, başını salladı:

— Efendim, hasta olmasına hasta, tabii ne de olsa çocuk işte, sonra gereği kadar personelimiz de olmadığı için bazı hasta çocuklara anneleri bakıyor.

Gerçekten de öyle; kimi basma entarili kimi hırkalı kadınlar, çocukları koridorda gezdiriyorlar. Çocuk pavyonunda 80 yatak varmış; aynı zamanda süt çocuğu, intaniye servisleriyle modern röntgen ve laboratuvara da sahip.

800 BİN LİRALIK BAĞIŞ

Çocuk pavyonundan çıkıp başka bir binaya girdik. Dr. Mansur Sayın anlatıyor:

— Az önce ifade ettiğim gibi, Haseki Hastanesi yahut Dârüşşifâsı, kadın hastanesi olarak kurulmuştu. Ama zamanla şartlara uymak zarureti hasıl oldu, hastanede vazife gören başhekim arkadaşlarımız çeşitli servisleri hizmete açtılar. Gene de Kadın - Doğum kısmının öbür pavyonlardan daha geniş olduğunu söyleyebilirim.

— Operatör Nureddin Bey'in hastaneye büyük hizmetleri olduğunu söylemiştiniz. Ondan sonraki durumu da kısaca anlatır mısınız?

— Bakın şunu hatırlatayım: O sıralarda Tıp Fakültesi kısa bir süre için hastaneye nakledilmiştir. O zaman hastane başhekimi Asaf Derviş Paşa'ydı. 1933-34'de Tıp Fakültesi kliniklerinden 1. Cerrahî, 1. Kadın - Doğum tedavi Klinikleri Haseki'ye yerleşiyor. 1938 - 39 yılında üniversite tarafından inşa ettirilen tedavi kliniği hastaneye 77 yatak daha kazandırıyor. Bu sırada hastane bahçesindeki ahşap pavyonlarla, hamam vesaire yıktırılıyor.

Kadın - Doğum kısmının koridorundan geçiyorduk, gözüme küçük pirinç levhalar ilişti. Levhaların üzerinde bazı isimler yazılı. Mansur Sayın:

— Efendim, eksik olmasınlar, bazı hayırsever vatandaşlarımız, zaman zaman para yardımı yaparlar. Rahmetli Cemil Akar da hastanemize bağışta bulunmuştu, biz de hâtırasını anmak için koridora adını havi pirinç levha astık.

— Ya bu üstü Almanca yazılı sarı plaka?

Kanuni'nin zevcesi Hurrem Haseki - Sultan.

— Almanya'dan hastanemize 800 bin liralık bir bağış yapılmıştı. Bağışın mahiyetini de açıklıyayım: Almanlar, memleketimizdeki hastanelere bağışlarda bulunurlar, meselâ kıymetli cihazlar, âletler verirler, sonra her yıl bir heyet Türkiye'ye gelir ve bağışta bulundukları hastaneleri gezer, çalışmalarına bakar, eğer bir ilerleme görürse, bir dahaki sene, bağış miktarını artırır. Biz Alexander von Humboldt'tan çok kıymetli tıbbî cihazlar aldık, bu yıl bir heyet gelip çalışmalarımızı gördü, fevkalâde takdir etti.

«NUREDDİN BEY PAVYONU BİTİRİLMELİDİR»

Hastanede bir dernek var: Haseki Hastanesi'ni Kalkındırma Derneği. Başhekim Dr. Mansur Sayın kurmuş bunu. Hastaneye her bakımdan yararlı olduğu da bir gerçek.

— Hastanemiz belediyeye bağlı, bu malûm. Belediyemiz de normal yardımının dışında hastanemize büyük yatırımlar yapacak malî güçte değil. İşte bunun için, bir dernek kurduk, bu dernek kanalıyle gerekli modern cihazları alma, ek pavyonlar inşa etme faaliyetine giriştik. Gene de belediyemizin bize yardım elini uzatmasından müteşekkiriz.

Tam bir pavyondan çıkmış, başka bölüme gidiyordu ki, yanımıza yaklaşan iki genci görünce Mansur Sayın bana dönüp:

— Ne tesadüf, Belediye Daimî Encümeni'nden iki arkadaşımız hastanemizi ziyarete gelmişler. Eksik olmasınlar sık sık gelip, ihtiyaçlarımızı sorar, ellerinden geleni yapmaya çalışırlar.

Orhan Keçeli ile Muzaffer Kavuncuoğlu, vazife ve sorumluluklarını müdrik iki yönetici. Aynı zamanda her ikisi de hastaneyi kalkındırma derneği üyesi.

— Gönül, böyle tarihî ve büyük bir şifa müessesesinin daha da büyümesini istiyor, dedim

Orhan Keçeli, heyecanla atıldı, konuşmasından bir şeyler yapmak, hizmet etmek isteğiyle dolu olduğu anlaşılıyor:

— Efendim, Haseki hastanemiz İstanbulumuz'un en eski şifa yurtlarından biridir. Tabiî ki, yatak sayısının artmasını, hastanenin en modern cihazlarla donatılmasını isteriz. Hele 150 yataklı Nureddin Bey pavyonunun inşaatının bitirilmesi en büyük arzumuzdur.

Nureddin Bey pavyonu sözü olunca, Mansur Sayın'ın gözleri parladı:

— Müsaade ederseniz size binayı göstereyim. Bu pavyonun ikmaliyle hastanemiz çok şeyler kazanacaktır.

Nureddin Bey pavyonu, öteki binalar arasında, öksüz çocuk gibi boynunu bükmüş, penceresiz, kapısız, sıvasız, sadece duvarları örülmüş bir iskelet halinde du-

Başasistan Dr. Doğan Küntay, bir ameliyat sırasında.

Haseki Hastanesi'ne büyük hizmetleri geçen eski başhekimlerden Operatör Nureddin Bey.

ruyor. Orhan Keçeli:

— Derneğimiz bu pavyonun inşası için 1,5 milyon lira topladı, dedi. Daha 1 milyon liraya ihtiyacımız var. Pavyon çok modern olacaktır; blok ameliyathaneler ile 4 reanimasyon servisini ihtiva edecektir. İstanbul Vilâyeti, bu pavyon için 75 bin lira yardımda bulundu. Biz de belediye olarak Nureddin Bey pavyonunun bitirilmesine çalışıyoruz.

— Ya hastanenin donatımı? Gerekli tıbbî cihazlar? Diye soruyordum ki, Muzaffer Kavuncuoğlu sözümü kesti:

— Hastanemizin modern ameliyathanelere olduğu kadar, hassas tıbbî cihazlara da ihtiyacı vardır. Biz, hem pavyonun ikmali hem de hassas cihazların alınmasına çalışıyoruz. Yakında hastanemize şeker, üre, albümin gibi tahlilleri yüzde yüz isabetle sonuçlandıran bir cihaz almak üzereyiz. Bu cihazın bir eşi Hacettepe Hastanesi'nde vardır.

Sonra hep birlikte hastanenin öteki bölümlerini dolaştık. Felçli hastaların tedavi edildiği kısımda, Dünya Sağlık Teşkilâtı'ndan Miss Maria Khölher ile Ender Yaz, iki felçli çocuğa günlük idmanlarını yaptırıyordu. Koridora açılan büyücek bir odanın önünden geçiyorduk, başımı uzatıp baktım. Genç bir kızın, beyin elektrosunu alıyorlardı. Merakla yaklaştım. Bir kenarda koyu sarı mantolu üzgün, tedirgin bakışlı bir kadın duruyordu. Genç kızın annesiymiş. Sordum:

— Neden buna lüzum gördünüz?

Dalgın başını salladı:

— Bir otomobil kazası geçirdi de. Sonra bir an durup ekledi, çift görme gibi bir durumu da var, bir kontrol ettirelim dedik.

— Başka çocuğunuz var mı?

— Bir kızım daha var. Kolejde okuyor.

Başka bir odada psikolog Tülay Doyran bir hastaya koordinasyon testi yapıyordu. Doktorlar ameliyathanelerde şifa vermeye çalışıyorlar, laboratuvarlarda tahliller dikkat ve özenle hazırlanıyor. Koridorlarda, sıra bekleyen ziyaretçiler, yemeklerini yiyen hastalar, yeni doğmuş bebeklerin yumuk gözleri, ince tız çığlıkları, hemşirelerin oradan oraya koşuşuşları...

Başhekime, doktorlara, belediyecilere teşekkür edip ayrıldım. Aksaray'da, bu âlemden habersiz büyük bir kalabalık vardı.

Türkiye'deki İtilâf Devletleri Başkumandanı

Harrington'un Gizli Raporu

Kurtuluş Savaşı'nın sonunda ikinci bir Çanakkale Savaşı çıkmasına ramak kalmıştı.

Yazan : İhsan Ilgar

BİRİNCİ Dünya Savaşı sonu Mondros'ta yaptığımız mütareke ile Istanbul'a giren İtilâf Devletleri, 16 mart 1920'deki Şehzâdebaşı karakolu baskını ile iyice yerleşmişler, şehirde bir dehşet havası estirmeye başlamışlardı.

Bâbıâli sinmişti. Cihan galibi devletler karşısında aciz içindeydi. Dâmâd Ferid Paşa'nın sadâreti zamanında da İtilâf devletlerinin emrini yerine getiren bir âlet olmuştu.

Ferid Paşa'yı takip eden Ali Rıza Paşa ve Salih Paşa kabineleri, Anadolu'ya karşı anlayış gösterdiğinden İtilâf devletlerinin işine gelmediği için kolay düşürülerek yerine, Tevfik Paşa getirilmişti.

Mustafa Kemal ordularının 30 ağustos 1922'de Dumlupınar'da kazandığı başarı, 9 eylülde İzmir'i ve ay sonuna varmadan bütün Anadolu'da Yunanlılığı yoketmişti.

İtilâf devletleri bu telâş içinde, Boğazlar'daki tarafsız bölgenin çiğnenmemesini istemekteydi. Bu tarafsız bölgenin sınırları kendileri tarafından çizilmişti. Belki Istanbul hükümetinin bundan haberi vardı ama, elbette Ankara bunu kabul edemezdi. Aşağıda, İtilâf Devletleri Başkomutanı General Harrington'un İngiltere Harbiye Nezâreti'ne verdiği raporda, bütün bu olayların iç yüzünü bulacaksınız.

Harrington, Kocaeli'nden Birinci Ordunun ilerlemesi karşısında duyduğu endişeleri belirtmektedir. Esasen Birinci Ordu Komutanı Nureddin Paşa, Garp cephesini devamlı olarak sıkıştırmakta, bir saldırı için emir almaya uğraşmaktaydı. O zaman, Garp Cephesi Komutanlığı'na vekâlet eden Mareşal Çakmak ise, kendisine soğukkanlı olmasını tavsiye etmekteydi. Gerçekten, yapılacak bir hücum Istanbul'dan İtilâf donanmasını ilk kademede Çanakkale'ye kaçırtacaktı ama, ondan sonra siyasî havanın nasıl bir gelişme göstereceği pek bilinemezdi. Ordu yorulmuş, cephane bitmiş, hazinede para kalmamıştı.

Rahmetli Asım Gündüz Paşa'nın bize söylediği gibi, Mustafa Kemal Paşa: «Dimyata pirince giderken, evdeki bulgurdan olmıyalım! Haklarımızı almada sert, millî misak sınırları içindeki yurt parçasını kurtarmada uyuşmacı olacağız!» demişti.

Eğer bu görüşümüz, Mudanya ve Lozan'da kabul edilmezse, Kurtuluş Savaşımızın ikinci kısmı başlıyacaktı.

Birinci Lozan Konferansı'nın başarısız-

Atatürk, Büyük Taarruz'dan önce bir kıtayı teftiş ediyor.

lığa uğraması belirtisi karşısında da 22 ocak 1922'de Mareşal, imzasıyla yayınladığı emirde şoyle demekteydi:

«Lozan Konferansı'nın bir kesintiye uğraması yakın görünmektedir. Garp Cephesi ordularının süratle harekete geçirilmesi ve ilk hedef olarak şunlar yapılacaktır:

»Kuzeyden Birinci Ordu, Üçüncü ve Dorduncü Kolordumuz ve bağımsız tümenleriyle Istanbul Boğazı'na ve Altıncı Kolordu Çanakkale Boğazı'na süratle ilerleyecek İngiliz kuvvetlerini esir ve imha edecektir. Boğazlar'a tamamen hâkim olarak düşman gemilerinin geçişini önleyecektir. Trakya'daki kuvvetler de Istanbul üzerine ilerleyecektir.

Musul cephesinde de taarruzî harekete geçilecektir.»

Harrington, haber alma kanallarıyle bu bilgiyi almış olmalı ki, telâşa düşmüş, Fransız ve İtalyan kumandanlarıyla görüşerek, boşaltma planını hazırlamıştı.

Dikkat edilecek olursa, Atatürk'ün İstiklâl Savaşı boyunca Başkomutan olarak verdiği emir çok azdır. Azdır ama, her emri o vermiş, o planlamış, o hazırlatmış, sonra da rahmetli Garp Cephesi eski kurmaybaşkanı olan Orgeneral Asım Gündüz'ün bize anlattığı, sayın Falih Rıfkı Atay'ın «Çankaya» kitabında belirttikleri gibi:

— Şimdi Asım'cığım götür İsmet'e imzalat, şimdi götür Mareşal'e imzalat!... demiş, daima sorumluluğu üstüne, başarıyı, emrindekilere bırakmayı bilmiştir.

BİR DİREKTİF

Milletinin, Trablusgarb, Balkan, Birinci Dünya, Kurtuluş Savaşları ile, 1911'den 1922'ye kadar on bir yıldır çeşitli cephelerde savaşarak halsiz, parasız, evlâtsız, kocasız kaldığını biliyor, harap olmuş yurdu bir barış güneşiyle ısıtmak, diriltmek istiyordu. Komutanlarına:

Yunan işgali altındaki Eskişehir'den bir görünüş.

— Millî Misak sınırlarını ele geçirinceye kadar, yerine göre sert, yerine göre uyuşmacı olacağız!... demiş, onun için de Çanakkale'de birliklerin bir çatışmaya katışmadan, İngilizler'in yanlarından dolaşarak ilerlemelerini emretmişti

Refet Paşa'nın Istanbul'a girişi. Istanbul Valisi olarak görev yapmak isteyişi, İtilâf devletlerinin yetkilerini kaldırtmak ve uğurlama olayından söz edişi de ilgi çekicidir.

Mustafa Kemal, Refet Paşa'yı Istanbul'a gönderirken, aynı direktifleri vermişti. Gülnihal vapurunda kendisini karşılamaya gelen Tevfik Paşa'nın selâmlarını ulaştıran yaverine şöyle demişti:

— Ben, Istanbul'da bir sadrâzam tanımıyorum, Türk milletinin yegâne temsilcisi olan Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin başvekili vardır. Yalnız eski devlet büyüklerinden Tevfik Paşa'ya saygılarımı söyleyebilirsiniz!..

Bu rapor, o zaman Garp Cephesi haber alma başkanlığını yapan, sayın emekli Korgeneral Nuri Berköz'ün kurduğu teşkilât tarafından, kopya kâğıtlarından ele geçirilmişti.

HARBİYE NEZÂRETİ
MÜSTEŞARLIĞINA
LONDRA

1 — 2 kasım 1920'den, İtilâf kuvvetleri işgalinin sonu olan ekim 1922'ye kadar Türkiye'de bulunan İngiliz kuvvetlerinin çalışmasına ait aşağıdaki raporu sunmakla şeref duyarım.

Bu devre, Yakındoğu meselesinin türlü ve dikkate değer seyirlerini içine almaktadır. Bu devreler içinde bazen çok kötü durumlar ortaya çıkmıştır: Öyle ki, bir savaştan kaçınmak son derece güçleşmişti. Fakat İngiliz birliklerinin bu devreleri başarıyla atlattıklarını itiraf etmek mecburiyetindeyim.

2 — 1920 kasımının karanlık bir haftasında ortaya çıkan durumu kısaca anlatacağım:

a) Varangel ordusunun yenilmesi ve bunun Istanbul'a üzücü bir şekilde getirilmiş olması,

b) Kars'ın düşmesi,

c) Venizelos'un iktidardan uzaklaşması.

Bu olayların her biri, durum üzerinde büyük etkiler yapmıştır. Istanbul'a çok miktarda Ruslar'ın gelmesi, bunların bes-

lenmesi meselesini çok güçleştirmiştir. Bunun sorumluluğu gerçekte Fransızlar'a ait olmakla beraber, bunlara elden gelen yardımı yapmak insanlık göreviydi. İngiliz kara ve deniz erlerinin bu sıralarda Ruslar'a yaptıkları yardım, İngilizler'in sıkışık durumda olanlara göstermeleri âdet olan büyüklüğe en büyük şahittir.

3 — Bu sırada İtilâf kuvvetleri arasında meydana gelen anlaşma sonucu olarak, İngiliz kuvvetleri bir alay süvari, bir sahra topçu tugayı, iki İngiliz ve dört Hintli taburuna indirilmiştir. Aynı zamanda emrim altında ve İzmit yarımadasında İkinci Yunan tümeniyle, İkinci Akdeniz taburu vardı. Fransız kuvvetleri altı ve İtalyan kuvvetleri bir taburdan ibaret idiler.

4 — Askerî durum şöyleydi:

General Paraskevupolos Küçük Asya'da başarılı bir askerî harekât idare ediyordu. Bu harekât, Yunan ordusunun Bursa'yı ve Doğu Trakya'yı ele geçirmesiyle sonuçlandı. Kemalist ordu o vakit kuruluş devresinde idi. Bu ordu başlıca azimli ve vatansever şeflerin elinde savaşçı birliklerden kuruluydu. Bu kuvvetler hiç bir zaman önemli bir askerî güç olarak kabul edilemezdi. Şunu da söylemek gerekir ki, bu devrede Sovyetler'in etkisi gerek Ankara'da gerekse Istanbul'da kendini göstermeye başladı. Böylece İtilâf kuvvetlerinin Istanbul'da kurduğu düzeni bozacak harekette bulunan bazı kimseleri tutuklamak mecburiyetinde kaldım. Tutuklananlar içinde birçok Bolşevik ajanı da bulunmaktaydı. Bunlar, Rusya'ya gönderildiler.

5 — Biz, Istanbul'daki bu duruma 1920 kışında ve 1921 ilkbaharında bir son verebilirdik. Fakat, Kemalist ordusu gerek kuvvet gerekse kuruluşca büyüyor ve Ankara'da Yunanlılar'ı Anadolu'dan atacak ve İtilâfcılar'a Istanbul'u boşalttıracak bir ordu hazırladığı anlaşılıyordu. Yunan ordusuna pek güvenim yoktu. Bunun üzerine durumu gerektiği gibi anlatabilmek için Londra'ya çağrılmamı istedim. Bu durumu imparatorluk genelkurmay başkanı Mareşal Wilson'a ve o zamanki hükümete anlattım.

25 mayıs 1920'de numaralı bir bildiri verdim. Bu bildiri ile Istanbul'da bulunan İngiliz kuvvetlerinin müsbet bir amaca hizmet etmediklerini anladım. Benim düşüncem, elimdeki birlikler bizim kararımızı kabul ettiremiyecek kadar az ve temsil yönünden pek fazla idi. Olaylar bu hususdaki fikrimi hiç bir şekilde yalanlamadı. Bu raporda başlıca askerî esasları anlatarak İngiliz askerinin Istanbul'dan alınmasını istiyordum

6 — Venizelos hükümetinin düşürülmesinden sonra, Yunan ordusunda meydana

Fransızlar Türkler'le anlaşmak istiyorlardı. Bu maksatla Franklin Bouillon'u Anadolu'ya gönderdiler. Resim, Bouillon'un Atatürk tarafından karşılanışını gösteriyor.

gelen değişmeler bana bunların hiç bir önemli askeri hareket yapacak güçte olmadıkları kanaatini vermişti. Bence ilk hazırlıklar iyi idi. Fakat Yunan Başkomutanı ile kurmayı — bunlar arasında çok tecrübesiz subaylar vardı — hiç bir vakit önemli bir hareketi başarıya götürecek güçte değildiler.

1921 yılında meydana gelen durum, düşüncemin doğruluğunu gösterdi

Eskişehir'in ele geçmesiyle sönen bu başarıdan sonra, Yunanlılar gerek Eskişehir'in ve gerek Afyonkarahisar'ın ele geçirilmesini öngören askeri harekâta giriştiler. Bu harekâtın planı iyi yapılmıştı. Fakat bunu uygulayacak bir komutan ile kurmaylara ihtiyaç vardı. Yunan ordusu şimdilik başarılıydı. Fakat sonuç olarak bu ordunun Ankara'yı ele geçirmeye kalkması büyük bir hatâ idi. Çünkü, Ankara ele geçirilse bile Kemalist ordu ortadan kaldırılmış olmazdı. Hattâ o vakit kendi üslerinden çok uzaklaşmış bulunacaklar, ikmal güçleşecekti. Bunların düzenlenmesi için kuvvetli bir kurmay heyetine ihtiyaç vardı. Önce de söylediğim gibi, plan iyi idi, fakat Yunan ordusu Sakarya'nın doğusunda duraklayınca, Türkler bunun gerçek kuvvetini kavrayıverdiler. Sonunda ordu harekete başladığı yere dönmek zorunda kaldı. Buna karşılık Kemalistler'in Afyon'u ele geçirmelerini önlevebildiler.

7 — Bunu bir duraklama devresi izledi. Şimdi iki taraf arasında bir denge kurulmuş oluvordu. Her iki taraf da kesin bir sonuca gidemiyordu. İki tarafın moral durumu buyük bir rol oynamaktaydı. Yunan ordusu yenildiği için, büyük bir moral duşüklüğüne uğramıştı. Halbuki Kemalist ordu, düzenini ilerletmek suretiyle, Yunanlılar'ı yenebileceği kanaatindeydi. Böylece ordulardan birinin amacı vardı, öteki ise, hedef ve amacını kaybetmişti.

8 — Bu devrede Kemalistler, orduları için gerekli hazırlıkları yapmaktaydılar. Birçok yönden gizli olarak kendilerine

Atatürk'ün Istanbul'a vali olarak gonderdiği Refet Paşa, Ankara da Ataturk'le beraber bir merasim sırasında (Atatürk'ün sağında).

büyük ölçüde silâh, top, cephane verildiğine şüphe yoktu. İngilizler ise bu duruma bitaraf kalmışlardı. Savaşanlardan ne birine, ne de diğerine hiç bir surette yardım etmediler. Ben, herhangi bir tarafı tutmuş ithamında kalmamak için askerî harekâtın başlamasından evvel Yunan komutanından, ikinci tümen ile iki Adalar taburunu geri göndermesini istedim, bu isteğim kabul edildi.

9 — 1921 temmuzunda bana İtilâf devletleri kuvvetlerinin komutanlığı verilmişti. Fransız birliklerinin mevcudu hemen hemen bizimkine denkti. İtalyanlar'ın ise kuvvetleri çok azdı.

10 — İtiraf etmeliyim ki, her geçen zaman Türkler için daha başarılı oluyordu. Yunan maliyesi fenaya gitmekteydi. Ordu, moral çöküntü göstermekteydi. Yunanistan'da parti değiştikçe, ordu kademesinde de paralel olarak değişiklikler oluyordu.

11 — 1922 ilkbaharında Yunanlılar büyük güçlüklerle karşılaştılar. 1922 martında bir anlaşma sağlanması için İtilâf devletlerine baş vurmuşlardı. Aynı yılın martında Paris'te yapılan konferansın iyi bir sonuç vermesi bekleniyordu. Oysa Türkler, hattâ İtilâf devletlerinin kontrolü altında Anadolu'nun Yunanlılar tarafından boşaltılmasına dair kendilerine yapılan teklifi reddettiler. Şunu da eklemeliyim ki İtilâf devletlerinin Anadolu'yu boşalttırmaması ve Kuzey Anadolu'da Türk idaresinin kurulmaması büyük bir hatâ olmuştur. Bu, beni üzen başlıca olay oldu. Eğer bu boşaltma uygulansaydı, kuzey Anadolu ve İzmir, bugün bu üzücü olayla karşılaşmazdı.

12 — Yunanlılar o zaman başkomutan olarak General Hacı Anesti'yi tayin ettiler. Bilindiği gibi bu general önce ordusunu denetledi, ordunun bir müddet sonra İzmir üzerine ve daha dar bir cepheye çekilmesini gerekli gördü. General, aynı zamanda bir baskınla Istanbul'u ele geçirmek düşüncesine kapılarak, birliklerin bir kısmını Trakya'ya geçirdi. Fikrimce bu hareket, hiç bir zaman başarıya ulaşamıyacak olan kötü bir plandı. Istanbul'a tecavüz fikrinin kesinlikle belli olması karşısında bir bildiri yayınlayarak, Yunanlılar'a, 1921 mayısında İtilâf komiserlerinin kabul ettiği tarafsız bölgeye saldırı halinde, İtilâf birliklerinin silâhlarıyle karşılaşacaklarını bildirdim. Aynı zamanda, Kocaeli yarımadasında bulunan İngiliz birliklerinin önemli bir kısmını Çatalca hattına geçirerek Fransız generalinin emrine verdim. Fransızlar da, üç piyade taburu ile, bir süvari alayından kurul yardımcı kuvvet aldılar. Bu tedbirlerin etkisi görüldü ve Yunanlılar hücuma cesaret edemediler.

13 — Türkler, Yunan birliklerinin bu götürülüşünden faydalanarak saldırıya geçtiler. Planları iyi hazırlanmıştı. Saldırıları Afyonkarahisar bölgesinde kolaylıkla gelişti; kesin sonucu almak kararındaydılar. Fakat savaşın sonunu getirebileceklerinden şüpheliydim. Yunan ordusunun güney grubu (bilindiği gibi) yanlış hareket etti. Güçlü bir savunma yapamadı. Tarihin yazdığı büyük yenilgilerinden birine benzeyen başarısızlığa uğradı.

14 — Bu başarı dolayısıyle morali daha yükselmiş olan Türkler, dikkat nazarlarını şimdi de Anadolu'da bulunan İtilâf kuvvetlerine çevirdiler. Bu birlikler, İngiliz kıtalarıydı. Çanakkale'de Royal alayında bir, Kocaeli yarımadasında iki tabur vardı. İtilâf hükümetlerinin aralarındaki bağlantının kuvvetini göstermek kastıyle Fransız ve İtalyan komiserlerinden Çanakkale'ye veyahut Kocaeli yarımadasına birer birlik göndermelerini istedim. Bu isteğimi kabul ettiler. Bunun üzerine 12. madde de belirttiğim bildiri şeklinde bir bildiri yayınladım. Fakat Fransız ve İtalyan hükümetleri bu kararı kabul etmediler. Ve Anadolu'da bulunan askerlerinin geri çağırılmasını emrettiler. İzmit yönünde meydana gelecek her türlü ilerleyişe karşı Istanbul'u savunabilmek için, Maltepe - Dudullu hattını tutmak gerekiyordu. Bu hat, Boğaziçi'nin güneyinde 16 km.'lik bir hattı ve savunulabilecek bir hale getirilmişti. İtalyan ve Fransız hükümetlerinin Asya yönünde kendi birliklerinin kullanılmasını kabul etmeyişleri beni zor duruma soktu. Türk birliklerinin bu bölgeye yığılışı dolayısıyle gerek Kocaeli yarımadasında ve gerek Çanakkale'de yapılacak bir saldırıya karşı elimde çok az İngiliz birliği vardı. Çanakkale'yi Istanbul'daki kuvvetlerimle takviye ettim. Çanakkale hattındaki bütün birliklerimi geri çektim. İngiliz birlikleri zor durumda kaldılar. Bundan önceki iki yıl içinde tasarruf dolayısıyle kadroları azaltmaya girişmiştik. Bu tehlikeli durum meydana çıktığı dakikalarda birliklerim kımıldayacak bir durumda değildi. Yardım kuvvetleri gelinceye kadar büyük gayretler karşılığında, elimdekilerle durumu idare etmek zorunda kaldım. 15 eylül 1922'de Albay Satel Gourt'a, Çanakkale'nin savunması görevini verdim. Durum gittikçe kızışmaktaydı. Onun emri altında bir tabur, bir bölük süvari ve bir de sahra bataryası vardı. Malta'dan da kendisine iki tabur gönderildi. Muktedir ve azimkâr

kumandanların emri altında çok az olan bu birliklerin görevini yapışı her türlü takdirin üstündedir.

15 — Bu arada, donanmanın karaya çıkardığı deniz piyadeleri de siper kazıp, tel örgü yaparak yardımda bulunmuşlardır. Ben de elimde bulunan bütün kuvvetleri Çanakkale'ye gönderdim.

28'inci tümeni korumak ve gelmekte olan topçu ve piyade kuvvetlerini karşılamak göreviyle 26 eylül 1922'de General Marden'i Çanakkale'ye gönderdim. Gelen kuvvetler içinde ikinci kraliyet piyade taburu, Rayki tugayından ikinci tabur ve hava kuvvetleri birlikleri vardı. General Marden, elimizdeki arazi parçasını, kuvvetlerini yaymak suretiyle genişletti. Genişleme kuzeye kadar uzanarak Nara burnunu da içine almaktaydı. Bu bölgenin elde tutulması sonradan bize büyük menfaatler sağladı.

16 — 23 eylül 1922'de İtilâf devletlerinin notası verildi ve Mudanya konferansının yakın olduğu anlaşıldı. Bununla beraber ben, her türlü çatışmadan çekinilmesini istediğimden bu yolda emirler verdim. Fakat Türkler'in durumu az kalsın bir çatışmayla sonuçlanacaktı. Onların amacı, İngilizler'i bulundukları bölgede bağlamaktı. Önceden süvarilerden kurulu birlikleri bir çatışmaya gönüllü görünmüyorlardı. Sonradan bunların yerini alan piyadeler, bir çatışma yaratmak için emir almış gibi hareket etmeye başladılar. Durum çok kritikti. İngiliz subay ve erleri Mudanya konferansının yapılmasına kadar bir olay çıkartılmaması yönündeki kararıma ellerinden geldiği kadar yardım ediyorlardı. Emirlerimi kelimesi kelimesine yerine getiren General Marden, bana iki defa telgraf göndererek bir çatışmayı önleyemiyeceğini bildirmişti. Kendisinin sözlerinden askerin de sabrının tükendiğini, emniyetlerinin tehlikeye düşmüş olduğunu bildiriyordu. Ben de kendisine iki defa telgrafla bütün sorumluluğu üzerime aldığımı bildirdim.

17 — Bu durum karşısında olayları size bildirmek zorunluluğunda kaldım. Hükümet de gereken yardımı yapmaktan çekinmedi. Bunun üzerine birliklerimin kötü durumdan kurtarılması için Kemalist komutana, birliklerinin 1921 mayısında İtilâf komiserlerinin kabul etmiş oldukları hattın öte yönüne çekilmeleri lâzım geldiğini bildirmelerini ve bu çekilme belirli bir zaman içinde yapılmadığı halde ateş açılacağını bildirdim. Bu ültimatomu verebilmek için bütün tedbirleri almıştım. Fakat Allah'a şükürler ki, ültimatomu vermeye lüzum kalmadı. Mudanya konferansının açılmasından pek az zaman önce gerçek durumu öğrenmek sayesinde, ültimatomu vermeyişimde hükümetimin isteklerine uyacak ve barışı koruyacak bir surette hareket ettiğime inanıyordum...

18 — 3 ekim 1922'de Mudanya konferansı başladı. Konferansın devam ettiği müddetçe her gün topçu ve piyade yardım kuvvetleri gelmekteydi. Donanmamız hissolunur derecede kuvvetlenmişti. Önemli sayıda uçak da uçuşa hazır bir durumdaydı. Bu konferansın yapılışı hakkında çok söz söylemiyeceğim. Anladığıma göre bu konferans, İtilâf generalleriyle, İsmet Paşa arasında Türkiye'de bir hat seçimi için yapılan askeri bir konferanstı; Yunan ordusu bu hattın öte yanına çekilecekti. Fakat Mudanya'ya gelir gelmez, İsmet Paşa'nın yanında bulunan siyasi kişilerin İtilâf generallerinin yetkileri dışında siyasî çekişmeler yaratmak isteğinde olduklarını hissettim. Ben, bu teşebbüse şiddetle karşı koydum. Uzun ve çetin tartışmalardan sonra, elimizde bulunan yetkiler gereğince ulaşabileceğimiz son haddi belirten bir uzlaşma projesi sundum. İsmet Paşa, hükümetiyle görüşmek için, ertesi günü akşamına kadar bir zaman istedi. Ben de konuşmalar geri kalmadığı takdirde uygulayacağım projeleri hazırlamak üzere İstanbul'a döndüm. Esasen konuşmaların son bulmayacağını anlamıştım. Ertesi gün tekrar Mudanya'ya gittim. Arkadaşlarım bana konferansın havasının değiştiğini ve barış kokularının gelmekte olduğunu müjdelediler. Nihayet bir anlaşma meydana geldi ve 11 ekim 1922 sabahı imza edildi. General Mazaraki'nin başkanlığında bulunan Yunan heyetinin Mudanya'da uğradıkları çetin durumları hatırlamaktan kendimi alamıyorum. İtilâf generalleri, Yunan kurulunun bu kötü durum karşısında takındıkları tavrı takdirden kendilerini alamamışlardır.

19 — 20 ekimde başlayacağını sandığım Lozan Konferansı'nın açılmasına kadar, her şeyin sakin bir durumda gideceğini kabul ederek Mudanya'dan döndüm. Bununla beraber bir hayal kırıklığına uğradım. Refet Paşa, Büyük Millet Meclisi'nin temsilcisi olarak ve Doğu Trakya Genel Valisi adıyle Istanbul'a geldi. İtilâf generalleriyle, Doğu Trakya'nın boşaltılması için birçok görüşmeler yaptı. Bu konuşmalarda padişah hükümetinin bugünden itibaren düşmüş bulunduğunu ve kendisinin Büyük Millet Meclisi'nin emriyle Istanbul Valiliği'ni de üzerine aldığını bildirdi.

Gelecek sayımızda:
LOZAN VE SONRASI

Bizans Tarihinde

İkonoklazm Akımı

Yazan: Erdem Yücel

BİZANS tarihinin dönüm noktalarından biri de tasvir aleyhtarı olan ikonoklast devirdir. Bizans İmparatorluğu'nun zaferlerle dolu kudretli yıllarından sonra VIII. yüzyılda bir duraklama olmuş ve bunu buhranlı dinî mücadeleler takip etmiştir. Tarihte «tasvir kırıcılar», «tasvirler münazaası» ve «ikonoklast» diye isimlendirilen bu devir, imparatorluğu temellerinden sarsmış, sarsıntıları da 726'dan 842 yılına kadar bir yüzyıldan fazla devam etmiştir.

Bu yıllarda Bizans tahtına çıkan imparator III. Leon (717 - 740) iyi bir askerdi; bunun yanısıra bir devlet adamında bulunması gereken bütün özelliklere sahipti. O sıralarda devletin siyasî durumu hiç de parlak değildi. Araplar yeniden Istanbul önlerine kadar gelmişler, hem denizden hem de karadan şehri sıkıştırmaya başlamışlardı. Buna rağmen Bizans'ın denizdeki üstünlüğü Araplar'ı başarısız kılmış ve memleketlerine geri dönmek mecburiyetinde bırakmıştı.

Yeni imparatorun bu başarısı, halk üzerindeki prestijini arttırmış ve ona bazı ıslahat hareketleri yapabilmesi için gereken ortamı hazırlamıştı. Böylece III. Leon ile, saltanatına iştirak ettirdiği oğlu V. Konstantin (740 - 775), çok önceden tasarladıkları büyük bir dinî ıslahata başlamaya karar vermişlerdir.

İkonoklazm cereyanının asıl amacı, kiliseyi putperestlikten, fanatizmden kurtarmak ve bu inançta olanların nüfuzunu kırarak, zararlı faaliyetlerini önlemekti. Halkın cehaletinden yararlanmak isteyenler, başta İsâ ve Meryem olmak üzere, aziz tasvirlerinde mucizeler yaratan kuvvetler olduğunu etrafa yayıyorlar, sonra da bundan maddi gelir sağlıyorlardı. Sözü edilen mucizevî tasvirlerin önce reklamı yapılıyor ve halk da bunların bulunduğu kiliseye akın akın gidiyordu. Bu arada da beraberlerinde çeşitli hediyeler getiriyorlar, külliyetli miktarda da bağışta bulunmaktan kaçınmıyorlardı.

Diğer taraftan ikonoklazm hareketinin su yüzüne çıkmamış bir tarafı da imparator ile kilise kudretinin çarpışmasıydı. Ayrıca manastır ve kilise sayıları günden güne artıyor, buna paralel olarak arazi servetleri çoğalıyordu. Bu durum, devleti az vergi toplayabilmek gibi bir duruma düşürüyor ve dolayısıyle gelirini azaltıyordu. Bunun yanı sıra manastırlara girerek keşiş olanlar, ordunun asker, tarlaların işçiden mahrum kalmasına sebep oluyordu.

İKONOKLAST HAREKETİN BAŞLANGICI

İmparator III. Leon, 726 yılında reform hareketine resmen başladı ve bu hususdaki ilk emirnâmesini ilân etti. İmparator, tasvirleri birden ortadan kaldırtmıyor, sadece halkın gözünden uzaklaştırıyordu. Aslında bu hareket bir başlangıçtı. Emirnâmede, tasvirlerin bulundukları yerden daha yükseğe kaldırılmasından söz ediliyordu. Fakat bunu bir ikincisi takip etti ve tasvirler tamamen ortadan kal-

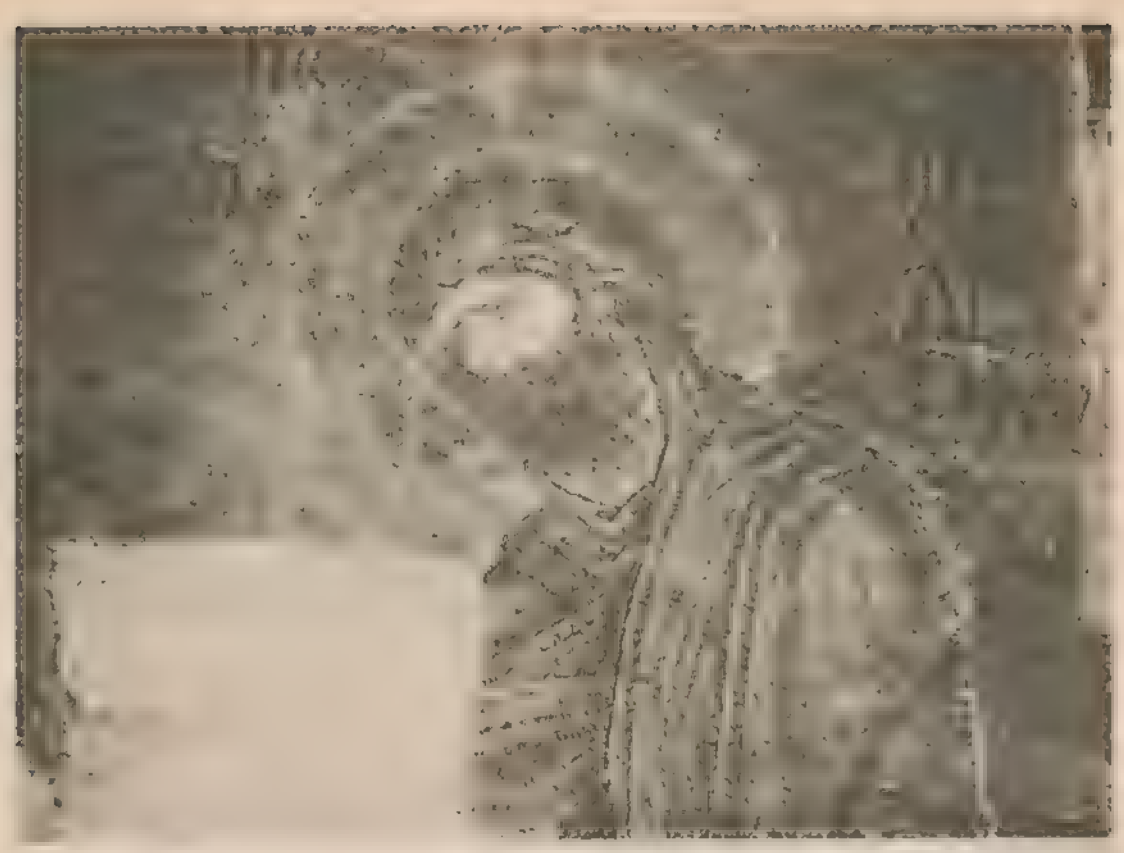

Ayasofya'daki tasvirlerden biri.

dırıldı. Tatbikata ilk defa Ayasofya yakınındaki imparator sarayının Khalke kapısında bulunan İsâ tasvirinin indirilmesiyle başlandı.

İLK OLAYLAR

Ancak bu iş hiç de düşünüldüğü gibi kolay olmamış, asker ile, galeyana gelen bazı halk kütleleri arasında tatsız olaylar çıkmıştı. Bundan sonraki ilk ciddî çatışma da bizzat imparator ile patrik arasında oldu. İmparator III. Leon, patriği sarayına çağırtarak, ikonoklazm cereyanını destekleyecek bazı belgeleri imzalatmak istedi. Patrik buna yanaşmadı ve belgeleri imzalamaktan kaçındı. Bunun üzerine istifaya zorlandı ve yerine reforma taraftar yeni bir patrik getirildi. Diğer taraftan imparatorluk camiasında, ordu bu işe taraftardı ve hareketi destekliyordu. Buna karşılık, halkın cahil ve fanatik olanları da, inandıkları geleneklerden sıyrılmayı arzu etmediklerinden memnun görünmüyorlar, direniyorlardı. Memnuniyetsiz kütlenin sayısı ise günden güne artıyor ve manastırlarda reforma ciddî bir şekilde karşı koyuyordu.

En şiddetli ayaklanma 727 yılında Yunanistan'da Kiklad adalarında oldu. İmparator III. Leon isyanı kolaylıkla bastırdıysa da, fazla bir şiddet göstermedi. Fakat V. Konstantin zamanında buradaki direnme daha da artınca, imparator şiddete başvurmak lüzumunu duydu ve birçok keşiş idam edildi. Bunun sonucu olarak Istanbul'da da bazı manastırlar kapatıldı. Bundan başka imparatorluğun muhtelif yerlerinde, ufak çapta ayaklanmalar oldu. Fakat III. Leon ve V. Konstantin bunları başarı ile bastırdılar. İmparator III. Leon, daha da kurnazca hareket etti, reform hareketini yalnız kuvvet zoruyla değil, dinî yönden de ele aldı. Bu sebeple topladığı bir konsülden ikonoklazm hareketinin ruhuna uygun, istediği gibi kararlar aldı. Resimlere ibâdet yasaklandı ve İsâ'nın ilâhî cevherinin zarar göreceği gerekçesiyle de resminin yapılamıyacağı, ancak İncil'de belirtilen sembolü ile temsil edileceği kararlaştırıldı.

İmparator bu kararları aldıktan sonra, fanatik çevrelerle mücadeleye daha da şiddetle başladı, kiliselerin duvarlarında kalan fresk veya mozayıklar kazındı, manastırların arazilerine el konuldu, baş kaldıran keşişlerin bir kısmı da idam edildi.

İKONOKLAZMA MUHALİF OLANLARIN GALEBESİ

İkonoklazm hareketi başarı sağlamıştı. Fakat önce imparator III. Leon'un arkadan da V. Konstantin'in ölümünden sonra tahta çıkan VI. Leon (775 - 780) kendinden önceki imparatorların izinden yürüdü. Onun da ölümü üzerine, henüz on yaşında bir çocuk olan oğlu VI. Konstantin (780 - 797) tahta çıktı. Aslında durum göründüğünden farklıydı. Zira devleti onun adına annesi Eireni idare ediyordu ve o da ikonoklazm cereyanına karşı idi. Bu yüzden de, kısa bir süre içerisinde tasvirler yeniden meydana çıktı ve her şey eskisi gibi oldu. Eireni, bu işte son derece kurnaz davrandı; önce papa ile yakınlık kurdu ve sonra da tasvirlere karşı olanları yavaş yavaş görevlerinden uzaklaştırdı. Bu arada tasvir aleyhtarı olan imparatorun hassa ordusu da terhis edilince, imparatoriçenin arzusunu engelleyecek artık hiç bir kuvvet kalmamıştı.

Bu arada cahil halkın yaptığı taşkınlıklarla bazı önemli olaylar meydana geldi. Keşişlerin kışkırttığı bu hareketlerde öylesine ileri gidilerek vahşiyâne hareket edildi ki, ikonoklast imparatorların mezarları açıldı, cesetleri sokaklarda sürüklendi. Bütün bu olaylara göz yuman Eireni, sadece kocası IV. Leon'un mezarının açılmasına izin vermedi ve onun ölüm döşeğinde nâdim olduğunu, tasvirler lehinde sözler sarfettiğini söyledi. Diğer taraftan sarayda, annesi Eireni'nin tahakkümü altında yaşayan imparatorun yaşı ilerledikçe, resim aleyhtarı olduğu görüldü. İmparatoriçe Eireni, oğlunun ikonoklazm fikre taraftar olduğunu anlayınca, onun aleyhine döndü, önce yanındakilerden ayırdı ve sonra da gözlerini oydurarak sürgüne gönderdi.

İKONOKLAZMIN YENİDEN HÂKİMİYETİ VE SONU

İmparatoriçe Eireni bir süre Bizans'ı kendi namına idare etti ise de, bu durum pek fazla uzun sürmedi, anî bir hükümet darbesi ile Midilli adasına sürgün edildi ve orada öldü.

Bizans tahtının yeni imparatoru Nikeforos (802 - 811) kendisinden önceki ikonoklazm taraftarı olan imparatorların izinden yürüdü ve manastırları yeniden baskı altına aldı. Ondan sonra gelen ve tarihte Ermeni Leon ismiyle tanınan V. Leon (813 - 820) da aynı şekilde hareket

Ayasofya'daki tasvirlerden: Hz. Meryem.

İznik Koimesis kilisesindeki Hz. Meryem ve İsâ tasviri.

etti. Bu arada Ayasofya'da 815 yılında toplanan ruhanî bir meclis, III. Leon'un bu konudaki kararnâmesinin yeniden yürürlüğe girdiğini ilân etti.

Bizans tarihleri V. Leon'dan sonra tahta çıkan II. Mikael (820 - 829) ile Thephilos'u (829 - 842) son ikonoklast imparatorlar olarak göstermektedir. İmparator Thephilos'un ölümü üzerine Erken Bizans (527 - 726) ve Orta Bizans (842 - 1204) devirleri arasında bir geçiş olan ikonoklazm devri de kapandı. Bu kapanışta da en büyük rolü gene bir kadın oynadı. Thephilos'un karısı Teodora, kocasının ölümünden sonra nâib oldu ve bu arada meydana gelen karışıklıkları, manastırların baskısını, tasvirlere yeniden ibâdetle önledi. Bunun üzerine toplanan yeni bir dinî konsül de, parlak bir törenle ikonoklast devrin kapandığını ilân etti.

İKONOKLAST DEVRİN SANATI

Bizans tarihinde önemli bir yeri kaplayan ikonoklazm hareketinden, sanata yer vermeyen karanlık bir devir olarak söz edilmişse de, gerçekte bu yanlıştır. Erken ve Orta Bizans devirleri birçok değerli eserler vermiştir. Sanat bakımından zengin iki devir arasında sanattan mahrum bir intikalin olamıyacağı da aşikârdır. İkonoklast devrin de bir sanatı vardı; iç süslemede dekoratif mozayıklara geniş ölçüde yer verilmiş, dinî olmayan konuların üzerinde büyük bir ustalıkla durulmuştur. Nitekim, o devirden günümüze her nasılsa gelebilmiş ve bir azizin hayatını söz konusu eden bir belge vardır. Bunda ikonoklastların kilise ve manastırlardaki figürlü tasvirleri tahrip ettikleri, bunların yerlerine de bitki, manzara resimleriyle, günlük hayattan alınma sahnelerin yapıldığı ifade edilmiştir.

Bir diğer yazılı belgede de Papa II. Gregorius, imparator III. Leon'a yazdığı mektubunda, kilise duvarlarının çıplak bir hâle geldiğini, dinî resimler yerine de bir takım mânasız resimlerin yapıldığından şikâyet etmektedir. Bir başka vesikadan da V. Konstantin'in Blakherna sarayında İncil'den alınma sahneleri kaldırtarak yerlerine tabiattan alınma resimler yaptırdığını öğreniyoruz.

Bütün bunlardan, ikonoklast devirdeki başlıca süsleyici elemanların çeşitli bitkiler, hayvanlar, mimarî yapılarla, günlük hayattan alınma sahneler olduğu anlaşılmaktadır.

Dârüssaâde Ağaları

Yazan: Dr. Sedat Kumbaracılar

KIZLAR - AĞASI da denen dârüssaâde ağasının saraydaki başlıca görevi, harem-i hümâyûnun kapısını muhafaza etmekti. Dârüssaâde de denilen çift kapılı, masif tunctan yapılmış harem kapısı, kızlar - ağasının işaretiyle, dualar okunarak açılır ve kapanırdı.

Harem kapısını beklemekten başka, harem-i humâyûnda bulunan şuh, dilber, birbirinden güzel yüzlerce cariye ile ilgilenirdi. Cariyeler dairesi, harem-i hümâyûnun en ilgi çekici bir kısmı idi. Bu dairenin dar ve kasvetli odalarında hayatlarını sürdüren cariyelerin hayat hikâyelerini ilk olarak dârüssaâde ağaları öğrenir, onlara bazen şefkat gösterir, bazen sert çıkışlar yaparak cezalandırırdı.

KIZLAR - AĞASININ DAİRESİ

Bu daire, harem-i hümâyûn kapısı yanında bulunuyordu. Harem'e girilince ilk planda bulunan daire, Vâlide - sultanların dairesiydi. Bu sebepten Vâlide - sultanlarla yakın ilişiklikler kurarlar ve haremin sırlarını öğrenirlerdi.

Saraya alınan bir harem ağası, «en aşağı» diye anılırdı. Kızlar - ağasının eteğini öper «oda lalası» ile «hasıllı»ların en eskisi «baş kapı gulâmı» na gönderilerek deftere yazdırılırdı. Harem-i hümâyûn kapısını bekleyen «en aşağı», beş nefer kapıdan hiç ayrılmazlardı. Yeni bir ağa deftere geçirildiği zaman, «en aşağı»lıktan «acemi ağa»lığa geçerlerdi. Acemilerin en eskisi, «nöbet kalfası» olur, harem-i hümâyûn kapısının anahtarlarını yanında saklardı. Böylece birçok ocak vazifelerinde bulunduktan sonra bir ağa ancak dârüssaâde ağası olabilirdi.

TARİH BOYUNCA GELMİŞ OLAN KIZLAR - AĞASINDAN BAZILARI

Dârüssaâde ağası, sarayın yüksek şahsiyetlerinden biriydi. Nüfuzu vardı. Bunlar arasında sadrâzamları yerlerinden oynatan, hattâ öldürtenlere de rastlanmıştır.

Son padişah VI. Sultan Mehmed Vahideddin'in kızlar - ağası Anber Ağa, dârüssaâde ağalığının son günlerini yaşamıştı.

Kızlar - ağaları arasında kendilerini siyasete kaptıranlar da bulunmuştur. Bunlardan biri, Sultan Abdülhamid'in kızlar-ağası Abbas Ağa idi. 31 mart vak'asıyle alâkası görülmüş ve usulen yapılan bir soruşturmadan sonra, dîvân-ı harp kararıyle, Beşiktaş Camii önünde asılmıştır. Ağayı, darağacına götüren başlıca sebep, Abdülhamid'in yakınlarından birisi olmasıydı. Asıldıktan sonra, isyanla alâkası olmadığı söylenmiştir.

Hekimbaşı Behçet Efendi'nin biraderi İlyas Efendi yazdığı hâtırâtında, 1239 Hicrî yılında vazifesinden affedilen dârüssaâde ağası Hâfız İsâ Ağa'dan bahsetmektedir. İsâ Ağa çok sevilen ve sayılan bir ağaydı. Bununla beraber silâhtarağa onu kendisine düşman bilmekteydi. II. Sultan Mahmud'a tesir ederek, onu bir cuma selâmlığından evvel vazifesinden uzaklaştırmasını başarmıştı. Biçare İsâ Ağa, ne olduğunu şaşırmış ve nesi var nesi yoksa müsadere ve zabt edileceğini öğrenince fenalıklar geçirmiş ve apar topar Şam'a sürülmüştü. İsâ Ağa'ya acıyanların araya girmesiyle, Ağa, Konya'ya vardığı zaman, kendisine elbiselerinden bir kısmı gönderilmiş ve Şam'a vardığı zaman müsadere edilen servetinden kırk kese altın ihsan edileceği bildirilmişti. Ağanın büyük servetinin satışı enderûnda aylar sürmüş ve satıştan elde edilen altı bin beş yüz kese altın, hazineye îrat kaydedilmiştir.

HAREM AĞALARININ HAYAT HİKÂYESİ

Harem ağası olarak yetiştirilenlerin kalplerinde, hilkatin verdiği bir haktan mahrum edilmekten mütevellit derin bir infial vardı. Bunlar harem-i hümâyûnda toplanmış dilrübâ yüzlerce cariye arasında inzibatı temine memurken, hissettikleri mahrumiyetin acısını hiç bir zaman unutamamışlardır. Bu sebepledir ki ellerindeki gümüş kamçılarla sarayın yüksek duvarlarla çevrilmiş bahçelerinde dolaşan cariyelere bazen eziyet etmekten duydukları zevki izhardan çekinmemişlerdir.

Yakın vakte kadar rastlanan harem ağalarının ölmeleriyle Türkiye'de hiç bir harem ağası kalmamıştır. Cumhuriyet'in ilânı sıralarında düşkün hâle gelmiş olan olan harem ağaları, aralarında bir yardımlaşma cemiyeti kurmuşlarsa da, mensuplarının gitgide azalması sebebiyle bu cemiyet ömürlü olmamış ve tarihe karışmıştır.

Harem ağalarının bir de saray mensuplarına para istikrazı yapan ve «Agavat Sandığı» diye anılan bir teşekkülleri vardı. Bu sandık da günün birinde sahipsiz kaldığından aynı akıbete uğramıştır.

Padişahlığın kalkmasıyle, Şehâbeddin ve Mehmed isminde kardeş olarak bilinen iki harem ağası, İçerenköy'de bir köşk satın alarak oraya yerleşmişlerdi. Her ne kadar kardeş olarak biliniyorlarsa da, gerçekte bunlara ahret kardeşi demek daha doğruydu.

Harem ağası denince akla, siyah insanlar gelirdi. Pek eski zamanlardan beri Mısır ve Trablusgarb taraflarındaki bazı yerlerde harem ağası yetiştirmek için nefret edici bir yol tutmuş olanlar, Afrika'nın bazı yerlerinden çalmış oldukları küçük zenci çocuklarını, acıklı bir ameliyatla erekliklerinden mahrum ederlerdi. Bu ameliyat çok iptidaî bir şekilde yapılırdı. Şehâbeddin ve Mehmed Ağalar da bunlardandı. Biri şişman, ötekisi zayıf, uzun boylu idiler. Çok hürmetkâr insanlardı. Hayatlarında terbiye ve nezaketten başka akıllarında bir şey yer etmemişti. Şehâbeddin Ağa'nın ölmesiyle yalnız kalan kardeşine hayat daha güç gelmeye başlamıştı. Hastalığını bana tedavi ettirdi. İdrar yolundan şikâyeti vardı. Tenasül uzvu, yapılmış olan operasyonda tamamen yok edilmiş olduğundan, sonda güçlükle yapılabilmişti.

KIZLAR - AĞASI HAKKINDA SÖYLENENLER

Aleyhlerinde çok şey söylenmiş ve hattâ XVIII. asrın sonlarına doğru bir de kitap yazılmıştır.

Köprülü Kütüphanesi'nde bulunan «Risâle-i Teberdârîye fî Usûl-i Agay-ı Dârüssaâde» ismindeki eserde, aleyhlerinde çok şayânı dikkat şeyler yazılmıştır. Eseri yazan, eski saray baltacılarından Derviş Abdullah Efendi'dir.

Şu meşhur hikâye, bir dârüssâade ağası için söylenmiştir:

Ruslar'la ardı arkası kesilmeyen savaşlardan biri oluyormuş, diğer taraftan, memleketin birçok yerinde de isyanlar baş gösterdiği bir zamanda, vaktin padişahını düşünceli gören kızlar - ağası:

— Şevketlûm niçin öyle düşünüyorsunuz, hele bir irade buyurunuz, biz gider o Moskof'un tacını, tahtını devirir geliriz demiş.

Bunun üzerine padişahın:

— Yâ Rabbî şu harem ağasına verdiğin akıldan bana ihsan edeydin de hiç olmazsa bir gececik rahat uyuyabileydim, de-

Kızlar - ağası.

diği söylenmektedir.

Hükümet işlerine karışmalarından çok defa fenalıklar meydana gelmiştir: 1026 Hicrî yılında, I. Sultan Ahmed'in ölümüne kadar tatbik edilmekte olan tevarüs sistemi değiştirilmiş ve padişahın kendinden olan en büyük evlâdı yerine hayatta olan en yaşlı şehzâdenin tahta oturması imkân dahiline sokulmuştu. Buna rağmen eski usulün hararetli taraftarı olan harem ağaları, padişahın oğlu Genç Osman'ın etrafında toplanmışlardı. Halk ise en yaşlı şehzâde olan Mustafa'yı istiyor, «Büyük varken, küçük olmaz diyorlardı». Ulemâ ve ocaklılar da halktan yana idiler. Neticede Şehzâde Mustafa'ya biat edildi ise de, bundan memnun olmayan harem ağaları, el altından eşkiyalarla anlaşarak, onları saraya hücum ettirdiler. Sultan Mustafa şaşırmış ve dârüssaâde ağası Süleyman Ağa'dan yardım istemişti. Süleyman Ağa ise:

— Cümle ocaklı, şevketlû padişahımızı istemezler, diyerek düşmanlığını açıkça ortaya koymuştu.

Sultan Mustafa tahttan indirilmiş, Genç Osman padişah olmuştu.

Nüfuz kazanan kızlar - ağası, birçok kimselerin katledilmesine sebep oluyor ve birçok kimseler de görevlerinden uzaklaştırılıyordu.

VÂLİDE - SULTÂN'I DAHİ OĞLUNDAN AYIRMIŞLARDI

1049 hicrî senesinde ölen Sultan Murad'ın yerine Sultan İbrahim gelmiş, böylece devlet işlerine ağalar yine karışmaya başlamışlardı. Çok geçmiyor, bir vezir değişiyor, yerine bir başkası geliyordu. Girit kumandanlarından Hanya Fâtihi Kapdan Yusuf Paşa bile öldürtülmüştü. İbrahim'in annesi Kösem Vâlide - Sultan, bu hali beğenmiyor ve oğluna» oğlum sık sık vezir değiştirmek devletin çökmesine sebep olur, bu karaların sözleriyle hareket etme» diyorsa da sözünü geçiremiyordu.

Harem ağalarının teşvikiyle çok geçmemiş, Vâlide-Sultan harem bahçesinde bir

Harem ağalarının, zamanında son günlerini yaşadıkları VI. Sultan Mehmed.

Harem ağalarının teşvikiyle tahta çıkartılan Sultan Genç Osman.

daireye hapsedilmiş bulunuyordu.

Sultan İbrahim tahttan indirildikten sonra, padişah olan küçük şehzâde Mehmed'in annesi Mahpeyker Sultan, harem ağalarına karşı Kösem Vâlide - Sultan'la birleşmişti. Harem ağalarını toplayarak: «Kendi halinizde olunuz, gerek harem ve gerek devlet işlerine karışmayınız, Sizin harem kapısında oturmaktan başka göreviniz yoktur,» şeklinde ültimatom vermişlerdi. Diğer taraftan harem ağalarıyle fazla yüzgöz olmuş cariyeler de saraydan çıkartılarak esir pazarlarına gönderilmişti.

KÖSEM SULTAN'IN HİDDETİ

Kızlar ağası, «Kabahatimiz nedir, bilelim,» dediği zaman, Vâlide - Sultan kükremiş:

— Hey bre kara hınzırlar, daha cürmünüzü bilmezsiniz, Sultan Osman fitnesini eylediniz ve cariyelerle bir olup oğullarımla benim arama nifak sokup beni bahçe ve yalı köşelerine terk ettirdiniz. Oğlum Sultan İbrahim feryad ederek şehit oldu. Şimdi nûr-ı dîdem arslanım Sultan Mehmed'i belâya mı uğratacaksınız, demiş ve bununla da kalmamış, kızlar ağasını herkesin önünde dövdürmüştü.

Harem ağaları buna rağmen bir türlü uslanmıyorlardı. Her iki Vâlide - sultanın aralarını açmak için ellerinden geleni yapıyorlardı. Bu defa da muvaffak olmuşlardı. Kösem Vâlide - Sultan Mahpeyker'in ağır basmasıyle haremin loş bir dehlizinde boğdurulmuştu.

Böylece harem ağaları tekrar idareyi ellerine almışlar, istemedikleri vezirleri değiştirmeye başlamışlardı. Zorbalara haber gönderirler, onlar da elleri altındaki haşeratı isyana teşvik ederlerdi. İsyan başlayınca kızlar ağası sahte tavır takınır:

— Padişahım korku üzere olmayasınız, kul padişahınızdan razıdırlar, ol veziri istemezler, derlerdi. Vezir derhal işinden edilir, başka birisinden rüşvet alınarak vezirliğe getirilirdi.

Kuruluşunun 100. Yıldönümü Münasebetiyle

Ormancılık Teşkilâtımız

Yazan : Kerim Yund

BİR ülkenin iç denizi kadar önemli, milli savunması gibi değerli bulunan ormanlar, bugün Tanrı vergisi ağaç topluluğu olmaktan çıkmış, insan eliyle ekilip dikilen, bakılıp büyütülen, kendine göre bir eğitimi olan bir çeşit yurttaş olmuştur.

Bunca değer taşıyan ormanlarımızı, «Orman Kanunu» deyimindeki gibi kabalık [illegible]ğı görmek elbette ki bir kutlu varlığı tanıyışın en geri bir örneğidir. Turkler, Türkiyeliler, ormanlarını çok eski çağlardan beri tanıyıp, ürunlerinden faydalanmışlardır. Kara sabanı ağaçtan kesip toprağı işleyen Âdem baba, kendisini Tanrı elçisi olarak tanıyanları kurtarmak için, ormandan kereste yapan Nûh Peygamber, ilk kazmayı bulan Sumerli, elbetteki ormancılığın piri sayılacaktır. Başka deyimle, ormanla insanın ilgisi Âdem babadan başlar. Her milletin efsanelerinde ağaç, orman, yeşillikle ilgili konular vardır. Türk milletinin geçmişinde de durum boyledir.

Bazı milletler, orman işlerini düzen altına almıştır. Osmanlı Türkleri de bu yolda emek çekmiştir. Fâtih Kanunnâmesi'nde ağaçla ilgili maddeler bulabiliriz. Donanma ihtiyacı için kereste eminlikleri, Istanbul saraylarının gereği için Hatap eminlikleri vardı.

Tanzimat'ın ilânından sonra Mustafa Reşid Paşa ve arkadaşları Âli ve Fuad Paşalar'ın yurdumuza getirdikleri yenilikler arasında bir de memleket ormanlarını işletme düşüncesi vardır. Bu iş için de Avrupalılar bilhassa Fransızlar'ın tavsiyeleriyle ormanlarımızı işletmek istiyorsak, ilk önce teknik bilgi sahibi personel yetiştirilmesi tavsiye edilmiş. Fransa'dan ve başka ülkelerden gelen uzmanlar eliyle Istanbul'da Bâbıâli'de 1857 yılında «Orman Mektebi» adı ile Fransızca öğretim yapan okul açılmıştır. Bu okulun müdürü Tassy (1816 - 1895) adlı bir Fransız ormancısı idi.

Bu okul ilk mezununu verdiği yıl, henüz ülkede bir orman teşkilâtı olmadığından mezunlar tayin edilememiş, geçici olarak başka işlerde görev almışlardır.

ORMAN TEŞKİLÂTININ KURULMASI

Fransa'dan uzman olarak getirilen Tassy, Nafia Nezâreti'ne bağlı Meclis-i Maâbir'de âzâ, ikinci reis, sonraları reis de olmuştur.

Türkiye ormancılığının mimarı, kurma-

yı olan Tassy'nin çalışmaları:

1) Orman okulunun açılması,

2) Orman Nizamnâmesi'nin hazırlanması,

3) Ormanlarımızın keşfi

4) Orman teşkilâtının kurulması, çevresinde özetlenebilir.

Tassy, orman teşkilâtının hazırlıklarını yaptıktan sonra, fakat kurmadan yurttan ayrılmıştır.

İlk orman teşkilâtı Maliye Nezâreti'ne bağlı olarak 1869 yılında kurulmuştur. Daha sonraları bu teşkilât değişik bakanlıklara bağlanmıştır.

1869 yılına ait salnâmede, Maliye Nezâreti'ne bağlı olarak bir «orman meclisi» bulunduğunu görüyoruz.

«Turkiye'de Ormancılık Heyeti» kitabının yazarı Bricogne ise, Türk ormancılık tarihi bakımından çok önemli olan kitabında, kurulan teşkilâtın, Orman Genel Müdürlüğü olduğunu yazar. İlk Orman Genel Mudurü'nün Aristiti Baltacı adında bir zat olduğunu bildirir. Bu genel müdürlüğün ayrıca «Orman Meclisi» adlı bir topluluğu olduğunu da kitaptan öğreniyoruz. Bu kitapta, «Orman Islâhat-ı Umumiyesi Lâyihası'nda da, Orman Nizamnamesi'nin yayın tarih olan 1868 tarihinden önce, Orman İdaresi namıyla bir idare mevcut olmayıp, nizamnâme-i mezkûrun neşri ile beraber Maliye Nezâreti'ne bağlı olmak üzere Orman Müdüriyet-i Umumiyesi suretinde teşekkül etmiş» denmektedir.

1869 salnâmesinde (Orman Meclisi)nden söz edilip, meclis reisinin Aristiti Bey olduğu, değişmez ve geçici üyeleri bulunduğu, başkâtip ve muhasebe memuru olduğu yazılıdır.

Sadık Paşa, Avrupa görmüş, ormancılığın ülkede gelişmesini isteyen değerli bir vezirdi. Bir yıl sonra yani 1870'de Evkaf Nâzırı oldu. Sadık Paşa'nın lâkabı «Kara Vezir» idi. 1871'de yine Maliye Nâzırı oldu. Mahmud Nedim Paşa'nın sadâreti zamanında Maliye Nezâreti'nden azledildi. Fakat çok geçmeden üçüncü defa Maliye Nezâreti'ne getirildi. Çeşitli görevler yapan Sadık Paşa, 1878'de başvekil oldu. 1901 yılında öldü.

İlk Orman Genel Müdürümüz Aristidi Baltacı, Fransa'da Saint Barbe Koleji'nde okudu. 1853'te Londra'ya gitti. Bir yıl kadar kaldı. 1854'te Atina yolu ile Istanbul'a döndü.

Aristiti Baltacı, Istanbul'da çeşitli görevlere tayin edildi. 1865 yılında «Meclis-i

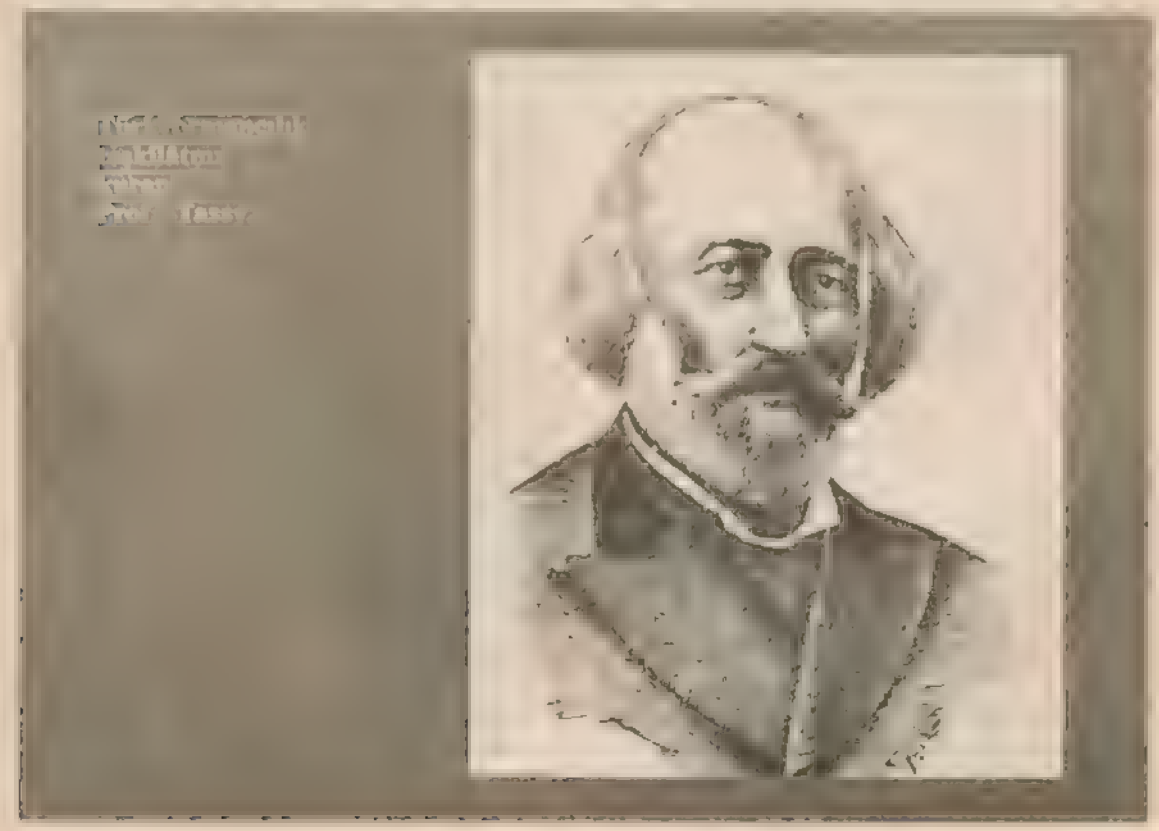

Orman Bakanlığı.

Hazain» âzâsı oldu.

1869 yılında Baltacı'yı ilk Orman Genel Müdürü olarak görüyoruz. Bricogne şöyle der:

İlk ve belki de en iyi genel müdür Baltacı'dır. Doğruluktan ayrılmadı. Selim düşünceli, karakterli idi. Oyalanmadan, en kestirme yollardan giderek amaca varmayı istiyordu.

Umum müdürlüğe ek olarak tayin edildiği nezâret muavinliği memuriyeti dolayısıyle orman işlerine yeter derecede zaman ayırmaya imkân bulamıyordu. Bununla beraber, orman idaresinin ilerlemesi birinci emeliydi. Bu ilerlemenin orman idaresinin kuvvetli bir muhtariyeti, vazifeleri ve yetkisi belirtilmiş bir ormancı zümresi sayesinde mümkün olduğunu anlamakta gecikmedi. Buna dair bir nizamnâme tasarısı kaleme aldı ise de, ne yazık ki bu tasarı, Danıştay'da gerektiği kabule mazhar olamadı. Bu durumdan izzeti nefsi kırılan Aristiti Bey de vazifesinden çekildi.

ORMAN GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

Teşkilât bakımından birçok nezaretlere ayrıca Orman Nezâreti'ne de bağlanan Orman Genel Müdürlüğü, mütareke yıllarına kadar Istanbul'da yaşamıştır. 23 nisan 1920 yılında Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümeti kurulunca, orman işleri önce, İktisat Vekâleti bünyesinde bir umum müdürlük olarak yürütülmüş, sonra çeşitli bakanlıklara bağlanmış, en sonunda Tarım Bakanlığı'na bağlanmış, Birinci Demirel kabinesinin son günlerinde «Orman Bakanlığı» adıyle bir bakanlık kurulmuştur. Böylece orman teşkilâtı en son kata ulaşma bahtiyarlığını elde etmiştir.

ORMAN BAKANLIĞI

Cevdet Sunay'ın 7 ağustos 1969 gün ve 4/726 sayılı yazılarıyle, ikinci beş yıllık kalkınma planının ön gördüğü hedef ve tedbirlerin daha hızlı ve etkili bir şekilde gerçekleştirilmesini sağlamak amacıyle, Orman Genel Müdürlüğü hizmetlerinin 4951 sayılı kanunun I. maddesine göre Tarım Bakanlığından alınması ve yeni kurulan Orman Bakanlığı'na bağlı olarak yürütülmesi uygun görülmüştür.

İlk Orman Bakanı Sabit Osman Avcı idi. İkinci Demirel kabinesinde Orman Bakanlığına, Yüksek Orman Mühendislerinden ve Samsun Milletvekili Hüseyin Alper getirilmiştir.

Orman Bakanlığı'nın kurulmasının eski Orman Genel Müdürlüğü'ne neler getirip götüreceği henüz bakanlık teşkilât kanunu çıkmadığı için kestirilemez.

Tarih Boyunca

İnsanların Yedikleri İçtikleri

Yazan: Cemil Yener

İNSANOĞLUNUN aslını ve varlığını nereden geldiğini araştıran bilginler, dünyamızın birçok yerlerinde kazılar ve araştırmalar yaparak, günümüzden yüz binlerce, milyonlarca yıl önce yaşamış olan birçok hayvanlara ait kemikler ve başka kalıntılar ele geçirmişler. Bu kalıntılar arasında, bugün artık bulunmayan ama, yapısı bakımından insanın atası olduğu sanılan bir hayvanın da kemikleri var. Vücut yapısında bu hayvanın ot yediği anlaşılıyormuş; yavaş yavaş da et yemeye alışıyormuş. İlkin, kolay yakalanabilen kaplumbağa, kurbağa, sıçan gibi hayvanları avlamakla işe başlamış.

Hayvanlardan alınan et, yumurta ve süt gibi besinler, ota göre pahada ağır ve yükte hafiftirler; yani ottan daha çok besler ve enerji sağlarlar. Et yemeye başlayan bu varlık da, daha kuvvetli ve daha enerjik olmuş. Uzakları görüp, rızkını bulmak için iki arka ayağı üzerinde yürümeye başlamış. Böylece serbest kalan ön ayakları, zamanla el olmuş; baş parmak, öbür parmaklarla karşı karşıya gelerek tutma ve yapma işi görmeye başlamış. Bunlarla, düşmanlarıyle boğuşmak ve yiyeceği hayvanı avlamak için âlet yapmış. Sonra daha kullanışlı, göreceği işe daha elverişli âlet yapmak isteği beynini geliştirmiş. Gelişen beyin de konuşmasını sağlamış.

Konuşuncaya kadar bir hayvan olan bu varlık, konuştuktan sonra insan olmuş.

Bu gelişmelerin her biri yüz binlerce yıl sürmüş tabii; ama insan, eski besini olan otu da büsbütün unutmamış. Onun için sebzeler ve meyvalar, yiyecekleri arasında büyük bir değer taşıyormuş...

İnsan, insan olduktan sonra, avladığı hayvanları, kırlardan topladığı otları, kökleri ve meyveleri, hattâ öldürdüğü başka insanları çiğ olarak yermiş. Sonra, yıldırımların yaktığı ormanlardan aldığı ateşle yiyeceklerini pişirmeyi, ağaçtan yaptığı silâhların sivri uçlarını yakarak sertleştirmeyi başarmış.

KUTSAL KİTAPLARA GÖRE

Kur'ân-ı Kerîm'de kısaca, Tevrat'ta ise uzun uzadıya anlatıldığına göre, Tanrı, Hz. Âdem ve Hz. Havvâ'yı yarattıktan sonra, ikisini de Cennet'e yerleştirmiş ve orada bulunan bütün nimetlerden faydalanmalarına izin vermiş. Yalnız bir ağacın meyvesinden yemelerini yasaklamış.

Âdem'i yarattıktan sonra Tanrı, bütün meleklere, ona secde etmelerini emretmiş; bütün melekler hemen secdeye varmışlar. Yalnız şeytan, kafa tutmuş; bu yüzden de Cennet'ten kovulmuş. Felâketinin sebebi olan Âdem'e karşı kin besliyor, fırsat kolluyormuş. Bir gün yılanın karnına saklanıp, Cennet'e girmiş; Hz. Havvâ'yı kandırarak yasak meyveden yedirmiş. Hz. Havvâ da, Hz. Âdem'e yedirmiş. İkisi birden Cennet'ten kovulup yeryüzüne inmişler.

Yasak meyvenin ne olduğu kutsal ki-

taplarda yazılmamış ama, bunun elma olduğunu tahmin edenler var. Bir efsaneye göre, yasak meyve buğdaymış. Cennetin başka meyvelerini yiyenler, dışarı çıkmak ihtiyacı duymazlarmış. Buğdayı yiyince dışarı çıkmak isteyen suçlular, meleklere, nereye gideceklerini sormuşlar. Melekler de onlara, Cennet'te bu ihtiyacı karşılayacak bir yer bulunmadığını söyledikten sonra, uzaktan bir nokta gibi görünen Dünya'yı göstermişler. Onlar da Dünya'ya gelmişler ve bir daha Cennet'e dönememişler.

Âdem'le Havvâ, yeryüzüne geldikleri zaman çıplakmışlar. Birbirlerinden utanarak yanıbaşlarında bulunan incir ağacının yapraklarıyle örtünmeye çalışmışlar. Onun için, incir yaprağı pis kokarmış.

Bilginlere göre, insanı hayvanlıktan kurtarıp insan yapan, din kitaplarına göre de onun, melekler gibi Cennet'te yaşamasını engelleyen, bu kötü dünyaya gönderip acı çektiren şey «yemek» tir, boğazıdır. İki kaynak da, yiyeceklerin insan yaşayışına yön vermekte büyük rol oynadığı, üzerinde birleşiyor.

Yeryüzündeki yiyeceklerin keşfine kimler tarafından başlandığı kesin olarak bilinmiyor ama, Çin'de, Orta Asya'da veya Kuzey - Batı Hindistan'da başlanmış olabileceği tahmin ediliyor. Üzerinde daha çok durulan bir tahmine göre ise, yeryüzünün ayrı ayrı bölgelerinde yapılan buluşlar, Mezopotamya, Çin, Akdeniz, Ege ve Hindistan dolaylarına gelip yoğunlaşmış ve böylece büyük medeniyetler doğmuştur. Bu yayılmada göçlerin büyük rolü olmuştur.

Tahminlere göre insanoğlu, çağımızdan dokuz, on bin yıl önce tarım yapmaya ve hayvan beslemeye başlıyor; beş, altı bin yıl önce de yazı yazmaya. Bugün elimizde bulunan yazılı metinlerden anlıyoruz ki, bundan üç, dört bin yıl önce Mısır, Mezopotamya, Anadolu, Suriye ve Ege dolaylarında buğday, çavdar, mercimek, bakla, üzüm, incir, elma, hurma, nar, zeytin, susam, soğan, sarmısak, koyun, sığır, domuz, at, deve ve kümes hayvanları yetiştiriliyor ve besleniyordu.

Bununla birlikte Asya, Avrupa ve Kuzey Afrika dışında kalan ülkeler insanı, bu gelişmelerden XV. yüzyılda yapılan keşiflere kadar habersiz kaldı. Amerika keşfedildiği zaman, Kuzey Amerika yerlileri yalnız hindi ile köpeği evcilleştirmişlerdi. Güney Amerika'nın Peru bölgesi yerlileri de lama denilen bir çeşit hayvanı. Her iki Amerika yerlilerinin tarımı, yeri bir çomakla delip, içine tohum bırakmaktan ibaretti. Orta ve Güney Afrika, Avustralya ve uzak adalarda yaşayan yerliler ise, ne tarımı, ne de hayvan beslemeyi biliyorlardı. Buralarda yamyam topluluklar da az değildi. Afrika ve Avustralya'nın dağlık ve ormanlık köşe bucağında bugün bile eski hayatlarını sürdürenler, hattâ yamyam olanlar vardır. Bengal körfezinde bulunan Andaman adası yerlileri, yakın zamanlara kadar ateş yakmasını bile bilmiyorlardı.

Çağımız insanının belli başlı besinlerinden olan şeker, pirinç, patates ve mısır, yeryüzüne çok yakın tarihlerde yayılmıştır. Patates, K. Amerika'dan; mısır G. Amerika'dan; pirinç de Çin'den öğrenilmiş.

İlk şeker, şeker kamışından yapılmış. Şeker kamışının Hindistan'da ne zamandan beri ekildiği belli değil ama, ilk şeker, M.S. IV. yüzyılda yapılmış ve adı «kamış balı» konmuş. VII. yüzyılda Müslümanlar, İran'ı fethettikleri zaman, Basra körfezi kıyılarında şeker kamışı yetiştiriliyormuş ama, ancak ilâç yapmaya yetecek kadar şeker elde edilebiliyormuş Pancardan şeker elde edilmesi ise, XIX. yüzyılda da Fransa'da başlamıştır.

Portakal, mandalına, limon gibi meyvelerle, patlıcan ve domatesin de yeryüzüne yayılması çok yenidir. Birincilerin vatanı Çin, ikincilerin ise Hindistan'dır.

Ege Denizi kıyılarında yaşayan insanların çoğu, denizden çıkan birçok hayvanların etini yerlerdi. Amerika Kızılderilileri'nden Novaklar'da kertenkele ve çekirge en lüks yemekmiş. Yeni Gine adası yerlilerinin en lüks yemeği de maymun beyni imiş. Çin'in bazı yerlerinde süt zehirli sayılır ve yenmezmiş.

Kur'ân-ı Kerim'de yenmesi kesinlikle yasak edilen şeyler kan ile domuz etidir. Bugün etini yemeyi günah saydığımız birçok hayvanların yasak edilmesi ise, Hazret-i Muhammed'in hayatı ve hadisleri incelenerek mezhep kurucusu din bilginlerinin verdikleri fetvalarla olmuştur. Bu yüzden, yenecek ve içecek konusunda Müslüman mezhepleri arasında bir takım farklar ortaya çıkmıştır. Hanefi mezhebinin haram saydığı birçok hayvanların etlerini, Şâfıî mezhebi haram saymaz. Şiîler de yılanbalığı ve tavşan eti yemezler. Hindistan'da bulunan Brahma dini, hayvanlara acıdığı için, et yemeyi hoş görmez.

Bununla birlikte, şimdi olduğu gibi, bütün insanlık tarihi boyunca da et, soframların baş yemeği olmuştur. Tevrat'ta anlatıldığına göre Hz. İbrahim, kendisine misafir olan Yahuva'ya en körpe danasını kesip ikram eder. İslâm edebiyatının cömertlik sembolü olan Hâtem-i Tâî, mi-

(Dürer'in tablosu).

Masolino'nun
Âdem ile Havva
tablosu

safirlerine, o çağın Arap ülkelerine ün salmış olan tay'ını kesip yedirir. Yunan mitolojisinde Zeus ile Prometeus'un arası, sofrada bulunan etin paylaştırılması yüzünden açılır. Çünkü Prometeus, eti paylaştırırken, İlkçağ Yunanlıları'nın en büyük tanrısı olan Zeus'a, iç yağına sarılmış bir kemik ayırır. Dedekorkut hikâyelerinde, şölen veren beyler, koyun, aygır, buğra (erkek deve) etlerini, dağlar gibi yığarlar.

Ortadoğu ile Ege Denizi dolaylarının en eski yemeklerinden biri de yağda kızartılmış ekmekle, börektir. Gılgamış destanında anlatıldığına göre, Tarzan gibi dağlarda yaşayan ve hayvanlarla birlikte ot yiyen Engidu, Gılgamış'ın sarayına yerleşince, susam yağında kızartılmış ekmek yiyor.

Tevrat'ın birçok yerlerinde İlkçağ Yunan eserlerinde de yağda kızartılmış ekmek ve börek, sofraların bellibaşlı yemekleri arasında yer alır.

Ortadoğu'nun lüks yemeklerinden biri de tereyağı ile bal, yahut kaymak ile baldır. Bu yemeği, Gılgamış destanında ve bu destandan, aşağı yukarı üç bin beş yüz yıl sonra yaşamış olan Karacaoğlan' da görüyoruz. Aynı yemek Tevrat'ta da var.

Binlerce yıllık tarihi boyunca hiç bir millet Türkler kadar dağılıp, geniş ülkelere yayılmamıştır. Bu bakımdan bütün Türkler'in, tarih boyunca neler yediğini araştırmaya ömürler yetmez.

Türkler'in, Anadolu'ya geldikten sonra bile, at eti yemeyi bırakmadıklarını Dede Korkut hikâyelerinden anlıyoruz. At etini, mezhebimiz de yasak etmemiştir. Ancak, gazalarda büyük işler gördüğü için, at kesmek iyi sayılmaz.

Osmanlılar Istanbul'a yerleştikten sonra, yaşayışlarının birçok yönlerinde olduğu gibi, yiyip içmelerinde de değişmeler oldu. Bu değişme, yüksek sınıfta ve saray çevrelerinde daha büyüktür. Çünkü bu çevrelerde esir ve devşirilmiş insanlar çoktur. Bunların büyük çoğunluğu Müslümanlığı sonradan kabul ettikleri için, eskiden yemeye alışık oldukları şeylerden tiksinmezler. XVI. yüzyılın zengin içki sofralarında midye, istakoz, karides v.s. deniz hayvanlarının bulunduğunu o zaman yazılmış olan eserlerden öğreniyoruz. Türk halkının büyük bir çoğunluğu tarafından bugün bile yadırganan bu hayvanlar hakkında, XVI. yüzyılın büyük din bilgini ve şeyhulislâmı Ebussuûd Efendi tek kelime ile fetva vermiştir: «Mekruhtur».

ALKOLLÜ İÇKİLER

Alkollü içkilerin geçmişi de tarih öncesine kadar uzanır. Yeryüzünün en eski yazılı metinlerinde bile alkollü içkilerin adlarına rastlanıyor. Meyve suları da onlar kadar eskidir.

İran efsaneleri şarabı, İran hükümdarı Cemşid'in bulduğunu ileri sürer. Hititler şarabı ve rakıyı biliyorlardı. Hattâ bir Alman içkisi olduğunu sandığımız birayı bile... En eski Yunan metinlerinde ve Tevrat'ta, şarap ve sarhoşluk veren başka içkilerden söz edilir. Dâvud ve İsâ peygamberler, içkili toplantılar yaparlarmış. Hıristiyanlıkta şarap, kutsal bir içkidir.

Türkler'in millî içkileri at sütünden yapılan kımızdır. Müslümanlık'ta şarap, Kur'ân-ı Kerîm'de bulunan bir emirle yasak edilmiştir. Şarap için konulan bu yasak, mezhep kurucusu din bilginleri tarafından bütün alkollü içkilere yöneltilmiş. Hattâ Hanefî mezhebinden başka mezhepler (ehli sünnet mezhepleri) şirayı bile yasak eder. İmâm-ı Âzam, Peygamberimizin, akşamdan ıslatılan hurmanın suyunu ertesi sabah, sabah ıslatılan hurmanın suyunu da o günün akşamı içtiğini ve mayalanmamış meyva sularının sarhoş etmediğini göz önünde tutarak, şiranın ve başka meyve sularının içilmesinde bir sakınca görmemiştir.

ÜZÜM SUYU

Hazret-i Ömer Şam'a geldiği zaman, orada bulunan Müslümanlar, üzüm suyu içmelerine izin verilmesini halifeden rica etmişler. Hz. Ömer: «Üçte biri eksilinceye kadar kaynatınız da bir göreyim» demiş. Kaynatıp getirmişler. «Bu, develere sürdüğümüz katrana benziyor, içebilirsiniz,» demiş.

Dinin koyduğu yasaklar, kadıların verdiği ağır cezalar, Müslüman ülkelerde alkollü içkilerin kullanılmasını azaltmış ama kökünden söküp atamamıştır.

Osmanlı ülkelerinin birçok yerlerinde ve Istanbul'da Müslüman olmayan halk bulunması, Müslümanlar'ın da içki içmesini kolaylaştırıyordu. Osmanlılar, Müslüman olmayanların içki kullanmasını vergiye bağlayarak serbest bırakmıştı. Bunların açtıkları meyhanelere Müslümanlar da gizlice gidiyordu.

Osmanlı padişahlarından birçoğu, birçok devlet adamları ve zenginler, içkili toplantılar yapıyorlardı. Hattâ bu çevrelerde uyuşturucu maddeleri de kullananlar vardı. Amerika'dan çıkıp bütün dünyaya yayılan tütün ise, XVI. asırda başlayarak Osmanlı ülkelerinde yerleşti.

Habeşistan

Doğu Afrika'da 1.219.000 km.²lik bir alanı kaplıyan Habeşistan, dağlık bir ülkedir. Yirmi milyondan fazla nufusun %41'i Müslüman, %41'i Yakubi Ortodoks, diğerleri Katolik, Putperest ve Protestan'dır. Ülkede yaşayan ırklar Habeşler, Ambaralar, Gallalar, Eritreliler, Zenciler, Somalililer ve Danâkiller'dir.

Bir tuz gölünün kurumuş yatağındaki tuz kalıplarını ellerindeki sopalarla sökmeye çalışan Habeşliler.

Yukarıda bir ... ateşi barınakların önünde görülüyor. Aşağıda, Danakil kadınları. Habeşistandaki Sami kavimlerden olan Danakiller'in nufusu 600.000 kadardır.

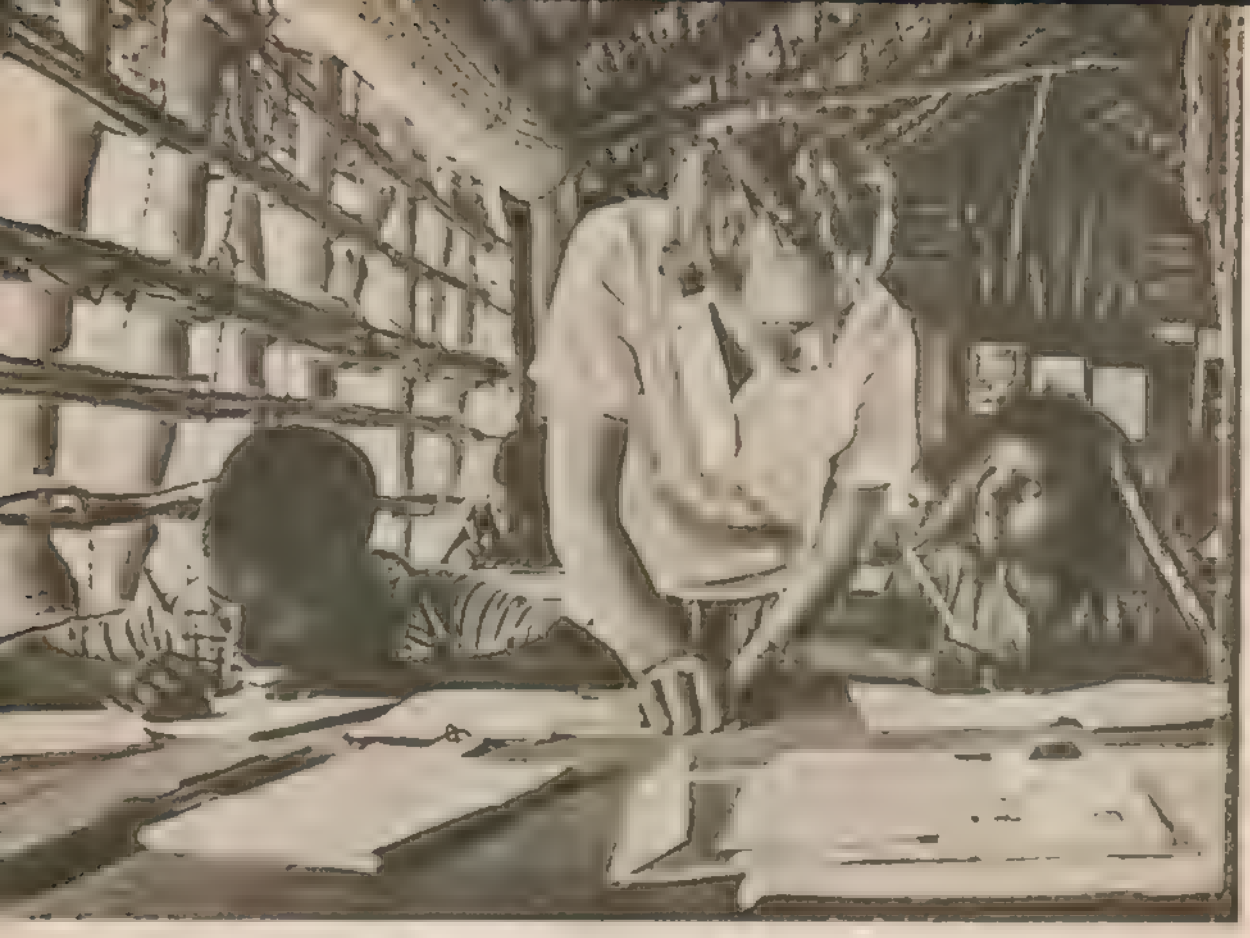

Yukarıda, Habeşistan'da bir okul görülüyor. Yanda ise, bir kasabanın sokaklarından biri.

Yanda, bir Danâkil kadını, çocuğu ile, aşağıda, iki deve çobanı reisleriyle beraber.

KARİKATÜR

60 yıl öncesinin esprileri

Veliahd Mecid Efendi'nin bir karikatürü.

Köpeklerin sürülmesinden sonra:
— Nihayet başbaşa kalabildik.

— Bunu size emanet ediyorum. Ele avuca sığar şey değil; alın yola getirin. Etl sizin, kemiği benim.
— Adı ne bakalım?
— Hürriyet!

İspirtizma masasında:

— Dâhiliye nâzırını çağıralım mı?

Baba — Yooo... Bak aile arasında öyle şeyler istemem. Şimdi gelir, ağzından imlâya gelmez bir kelime çıkar.

Çocuklar neden çalışmıyor?

Öğretmen — Sen sonra bu hâlinle, bu haylazlıkla ne olacaksın? Hiç düşünmüyor musun?

Öğrenci — Mebus olurum, nâzır olurum... Millet Meclisi'nde demediler mi efendim?

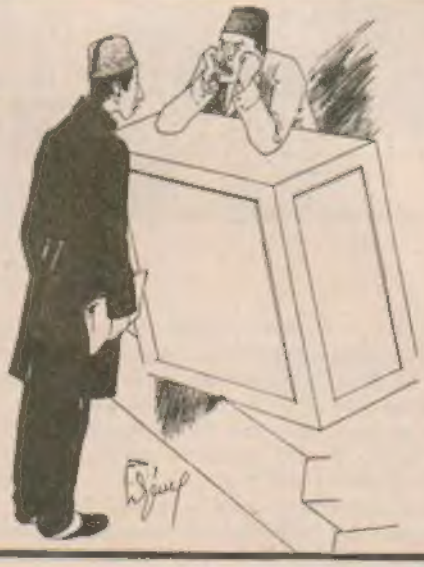

Gladiyatör dövüşlerindeki gibi:

— Uğrunda can vereceklerin selâmını kabul et!

Tarih Postası

OKUYUCULARIMIZIN TARİHLE İLGİLİ SORULARI, BU SAYFALARDA CEVAPLANDIRILMAKTADIR.

Orhan Naim Hazinedar (Bolaman - Ordu)

İmparatorluk devrinde hangi yıllarda Trabzon sâl - nâmeleri çıkmıştır? Bucakların kuruluş tarihlerini tesbit etmek mümkün müdür?

İmparatorluk devrinde 1282 - 1322 Hicrî yılları arasında 24 tane Trabzon Vilâyeti Sâl-nâmesi yayınlanmıştır. — Bucakların, yani nahiyelerin kuruluş tarihleri, arşivlerimizden ve şer'î mahkeme sicillerinden çıkarılabilir. Fakat bu hususta bir inceleme ve yayın yapılmış değildir. Osmanlı devrinin eski asırlarından beri nahiyeler vardır. Nahiyenin başında «nâib» bulunurdu. Nâibler kadılara bağlı idi ve bir kadının idaresine verilen yere «kazâ» denirdi. Esasen «kazâ» kelimesinin lugat mânâsı «kadılık» demektir. Kazâlar bugün «il» ve «vilâyet» dediğimiz sancakları (sonradan mutasarrıflık da denmiştir), sancaklar da «vilâyet» tâbir olunan eyaletleri (umumî valilikleri) teşkil ederdi. Nahiyelere, kazâ denmemiştir.

Fatma Karal (İzmir)

Osman Gazi, Bursa'nın fethinde hayatta mı idi?

Osman Gazi, şubat 1324'te ölmüş ve Bursa, 6 nisan 1326'da fethedilmiştir. Şehir, yıllardan beri Türk muhasara veya ablukası altında idi. Verdiğimiz tarihler, son buluşların neticesidir ve henüz mektep kitaplarına geçmemiştir. Onun için Osman Gazi'nin 1326'da öldüğünü gösteren kitaplar sizi yanıltmasın.

M. T. Gümtürkün (Kadıköyü — İstanbul)

«Anadolu» kelimesi öz Türkçe midir? Anadolu'da 1071'den sonra Türkler tarafından kurulmuş şehirler var mıdır?

«Anadolu» kelimesi Yunanca'dan gelmektedir. Anadolu'da 1071 Türk fethinden sonra Türkler tarafından kurulmuş hayli şehir vardır.

Fahrettin Cakar (Erzurum)

Bende bir Harb Mecmuası koleksiyonu var. Bunu nasıl değerlendirebilirim?

Birinci Cihan Savaşı sırasında çıkan resmî Harb Mecmuası'nın koleksiyonları nadir değildir. Satmak isterseniz fazla bir para alamazsınız.

Hadi Uzer (Gaziosmanpaşa — Ankara)

Osmanlı devrine ait klasik eserlerimizi bugünkü Türkçe ile vermek hususunda hiç bir faaliyette bulunmuyorsunuz. Niçin Hayat müessesesi böyle kitaplar yayınlamıyor?

Zamanı gelince böyle bir seriye başlayabiliriz.

Mehmet Ali Çalışmaz (Bıyıklı köyü — Koçarlı — Aydın)

Bizans İmparatorluk ve Macaristan Krallık taçları bugün nerededir? Aya İrini Kilisesi ne zamandan kalmadır?

Bizans imparatorluk tâcı Osmanlılar'a geçmemiştir. Macaristan'ın ünlü çift taçtan müteşekkil krallık tâcı, Budapeşte'dedir. Bu tac Osmanlılar'ın eline geçmişse de, Kanunî Sultan Süleyman tarafından, Türkiye himayesinde Macaristan kralı yapılan Zapolya'ya gönderilmiş ve bir hassa subayı, Kanunî namına tâcı Zapoloya'ya giydirmiştir. Aya İrini Kilisesi, son yıllarda, yıkılmak tehlikesiyle karşı karşıya olduğu için boşaltılmıştır. Eski bir Bizans kilisesidir. Osmanlı devrinde, Topkapı Sarayı'nın bir çeşit deposu olarak kullanılmıştır.

Hayat

Osmanlı Padişahlarının Hayat Hikâyeleri

YAZAN: YILMAZ ÖZTUNA

Genel Dağıtım - Bateş - Fiatı 10 Lira